

Å legge til rette for gjenoppretting

*Om konfliktrådsbehandling av straffesaker,
gjenopprettende rett og konfliktrådets plass i
det strafferettslige system.*

Cecilie Løberg

Masteroppgave i kriminologi
Institutt for kriminologi og rettssosiologi

Juridisk fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Høst 2013

Å legge til rette for gjenoppretting

Om konfliktrådsbehandling av straffesaker, gjenopprettende rett og konfliktrådets plass i det strafferettslige system.

Cecilie Løberg

Masteroppgave i kriminologi

Institutt for kriminologi og rettssosiologi

Juridisk fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Høst 2013

© Cecilie Løberg

2013

Å legge til rette for gjenoppretting

Om konfliktrådsbehandling av straffesaker, gjenopprettende rett og konfliktrådets plass i det strafferettslige system.

Cecilie Løberg

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: CopyCat

IV

Sammendrag

Tittel: Å legge til rette for gjenoppretting

- Om konfliktrådsbehandling av straffesaker, gjenopprettende rett og konfliktrådets plass i det strafferettslige systemet.

Av: Cecilie Løberg

Veileder: Jane Dullum

Levert ved: Institutt for kriminologi og rettssosiologi

Konfliktrådsordningen har vært en del av det strafferettslige systemet i Norge siden den ble lovmessig etablert gjennom konfliktrådsloven i 1991. I de tilfellene hvor straffesaker overføres fra påtalemyndighet til konfliktrådsbehandling kategoriseres reaksjonen ikke som straff, men som en strafferettslig reaksjon. Det er her altså snakk om et alternativ til tradisjonell straff. I det tradisjonelle strafferettslige systemet håndteres ofte lovbrudd ved at reaksjonen gjerningspersonen ilegges bestemmes av dommeren i retten ut fra lover og paragrafer. I konfliktrådet håndteres derimot lovbrudd ved at sakens involverte parter møtes til meglings hvor det tilrettelegges for at de, gjennom dialog, selv skal finne frem til en løsning. Denne reaksjonen er ment å balansere ofrenes, gjerningspersonenes og lokalmiljøets behov. Konfliktrådsbehandlingen blir beskrevet som en gjenopprettende prosess, hvor skader som lovbruddet har forårsaket, skal gjenoprettes. Dette kan både være materielle skader, men også skader på relasjoner og mellommenneskelige forhold.

Denne oppgaven ser på konfliktrådsordningen som en alternativ reaksjon i straffesaker; Hvordan utspiller ordningen seg i praksis? Hva er ordningens sentrale elementer? Hvordan oppleves den type konflikthåndtering av ordningens involverte? Og hvordan kan dette ses i forhold til gjenopprettende rett? Gjennom intervjuer av meglere, parter som har vært i konfliktrådet i forbindelse med en straffesak, og et par fagpersoner, knyttes deres opplevelse av konfliktrådsbehandlingen opp mot hvordan konfliktrådsordningens praksis kan ses i forhold til gjenopprettende rett, og dens plassering i det strafferettslige systemet.

Som et analytisk verktøy og teoretisk bakteppe er konfliktrådets praksis og de involvertes synspunkter sett i lys av dikotomien gjenopprettende og gjengjeldende rett. Hovedforskjellene mellom disse er at i gjengjeldene rett er det fokus på at kriminalitet er overtredelse mot staten,

definert ut fra skyld og lovbrudd, og at systematiske regler avgjør hvordan skyld og straff skal forvaltes. Gjenopprettende rett ser på kriminalitet som overtredelse mot mennesker og relasjoner, som skaper forpliktelser til å gjøre opp for seg. Offer, gjerningsperson og lokalsamfunnet involveres for å komme frem til løsninger som best kan fremme gjenopprettelse. En av de praktiske konsekvensene det gjenopprettende fokuset har, er at partene selv velger og definerer hva som er viktig for dem. I motsetning til i et gjengjeldende perspektiv er hensynet til lik reaksjon for lik sak redusert, og formen blir uformell og fleksibel. Med konfliktrådets uformelle tilnærming til lovbruddshåndtering kan det argumenteres for at ordningen ligger tett opptil den av idealtypene i dikotomien som går på gjenopprettende rett. Men som denne oppgaven belyser byr det på utfordringer for en statlig instans som er del av det strafferettslige systemet å holde på sin egenhet uten å bli påvirket av strafferettens dominerende paradigmer og kategorier. Gjennom å etterstrebe en gjenopprettende prosess tilrettelegger ordningen for et annet fokus, utgangspunkt og ståsted enn det tradisjonelle straffesystem. I de tilfeller hvor tilretteleggelsen for et slikt fokus ikke innordnes eller oppnås, kan det tenkes at elementer fra den andre idealtypen i dikotomien; gjengjeldende rett, vanskelig lar seg ekskludere. Oppgaven går nærmere inn på hva denne prosessen tilsynelatende betinger, hva som kan dytte ordningen i mer straffeorientert retning og hvordan det tilrettelegges for at en slik forskyving av ordningen motarbeides.

Der hvor meglerne jeg intervjuet hadde hovedfokus på *møtet* og *dialogen* mellom partene, var det i partenes mål med møtet større variasjoner. I mitt materiale var disse variasjonene blant annet knyttet opp mot variasjonene i sakstypen partene var involvert i. Som oppgaven belyser har det skjedd en endring i konfliktrådets saks- og parttilfang siden ordningens første år. Det er nå færre tyveri- og naskerisaker, flere vold og trusselsaker. Det er færre profesjonelle ofre og det inngås flere forsoningsavtaler. Gjennomsnittsalderen på gjerningspersoner som har møtt til megling har økt. Disse endringene tyder på et bredere saks- og partstilfang, flere mellommenneskelige og relasjonelle saker, hvor møtet og dialogen kan være i fokus.

Konfliktrådsordningen har tidligere blitt kritisert for å være "samfunnets moralske pekefinger til de unge" (Ericsson 1996: 65), "en privat bøteleggingsinstans" (Dullum 1996: 108), straff uten rettsikkerhet (Høigård 2007: 293) og for å bidra til å gjøre straffeapparatet større. På bakgrunn av endring i saker og parter og også mer fokus på tilrettelegging for dialog, vil jeg i denne oppgaven argumentere for at konfliktrådsordningen nå ser ut til å ha fått en mer

fremtredende gjenopprettende forankring. Oppgaven går nærmere inn på hvordan ordningen tilrettelegger for denne gjenopprettingen.

Takk

Å skrive denne masteroppgaven har vært en spennende, lærerik og ikke minst emosjonell prosess, fylt med glede, nervøsitet, oppturer, nedturer, utfordringer, begeistring og frustrasjon. Noen ganger alt på en gang. Jeg har mange jeg ønsker å takke for å ha bidratt i denne masteroppgaven.

Først og fremst, til dere jeg ikke kan nevne ved navn; mine informanter. Jeg setter stor pris på at dere tok dere tid til å la dere intervju, og for at dere ville dele deres erfaringer og opplevelser. Jeg ønsker også å takke dere på konfliktrådskontorene for hjelp med informantkontakt og for deres entusiasme for prosjektet.

Takk til veilederen min, Jane. Din støtte og veiledning har betydd mye. Takk for gode råd, gode diskusjoner, raske tilbakemeldinger, engasjement og optimisme.

På tross av faren for at noen blir glemt når noen blir nevnt, klarer jeg ikke å helt la være. Denne prosessen har minnet meg på hvor mange utrolig fine folk jeg har rundt meg, og jeg skylder dere alle en stor takk. Takk til Marte, Nina, Anlaug og Elise, for fine ”friminutt”, middager og oppmuntrende samtaler.

Takk til lesesal-gjengen. Dette samholdet har gjort prosessen så veldig mye enklere, og ikke minst morsommere. Takk for alle latterkramper.

Takk til Katharina, for hjelp i innspurten.

Linda – Du er gull! Tusen, tusen takk!

Og til sist, en spesiell takk går til Mamma. Samtalene med deg har vært uvurderlige.

Oslo, November 2013.

Cecilie Løberg

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Forskningsspørsmål.....	2
1.2	Verktøy i avhandlingen	4
1.3	Sentrale begreper	5
1.4	Avhandlingens oppbygning.....	7
2	Metode.....	9
2.1	Den kvalitative forskningsprosessen	9
2.2	Veien frem	10
2.3	Gjennomføringen av intervjuene	12
2.3.1	Å intervjuere entusiaster.....	14
2.4	Observasjon	16
2.5	Dataanalyse.....	18
3	Gjenopprettende og gjengjeldende rett	21
3.1	Gjengjeldende rett.....	21
3.2	Gjenopprettende rett	24
3.3	Prinsipielle forskjeller.....	26
3.3.1	Fokus på straff kontra fokus på reparasjon av skade	27
3.3.2	Overtredelse mot staten kontra overtredelse mot mennesker og relasjoner.....	28
3.3.3	Tvang kontra frivillighet	31
3.3.4	Formell form med passive parter kontra uformell form med deltagende parter	31
3.3.5	Skyld kontra ansvar og erkjennelse.....	32
4	Konfliktrådet i Norge	35
4.1	Konfliktrådets fremvekst og historie	36
4.2	Konfliktrådsordningen i dag.....	42
4.2.1	Ordningens lovreguleringer.....	42
4.2.2	Saksbildet	46
4.2.3	Partstyper.....	52
4.2.4	Avtaletyper	54
4.2.5	Ordningen fremover	56
4.3	Oppsummerende refleksjoner.....	57
5	Meglerne om konfliktrådsordningen	59

5.1	En gjenopprettende prosess?	59
5.2	Dialog i fokus	63
5.2.1	Forståelse og innsikt.....	64
5.2.2	Erkjennelse og ansvarsinnrømmelse	66
5.2.3	Forsoning og tilgivelse?	67
5.3	Å gjenopprette skaden	69
5.3.1	Å gjenopprette materiell skade.....	69
5.3.2	Å gjenopprette skade på relasjoner	70
5.3.3	Ulike sakstyper – ulike fokus	71
5.4	Hva utfordrer dialogen?.....	74
5.4.1	Partenes evne og vilje.....	75
5.4.2	Partenes motivasjon.....	76
5.4.3	Sakstype	77
5.5	Tilrettelegging for dialog.....	79
5.6	Oppsummerende refleksjoner.....	81
6	Partenes opplevelse av meglingsmøtet.....	85
6.1	”Vi lærte av det, begge to.”	86
6.2	”En konsekvens måtte det fått. Det er opplagt. ”.....	91
6.3	”Legge meg helt flat og bare si det sånn det er, og unnskyldte på det dypeste.”	97
6.4	Oppsummerende refleksjoner.....	103
7	Konfliktrådsordningen som tilrettelegger for gjenopprettende rett.....	107
7.1	Hva utfordrer den gjenopprettende forankring?	107
7.1.1	Fokus på reparasjon av skade?.....	108
7.1.2	Overtredelse mot mennesker og relasjoner?	111
7.1.3	Frivillighet?	113
7.1.4	Uformell form med deltagende parter?	115
7.1.5	Ansvar og erkjennelse?	118
7.2	Hvordan unngå en forskyvning mot gjengjeldende rett?.....	120
7.2.1	Sakstyper	122
7.2.2	Begrepsbruk	122
7.2.3	Formøter	123
7.2.4	Meglers rolle	124
7.2.5	Rettsikkerhet	125

7.3	Konfliktrådet som tilrettelegger for selvstyring	127
8	Avslutning	133
	Litteraturliste	137
	Vedlegg	145

1 Innledning

Bør lovbrøtere straffes? Er det gjennom straff man best formidler hva slags handlinger vi som samfunn ikke tolererer? Er straff en nødvendig del av ivaretagelsen av ofre for kriminalitet og samfunnet forøvrig? Er det å straffe de som begår lovstridige handlinger den beste måten å håndtere lovbrudd på? Noen vil kanskje svare ja på alle disse spørsmålene. Når vi snakker om kriminalitet tenker vi gjerne automatisk at lovbrudd må slås ned på gjennom straff. Det tradisjonelle strafferettssystem har sitt fundament i et slikt syn på lovbruddshåndtering; personer som begår lovbrudd bør straffes for handlingen de har gjort. Straff utøves ikke nødvendigvis kun fordi lovbrøteren har *fortjent* straffen, men også på bakgrunn av andre effekter man ønsker at straffen skal ha.

I Norge finnes det et alternativ til systemet som håndterer lovbrudd gjennom straff¹. Et alternativ som i stedet håndterer lovbrudd gjennom møte og dialog mellom sakens involverte parter. Et alternativ som, i både sivile saker og straffesaker, skal søke gjenoppretting, balansering av partenes behov og kanskje også forsoning og tilgivelse, heller enn gjengjeldelse og plassering av skyld. Dette alternativet er konfliktrådsordningen, og ordningen har vært en statlig og lovfestet ordning siden 1991. Konfliktrådet håndterer både sivile saker og straffesaker, og der hvor straffesaker blir overført til konfliktrådet etter straffeprosessloven § 71a, er håndteringen et *alternativ* til tradisjonell strafferettslig prosess hos påtalemyndighet og eventuelt domstolene. Overføring til konfliktrådet er en strafferettslig reaksjon, men kategoriseres *ikke* som straff.

Siden konfliktrådsbehandling kan være et alternativ til ordinær straff, og ordningens fundament, prinsipper og praksis tilsynelatende er noe helt annet enn i det tradisjonelle straffesystem, reiser det seg for meg spørsmål om hva ordningen går ut på, hva den bygger på og hva den er betinget av. Dette er utgangspunktet for denne oppgaven.

¹ Det finnes riktignok flere strafferettslige reaksjoner som ikke er straff jfr. Ot. Prp. Nr. 90 (2003-2004); straffeutmålingsutsettelse, særreaksjonene overføring til tvungen psykisk helsevern og tvungen omsorg, inndragning og påtaleunntatelse, men denne oppgaven vil ikke omhandle disse alternativene.

1.1 Forskningsspørsmål

Konfliktrådets oppgave er å megle i tvister som oppstår på grunn av at en eller flere personer har påført andre en skade, et tap eller en annen krenkelse, jfr. konfliktrådsloven § 1. Disse tvistene kan være både sivile konflikter eller saker av strafferettslig art. Sakene håndteres ved at partene gjennom dialog skal finne frem til løsninger. Det finnes flere veier inn i konfliktrådet; privatpersoner kan melde inn saker for megling direkte til konfliktrådet, eller saker kan overføres via påtalemyndigheten. Konfliktrådsbehandling kan også være et vilkår for betinget dom jfr. straffeloven § 53 nr. 3 bokstav h, eller som et ledd i en samfunnsstraff. I tillegg til megling bruker konfliktrådet også stormøter som metode i konflikthåndteringen.

Denne avhandlingen vil altså omhandle konfliktrådsordningen som et *alternativ* til tradisjonell strafferettslig håndtering av straffesaker. Et sentralt formål for ordningen er at den skal tilrettelegge for en annen type lovbruddshåndtering, som ikke har fokus på straff og gjengjeldelse. Jeg vil derfor se på hva konfliktrådsordningen går ut på, hva en slik lovbruddshåndtering betinger, og hvordan dette oppleves og legges til rette for.

I statlige dokumenter er konfliktrådet flere ganger blitt omtalt som hovedleverandør av restorative justice, for eksempel i St. meld nr 20 (2005-2006) og St. meld. nr 37 (2007-2008)². Restorative justice, eller gjenopprettende rett, innebærer en tilnærming til lovbrudd som går på å ha de involverte parters behov, ønsker og delaktighet i sentrum. Her kan gjerningspersonen få mulighet til å gjøre opp for seg og forstå konsekvensene av sine handlinger. Og offeret kan få mulighet til møte gjerningspersonen, stille spørsmål og dele sin opplevelse og refleksjon rundt det som har skjedd.

Denne oppgaven vil gå nærmere inn på hvordan konfliktrådsordningens praksis kan ses i forhold til gjenopprettende rett, og gjennom hvordan de som er eller har vært involvert i konfliktrådsordningen, opplever denne typen håndteringsmetode. Dette vil kunne si noe om hvordan ordningen utspiller seg. Oppgaven tar utgangspunkt i følgende forskningsspørsmål:

² St. meld. nr 20 (2005-2006): Alternative straffereaksjonar overfor unge lovbrutarar. Justis- og politidepartementet og St. meld. nr 37 (2007-2008): Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn (kriminalomsorgsmelding). Justis- og politidepartementet.

Hvordan kan konfliktrådsbehandling av straffesaker ses i forhold til gjenopprettende rett, og hva kan det si om hvordan konfliktrådsordningen utspiller seg i praksis?

Hvordan oppleves en slik konflikthåndtering av de involverte?

Hva er konfliktrådets utfordringer i sin tilrettelegging av gjenopprettende rett, og hvordan preger dette ordningens praksis?

Jeg ønsker med dette å se nærmere på konfliktrådsordningen som fenomen, og hvordan denne ordningen håndterer lovbrudd på en annen måte enn i det tradisjonelle straffeapparat. Konfliktrådsordningen som alternativ straffereaksjon bygger tilsynelatende på ulike prinsipper enn de i det tradisjonelle straffeapparat. Det vil da være interessant å se hvordan denne ordningen utspiller seg i praksis, og hva som er dens sentrale elementer. Dette også i sammenheng med hvordan disse elementene ivaretas og tilrettelegges for. Hvordan ordningen utspiller seg i forhold til gjenopprettende rett, vil kunne si noe om ordningens plass i det strafferettslige system. Ordningens grunntanker, prinsipper og hensikter vil her være relevante. Om konfliktrådsordningens ideologiske målsetninger samsvarer med den praktiske utføringen vil kunne belyses gjennom hvordan ordningen oppleves av de involverte partene. Dette vil også kunne si noe om ordningens forutsetninger og utfordringer som en alternativ strafferetts reaksjon.

Denne oppgaven har en fenomenologisk tilnærming til konfliktrådsordningen som en alternativ reaksjon i straffesaker. Sentralt innenfor fenomenologien er å forstå fenomener på grunnlag av slik de blir beskrevet av de involverte (Thagaard 2002: 36). Tradisjonelt sett var fenomenologien en filosofisk retning som omhandlet bevissthetens strukturer og hvordan individer gir mening til verden rundt seg (Bryman 2012: 30). Jeg vil i denne oppgaven anvende den fenomenologiske vinklingen på konfliktrådet; altså studere konfliktrådet som fenomen og se på dens strukturer; hva ordningen går ut på, hva den betinges av, dens utfordringer og hvordan den utspilles i praksis.

Grunnen til at jeg ønsker å se nærmere på konfliktrådsordningen som fenomen, er fordi dette er det eneste alternativet innenfor det strafferettslige system som eksplisitt baserer seg på å være gjenopprettende, og som håndterer lovbrudd på andre måter enn gjennom straff. Det er derfor interessant å se hvorvidt og eventuelt hvordan perspektiver innenfor gjenopprettende rett overføres til det norske konfliktrådet. Et annet moment er at konfliktrådsordningen er en

ordning som håndterer lovbrudd, men som likevel kan sies å være uten innebygde rettsikkerhetsgarantier. Det er derfor viktig å sette søkelys på hvordan ordningen ivaretar straffesakens parter, og hvorvidt ordningens ideologiske målsettinger overføres i praksis. Det er nå 12 år siden konfliktrådsordningen ble lovfestet som en strafferettslig reaksjon i Norge. Ordningen har altså fått satt seg, og er etablert som en alternativ reaksjon mot lovbrudd. Det er derfor nyttig å se på hva dette alternativet har utviklet seg til å bli.

Empirien i avhandlingen baserer seg på konfliktrådsordningen sett fra tre ulike ståsteder; jeg ser på utformingen av konfliktrådsordningen fra lovgivers side gjennom ordningens styringsdokumenter, jeg intervjuer noen av ordningens meglere og har også intervjuer med parter som har vært i konfliktrådet i forbindelse med en straffesak.

Jeg vil således knytte mine informanternes opplevelser av konfliktrådsbehandlingen opp mot hvordan konfliktrådsordningens praksis kan ses i forhold til gjenopprettende rett, og dens plassering i det strafferettslige systemet. Særlig med fokus på hva slags elementer som bidrar til en gjenopprettende forankring, og elementer som utfordrer denne.

1.2 Verktøy i avhandlingen

Konfliktrådshåndtering tilstreber å være noe annet enn det tradisjonelle straffeapparatet. Konfliktrådsordningens lovbruddshåndtering kan sies å tilrettelegge for et annet fokus, utgangspunkt og ståsted enn det tradisjonelle straffesystem. Som et analytisk verktøy og teoretisk bakteppe vil konfliktrådets praksis og de involvertes synspunkter bli sett i lys av dikotomien, gjenopprettende og gjengjeldende rett;

Gjengjeldende rett	Gjenopprettende rett
Fokus på straff	Fokus på reparasjon av skade
Overtredelse mot staten	Overtredelse mot mennesker og relasjoner
Tvang	Frivillighet
Formell form med passive parter	Uformell form med deltagende parter
Skyld	Ansvar og erkjennelse

Hovedforskjellene mellom disse perspektivene er at i gjengjeldene rett er det fokus på at kriminalitet er overtredelse mot staten, definert ut fra skyld og lovbrudd, og at systematiske regler avgjør hvordan skyld og straff skal forvaltes. Gjenopprettende rett ser på kriminalitet som overtredelse mot mennesker og relasjoner, som skaper forpliktelser til å gjøre opp for seg. Offer, gjerningsperson og lokalsamfunn involveres for å komme frem til løsninger som best kan fremme gjenopprettelse. Gjennom å se konfliktrådet ut fra disse kategoriene, vil det kunne si noe om ordningens praksis, betingelser, utfordringer og plass i det strafferettslige system. Oppgaven går nærmere inn på hva denne prosessen betinger, hva som kan dytte ordningen i en mer straffeorientert retning og hvordan det tilrettelegges for at en slik forskyving av ordningen motarbeides.

1.3 Sentrale begreper

Jeg vil altså bruke konstruerte kategorier fra gjengjeldende og gjenopprettende rett, og se konfliktrådsordningen i forhold til disse. Kategoriene er brukt for å gi en idealtypisk fremstilling av de to ulike modellene, og som jeg vil komme tilbake til er denne dikotomien ikke ment som en fullstendig fremstilling hvor jeg drøfter retningene i dybden. De er ment som et analytisk verktøy hvor retningene kontrasteres opp mot hverandre, og konfliktrådsordningen vil igjen ses i forhold til disse. *Gjengjeldende rett* og *det tradisjonelle straffesystem* eller *det tradisjonelle straffeapparat* vil i noen deler av oppgaven brukes om hverandre. Ikke fordi jeg antyder at det tradisjonelle straffesystem kun baserer seg på gjengjeldelse, men fordi jeg her bruker gjengjeldende rett som en retning innenfor lovbruddshåndtering som håndterer lovbrudd og kriminalitet med straff.

Begrepet restorative justice har til norsk blitt oversatt med gjenopprettende rett, forsoningsrett eller deltagende rettspleie (Pabsdorff 2010: 12). Gjennom en arbeidsgruppe nedsatt av Justis – og politidepartementet som skulle se på lovverket for å øke bruk av konfliktråd, ble det i 2011 introdusert en ny oversettelse de mente var mer egnet; gjenopprettende prosess. Dette begrepet ble sett på som passende både fordi det norske ordet ”rett” ikke omfatter det samme som det engelske ”justice”, og også fordi de mente ”prosess” bedre tydeliggjorde skillet mellom konfliktråd og det tradisjonelle straffesaksapparat (Strandfjord m. fl. 2011: 15). Oversettelsen *gjenopprettende prosess* ble godt tatt imot i høringsdokumentene som

etterfulgte rapporten³, og er siden blitt implementert som begrepet konfliktrådet selv i stor grad bruker⁴.

Jeg velger imidlertid å bruke oversettelsen *gjenopprettende rett* i denne avhandlingen. Grunnen til det er at begrepet gjenopprettende prosess er funnet best egnet ut fra konfliktrådets karakter. Mens jeg i oppgaven *ikke* setter likhetstegn mellom gjenopprettende rett og konfliktrådsordningen, slik det tidvis gjøres på myndighetsnivå. Konfliktrådsordningens plassering i forhold til gjenopprettende rett er derimot noe jeg ønsker å finne ut av, og jeg mener derfor at gjenopprettende rett er et mer egnet begrep å bruke i dette henseende.

Også når det gjelder begrepene brukt om personer som har vært i megling hos konfliktrådet, skiller min begrepsbruk seg fra begrepene konfliktrådet bruker. Konfliktrådet bruker ofte begrepene *klager* og *påklaget* om personene i meglingsmøtet. Jeg bruker derimot begrepene *offer* og *gjerningsperson*⁵. Disse begrepene bruker jeg både fordi jeg kun fokuserer på straffesaker, og også som et grep for å beholde en analytisk distanse til ordningen ved ikke å adoptere konfliktrådets egne begreper.

Parter er begrepet jeg bruker som en fellesbetegnelse for både gjerningsperson og offer i saken. Og når jeg omtaler *ordningens involverte parter* medberegnes også meglerne og andre som er involvert i konfliktrådsordningen, også på styringsnivå.

Konfliktrådsordningens varierende bruksområder og metoder gjør at en avgrensning i denne avhandlingen blir nødvendig. Jeg velger derfor å fokusere på *straffesaker* overført fra påtalemyndigheten til konfliktråd etter straffeprosessloven § 71 a, og der hvor metoden som brukes er *megling*. I straffesaker som overføres på bakgrunn av påtalebeslutning, kan ordningen fungere som et alternativ til ordinær straff.

³ Høringsuttalelsene fra Sekretariatet for konfliktrådene og Politihøgskolen.

⁴ Konfliktrådets hjemmeside: <http://www.konfliktraadet.no/no/info/Felles/om/Gjenopprettende-prosesser/>

⁵ I straffeprosessloven § 71a er det et vilkår om at straffeskyld må anses som bevist for at saken skal kunne overføres fra påtalemyndigheten til konfliktrådet. Når en sak blir oversendt til konfliktrådet har den mistenkte riktignok kun status som siktet, men jfr. § 5 i konfliktrådsloven må partene være enige om saksforholdene i hovedsak, så i dette kan det sies å ligge en uforbeholden tilståelse når den siktede samtykker til megling.

1.4 Avhandlingens oppbygning

Kapittel 2 omhandler oppgavens metode. Etterfulgt av dette vil jeg fremstille en idealtypisk presentasjon av gjenopprettende og gjengjeldende rett i **kapittel 3**. Denne dikotomien vil gå nærmere inn på kategorier som kjennetegner de to modellene, og vil senere i oppgaven bli brukt som analyseverktøy på empirien. Det empiriske materialet oppgaven tar utgangspunkt i vil bli presentert i de tre neste kapitlene; **Kapittel 4** omhandler konfliktrådets fremvekst, styringsdokumenter og ordningens utvikling. **Kapittel 5** er basert på intervjuene med meglerne. Her er det fokus på hva de ser på som sentrale elementer i konfliktrådsordningen, og hva de mener denne typen håndtering betinges av. I **kapittel 6** blir de tre intervjuene med parter som vært involvert i straffesaker som har blitt overført til konfliktrådet. Her forteller partene om deres opplevelse av denne typen håndtering. **Kapittel 7** er kapitlet hvor empirien og teorien knyttes sammen; gjennom å ta opp igjen kategoriene brukt i kapittel 3, og se disse i forhold til funnene fra empirikapitlene, går jeg nærmere inn på hvordan konfliktrådsbehandling av straffesaker kan ses i forhold til gjengjeldende og gjenopprettende rett. Og gjennom dette si noe om hvordan ordningen utspiller seg, om den trekker i en gjengjeldende eller en gjenopprettende retning, hva som utfordrer en gjenopprettende forankring, og hvordan disse utfordringene blir møtt i ordningen. Mot slutten av dette kapitlet vil jeg også gå inn på hvordan konfliktrådsordningen kan knyttes opp mot selvstyring og governmentality I **kapittel 8** inneholder avsluttende refleksjoner.

2 Metode

I dette kapittelet vil jeg gå inn på hvordan disse leddene i forskningsprosessen har foregått i mitt prosjekt, i tillegg til å skrive noe om metodologiske utfordringer og vitenskapelig kvalitet. Samfunnsvitenskapelig metode omhandler hvordan informasjon samles inn, analyseres og fortolkes, og er en sentral del av empirisk forskning (Johannessen m.fl. 2010: 29). Forskningsspørsmålene jeg jobber ut fra omhandler konfliktrådsordningen sett i forhold til gjenopprettende rett, ordningens praksis og utfordringer. Sentralt her er hvordan de involverte opplever en slik lovbruddshåndtering. På bakgrunn av en slik problemstilling er det nærliggende å benytte seg av kvalitativ metode. Et sentralt mål med kvalitativ forskning er å oppnå en forståelse av, og fordypning i, de sosiale fenomenene vi studerer (Thagaard 2009: 11). Hovedretninger innenfor kvalitativ forskning er intervju og observasjon. Jeg har valgt å benytte meg av begge disse metodene, riktignok med noe ulik vektlegging og hensikt. Det innhentede datamaterialet som ligger til grunn i denne oppgaven består av intervjuer med fire meglere, tre parter, en tidligere påtalejurist, en tilsatt i sekretariatet og samtaler med to konfliktrådsledere. I tillegg har jeg observert tre meglingsmøter og en forsamtale. Jeg har også gått inn i konfliktrådsordningens lovforarbeider og styringsdokumenter.

2.1 Den kvalitative forskningsprosessen

Forskningsprosessen kan deles inn i fire ulike faser; forberedelse, datainnsamling, dataanalyse og rapportering (Johannessen m.fl. 2010: 32). Forberedelsesfasen innebærer valg av prosjektets formål og retning (ibid.). Jeg hadde i utgangspunktet planer om å fokusere på konfliktrådets såkalte forsoningsavtaler; hva som kjennetegnet denne typen avtale, hva avtalene gikk ut på og hva forsoningsbegrepet innebar. Dette viste seg å vanskelig la seg gjøre, blant annet på grunn av mangel på detaljert statistikk; jeg fokuserer kun på straffesaker, og i konfliktrådets oversikt kommer det ikke frem om sakene innenfor de ulike avtalene var straffesaker eller sivilsaker. Det bød også på vanskeligheter med å få tak i informanter. Prosjektets fokus ble derfor endret, og jeg gikk noe bredere til verks, ved å se på ordningen som fenomen. Jeg har latt mitt empiriske materiale styre oppgavens retning, og fokuset har derfor endret seg en del underveis. Innenfor kvalitativ forskning er det ikke uvanlig at dette skjer. Kvalitativ forskningsmetode kjennetegnes av et fleksibelt forskningsopplegg hvor aspektene i prosessen ofte overlapper (Thagaard 2009:30). Av den grunn kan prosjekters

fokus forflyttes underveis som man finner ut mer om det man skal forske på. I motsetning til kvantitativ forskningsmetode, hvor leddene i prosessen er nokså adskilt og som regel foregår mer kronologisk, kan man si at i kvalitativ forskning glir fasene mer inn i hverandre, for eksempel er elementer som tolkning og analyse gjennomgående i hele prosessen (ibid.).

2.2 Veien frem

Når tema for forskningsprosessen er fastsatt, følger valg av problemstilling og forskningsdesign. Sistnevnte velges ofte på bakgrunn av det vitenskapsteoretiske utgangspunkt man har i prosjektet (Thagaard 2009:30). Ut ifra mitt prosjekts tema og problemstilling har det vært nærliggende å ha en fenomenologisk tilnærming til forskningen. Jeg ønsket å finne ut mer om konfliktrådets håndtering av straffesaker og å få et innblikk i folks *opplevelser* og *forståelse* av en slik type håndtering. Det fenomenologiske forskningsdesignet er egnet for prosjekter som skal utforske og belyse menneskers erfaringer med, og forståelse av, et fenomen (Johannessen m.fl. 2010: 82). Ved å ha en slik orientering i prosjektet vil jeg på bakgrunn av involverte personers erfaringer med konfliktrådsbehandling kunne si noe om ordningens praksis, sentrale elementer og ordningens plass i det strafferettslige system.

Før datainnsamlingsprosessen igangsettes må man finne ut av hvem det er best å innhente data fra og hvordan det skal gjøres. For å best kunne svare på problemstillingen min ønsket jeg å intervju personer som på ulike måter hadde erfaringer med konfliktrådsbehandling av straffesaker. Jeg bestemte meg for å fokusere på tre informantgrupper; personer med meglerverv i konfliktrådet, parter som hadde hatt en straffesak til behandling i konfliktrådet (både gjerningspersoner og fornærmede) og noen av konfliktrådets tilsatte eller personer som på annen måte hadde tilknytning til konfliktrådet gjennom sitt arbeid. For å komme i kontakt med de ulike informantgruppene kontaktet jeg to konfliktrådskontorer i østlandsområdet. Først hadde jeg innledende samtaler med lederne der, hvor jeg fortalte litt om prosjektet og kom med forespørsel om å sette meg i kontakt med aktuelle informanter, både meglere og parter. Begge konfliktrådskontorene var særdeles behjelpelige på dette området, og meglerne som stilte opp som informanter ble hovedsakelig valgt ut fra strategisk utvelging. Strategisk utvalg går ut på at informantene velges ut på bakgrunn av kvalifikasjoner som er gunstig i forhold til problemstillingen (Thagaard 2009:55). Her ble meglere som hadde en del erfaring fra vervet og som hadde meglet i mange saker forespurt om å stille til intervju. Disse

kriteriene var ønsker fra meg. Forespørselen til meglere ble distribuert fra lederne som jeg hadde samtalt med, så om de også hadde andre kriterier i forhold til hvem meglere de valgte å spørre, vites ikke. Her kan det godt tenkes at de valgte å spørre meglere de mente ville være gode representanter for konfliktrådene og som ville uttrykke seg på en måte som var i tråd med konfliktrådets meninger og synspunkter. Siden jeg på bakgrunn av disse intervjuene ønsket å si noe litt mer generelt om konfliktrådets praksis, var det ønskelig at meglere jeg intervjuet var relativt representative. Om jeg hadde fått et annet inntrykk av meglingsprosessen om jeg hadde intervjuet andre meglere enn de jeg gjorde, er umulig å si. Og på samme måte som ulike meglere kan ha forskjellige formeninger og opplevelser av ordningen, kan de ulike konfliktrådskontor ha forskjeller når det kommer til perspektiver og praksis. Men det at jeg var i kontakt med to konfliktrådskontor øker sjansen for at eventuelle ulike synspunkter, både på konfliktrådskontorene og blant meglere, blir representert og tatt med.

I motsetning til meglernes tilgjengelighet i forbindelse med intervju, viste det seg å være særdeles vanskelig å finne parter som hadde vært i konfliktrådet i forbindelse med en straffesak som ønsket å stille opp på intervju. I kvalitative prosjekter som omhandler nærgående temaer benyttes ofte det som kalles tilgjengelighetsutvalg. Det går ut på at man i tilfellene hvor det kan være en utfordring å få informanter til å stille på intervju, velger, i tillegg til ønskede kriterier, seleksjonsmåter som øker sjansen for å få et utvalg som er villige til å være med i prosjektet (Thagaard 2009:56). Det ene konfliktrådskontoret brukte en slik utvelgelse for å komme i kontakt med parter; de hadde tidligere hatt en undersøkelse hvor personer som hadde vært til megling kunne krysse av om de godkjente at konfliktrådet kunne kontakte de igjen ved en senere anledning. De tok da utgangspunkt i den listen over personer som hadde gått med på dette, og kontaktet dem direkte med forespørsel om å stille på intervju i mitt prosjekt. Utvalget skjedde også på bakgrunn av mine kriterier om at personene måtte være over 18 år, og at saken de hadde vært involvert i måtte være en straffesak. Denne innhentingsmetoden, som innebar å ringe rundt til aktuelle kandidater, krevde en del jobb hos det aktuelle konfliktrådskontoret. Lederen for dette kontoret ble selv overrasket over hvor skeptiske partene de ringte til var, og hvor vanskelig det var å få parter til å stille på intervju på denne måten. Dette manglende ønske om å bli intervjuet hos partene kan nok henge sammen med flere forskjellige ting; for eksempel er noen av sakene av sensitiv karakter, slik at det å bli intervjuet om dem kan oppleves for personlig. Rekrutteringsmetoden førte likevel til to informanter; en fornærmet som hadde vært involvert i konfliktrådsmedling to ganger,

hvorav en av disse var en straffesak, og en gjerningsperson som var involvert i en familievoldssak.

Måten jeg kom i kontakt med parter gjennom det andre konfliktrådskontoret var noe mer indirekte; et skriv med informasjon om mitt prosjekt og en forespørsel om å kontakte meg om de var villig til å stille til intervju ble lagt i meglernes saksmapper for så å bli delt ut til partene etter endt megling⁶. Om forespørselen ble lagt i alle mappene som omhandlet straffesaker, slik min forespørsel var, er jeg usikker på. Og om skrivet ble delt ut av alle meglerne, er også uvisst. Dette, kombinert med at rekrutteringsmetoden var indirekte, at partene kun fikk informasjonen via et skriv og ikke fra en person og at metoden således krevde et aktivt initiativ av de aktuelle partene, gjorde at kun en part tok kontakt for å stille til intervju. Dette var en gjerningsperson involvert i en tyverisak.

I tillegg til intervjuer av de ulike gruppene brukte jeg også observasjon som supplerende metode, blant annet for å komme i kontakt med flere aktuelle informanter. Intervju og observasjon som metode for datainnsamling vil jeg gå nærmere inn på i punktene under.

2.3 Gjennomføringen av intervjuene

Forskningsspørsmålene er utgangspunktet for valg av metode. Fordi jeg ønsket å se på konfliktrådsbehandlingen blant annet gjennom involverte personers opplevelse og forståelse av den, er kvalitative intervjuer det naturlige metodevalget. Gjennom intervjuer kan man få omfattende og fyldig informasjon om hva slags synspunkter og perspektiver intervjuobjektene har på temaene de blir spurt om (Thagaard 2009:56). Denne typen metode er nyttig for å fange kompleksiteten i de sosiale fenomenene man forsker på (Johannessen m.fl. 2010: 137).

Før jeg startet med innhenting av datamateriale meldte jeg prosjektet til personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD), og fikk tilbakemelding om at de ikke anså prosjektet som meldepliktig. Personvern og frivillig samtykke var likevel sentralt i både intervjuene og observasjonene.

⁶ Se vedlegg 4

Samtlige av mine informanter hadde på forhånd fått generell informasjon om prosjektet og hva intervjuet ville omhandle. Samtykkeerklæringen⁷ ble underskrevet før intervjuene startet, og alle mine informanter godkjente at jeg brukte lydopptaker. Jeg var på forhånd i tvil om lydopptakeren ville prege intervjusituasjonen ved at intervjuobjektene ville tale mindre "fritt". Men jeg opplevde ikke at lydopptakeren hadde noe tilsynelatende innvirkning på intervjuet; informantene virket til å prate uhemmet av den (Repstad 2007: 84). I forkant av intervjuene utarbeidet jeg intervjuguider tilpasset de ulike informantgruppene. Guiden jeg brukte i intervjuene med meglerne hadde fokus på deres opparbeidede erfaringer fra meglervervet i tillegg til deres forståelse av og syn på konfliktrådsbehandling, den gjenopprettende prosessen, hva de ser på som sentrale elementer i denne og ordningens utfordringer⁸. Partenes intervjuguide baserte seg på deres erfaring med, og opplevelse av, konfliktrådsbehandlingen⁹. I intervjuene med fagpersonene tilpasset jeg intervjuguiden mer til hver enkelt ut ifra personenes tilknytning til konfliktrådet, men fokuserte hovedsakelig på ordningens grunntanker, praksis, utvikling og utfordringer¹⁰. Samtlige intervjuer hadde en semistrukturert oppbygning, og i hvor stor grad intervjuguiden ble brukt varierte fra intervju til intervju.

Jeg benyttet meg av intervjuenes løse tilnæringsmetode blant annet fordi "menneskers erfaring og oppfatninger kommer best frem når informanten kan være med på å bestemme hva som tas opp i intervjuet" (Johannessen m.fl. 2010: 136). I det første intervjuet jeg hadde var jeg nokså bundet til intervjuguiden, i den grad at min meglerinformant oppfordret meg til å stille oppfølgingsspørsmål. I semistrukturerte intervjuer kan det være en fin linje mellom det å styre intervjuene innom de temaene man ønsker å komme inn på, og å ta utgangspunkt i det informantene sier for så å fokusere mer på temaer de bringer opp (Thagaard 2009:97). Denne problemstillingen gjorde seg ofte gjeldende i intervjuene med meglerne, noe jeg kommer tilbake til i punktet under. I intervjuene med partene var mitt utgangspunkt at jeg her skulle være særlig sensitiv for temaer informantene ønsket å fokusere på. Dette fordi målet med disse intervjuene var å få et innblikk i deres opplevelse av konfliktrådsbehandlingen og ordningen, og jeg ønsket ikke å legge føringer i forhold til hvordan de skulle utrykke seg rundt det. Dette var vanskelig ved flere anledninger, og kom til syne for eksempel ved at informantene begynte å ta i bruk ord som jeg hadde introdusert for å forklare sine opplevelser, slik som ordet gjenopprettende. Noen slike tilfeller, hvor intervjuer og intervjuobjektet

⁷ Se vedlegg 1

⁸ Se vedlegg 3

⁹ Se vedlegg 5

¹⁰ Se vedlegg 6 og 7

tilpasser seg hverandre i blant annet valg av ord, kan vel sies å være bortimot uunngåelig. Jeg gjorde det selv, helt bevisst, ved flere anledninger, som et hjelpemiddel for å minimere strukturelle forskjeller mellom meg som forsker og mine informanter. I et intervju med en av mine unge informanter som hadde vært i konfliktrådsbehandling som gjerningsperson i en straffesak brukte jeg for eksempel ord som "kjipt" og "liksom" i større grad enn jeg ville gjort i intervju med meglere eller andre. Hvem jeg intervjuet preget hvordan jeg som forsker oppførte meg i intervjusituasjonen. For å få mine informanter til å ville snakke med meg og dele sine erfaringer og meninger, tilpasset jeg meg til dem i den grad jeg synes det falt seg naturlig.

Særlig forskjell har det vært mellom de to av gruppene; meglere i konfliktrådet og partene som har vært til meglings i forbindelse med en straffesak. Temaene i intervjuene med partene har til tider vært mer sensitive, og intervjuobjektene har i større grad fått styre samtalen, ved for eksempel å selv avgjøre hvor mye av saken de vil informere meg om.

I intervjusituasjonene er det et overordnet mål å skape en tillitsfull og fortrolig atmosfære som bidrar til at informantene åpner seg og svarer ærlig på spørsmål (Thagaard 2009:56). Også dette ble et særlig viktig moment i intervjuene med partene, som i intervjusituasjonen på en måte er på «bortebane» ved å skulle snakke om noe de nødvendigvis ikke hadde veldig mye teoretisk kjennskap til. I noen tilfeller kan det derfor virke naturlig å tilpasse seg noe, om det kan hjelpe slik at temaer man snakker om blir tilgjengelig for informanten, og at man ikke "hever seg over dem", men heller forsøker å jevne ut maktubalanse mellom forsker og informant. I kvalitativ forskning er man selv et forskningsinstrument og derfor er det viktig med et reflektert forhold til hvordan egen tilstedeværelse preger de ulike situasjonene (Fangen 2010: 146).

2.3.1 Å intervju entusiaster

I fjor var en representant fra konfliktrådet på besøk her på Institutt for Kriminologi og Rettssosiologi for å fortelle om deres arbeid. Dagen etter overhørte jeg to studenter som pratet sammen, hvorpå den ene hadde vært på foredraget og gjenga innholdet i korte trekk til den andre. Han avsluttet med å si "Ja, det var skikkelig interessant, altså. Jeg er nå en nyfrelst konfliktrådist". Jeg var selv på dette foredraget, og kan skjønne hans utsagn. Konfliktrådsrepresentanten fortalte om fine meglingsesjoner og vellykkede utfall med stor

iver og entusiasme. Dette var også noe jeg delvis kjente igjen fra mine intervjuer med konfliktrådsmevlere. Det kom helt tydelig frem at de har tro på det de holder på med, og samtlige meglere jeg intervjuet mente at konfliktrådsbehandling har et stort potensial og kan brukes i ennå større grad enn det gjøres i dag. Konfliktrådsbehandling av straffesaker er i dag et *alternativ* til det tradisjonelle rettssystem, og for de som ikke er kjent med ordningen kan det nok være en uvant tanke at man skal håndtere straffesaker ved hjelp av megling og dialog heller enn straff. Så det at meglere, som selv ser at ordningen har mye for seg, ønsker å videreformidle og fremme at ordningen er hensiktsmessig og gunstig, er kanskje ikke så rart. Men for meg som forsker, kan dette by på utfordringer i forhold til prosjektet. Det er lett å bli smittet av entusiasmen og engasjementet, men desto viktigere for meg som forsker å opprettholde en analytisk distanse (Alver og Øyen 1997: 132).

Som nevnt kan det i intervjusituasjoner være vanskelig å finne ut hvor man skal legge seg i forhold til å styre intervjuet i den retning man selv ønsker, eller i større grad følge opp det informanten bringer opp, selv om det fraviker noe fra hovedtema. En av intervjumetodens styrker er at det er en fleksibel måte å hente inn data på, hvor nye viktige og interessante momenter, funn og temaer kan dukke opp underveis. På den andre siden kan denne løse tilnæringsmetoden by på utfordringer i de tilfellene hvor informanten har andre ønsker om intervjuets retning og fokus enn det intervjueren har. I mitt prosjekt var dette i større grad tilfellet i intervju med meglere enn i intervju med parter. Jeg fikk tidvis inntrykk av at noen av informantene hadde klare tanker på forhånd om hva de ønsket å fokusere på, og at deres interessefelt ble et stadig tilbakevendende tema. Dette eksempelet er fra intervjuet med en erfaren megler, som flere ganger i løpet av intervjuet kom tilbake til konfliktrådets brede potensial, særlig i de sakene hvor relasjonen mellom partene var sentral:

”Altså, jeg tror konfliktrådet kunne bli brukt til så fryktelig mye mer. Særlig i barnefordelingssaker, og saker som handler om vold i nære relasjoner. Der mener jeg at konfliktrådet, for å komme med en liten programerklæring, at konfliktrådet virkelig burde gjort et fremstøt for å få en sånn rolle.”

Selv om jeg, også i intervjuene med meglere, hadde en løs tilnærming og var åpen for temaer som ble brakt opp, ble det i noen tilfeller viktig for meg å styre samtalen i større grad enn andre. I deres formidling av meninger, synspunkter og også fanesaker gjennom iver og engasjement for det de driver med, kombinert med begrepsbruken de har rundt disse temaene, er det lett å adoptere deres begeistring for ordningen. Men om jeg som forsker på

konfliktrådet også skulle blitt en 'nyfrelst konfliktrådist', ville dette blitt svært problematisk for oppgavens videre arbeid, særlig når det kommer til analysearbeidet. Jeg har derfor hatt fokus på å beholde forskerbrillene på gjennom hele prosessen, og for min del hjalp nok det at jeg skulle se på konfliktrådsordningen som *fenomen* heller enn at jeg skulle vurdere den. Det har tidvis vært utfordrende å holde seg til skillet mellom ordningens metodikk innad, og ordningen som fenomen. Men gjennom et "utenfra-blikk" som ser på hvordan konfliktrådsordningen, som et alternativ i den strafferettslige prosessen, utspiller seg, ble det enklere å være bevisst viktigheten av å unngå å være meglernes mikrofonstativ eller talerør, da dette ville fjernet meg fra oppgavens vinkling og problemstilling. Sammen med den fenomenologiske tilnærmingen er også dikotomien om gjengjeldende og gjenopprettende rett som analyseverktøy et grep som bidrar til å opprettholde en analytisk distanse til det jeg studerer.

2.4 Observasjon

Primært brukte jeg intervju som verktøy for datainnsamlingen til mitt prosjekt, og jeg ønsket også å bruke observasjon som supplerende metode. Gjennom observasjon får man en førstehåndserfaring som kan bidra til at man kommer nærmere inn på folks virkelighet, og en slik erfaring kan bedre forskerens forståelse og fortolkning av feltet (Fangen 2010: 15). Det å se samhandlingen som foregår i rommet kan være med å skape et bredere grunnlag for å forstå prosessen som foregår (Johannessen m.fl. 2010: 118). Kombinasjonen intervju og observasjon kan gi utfyllende data, og i likhet med intervjuer krever også observasjon informert samtykke av de involverte. Hos konfliktrådet mente de at innhenting av samtykket i forkant av meglingsmøtene kunne oppfattes ubehagelig og stressende for partene, så jeg fikk derfor ikke tillatelse av konfliktrådet til å komme med denne forespørselen. I stedet skrev jeg under på en taushetserklæring, og har derfor ikke mulighet til å bruke det jeg observerte direkte i avhandlingen. Jeg fant ut at det å observere likevel ville være nyttig, og gjennomførte observasjoner av en forsamling og tre meglingsmøter. Målet med observasjonene ble da, heller enn direkte datainnsamling, å få et innblikk i og bedre forståelse av saksgangen og hvordan meglingsmøtene foregår. Dette var veldig nyttig kunnskap blant annet ved utarbeidelsen av intervjuguiden. Også under intervjuene mine hadde det nok mye å si at jeg selv hadde vært til stede på flere meglingsmøter og således sett nærmere på prosessen i praksis, særlig i og med at intervjuene omhandlet de ulike personenes opplevelse av og

tanker rundt konfliktrådsbehandlingen. En annen motivasjon for å bruke observasjonsmetoden var for å komme i kontakt med parter. Som nevnt var det utfordrende å finne personer som hadde vært part i en megling som ønsket å stille på intervju. I noen tilfeller kan man bruke intervju som en måte å få tilgang til observasjonsstudier eller personer som er vanskelig tilgjengelig (Fangen 2010: 172). Jeg gjorde omvendt; i de tilfellene sakspartene var aktuelle informanter spurte jeg etter endt megling om de kunne tenke seg å stille til intervju og gav dem så infoskrivet. Det var dessverre ingen av de som fikk forespørselen etter megling som ønsket å la seg intervju. Hvorfor jeg ikke fikk kontakt med noen informanter på denne måten er det nok flere grunner til. For eksempel var noen av sakene sivile, og de involverte partene var derfor ikke innenfor min målgruppe. En annen sentral grunn, som også var gjeldende ved annen type rekruttering av parter, er at når partene er ferdig med meglingen virker det som de fleste føler seg ferdig med saken og ønsker å legge den bak seg. Sånn sett kan det virke som om konfliktrådets tidligere tidsskrift kalt "Opp og avgjort", er dekkende for hvordan en del parter opplever det etter at de er ferdig med megling.

På hvert av møtene jeg observerte hadde jeg på forhånd snakket med megler og fått tillatelse til å overvære møtet forutsatt at partene sa ja. I tre av fire tilfeller ble partene spurt først når de ankom konfliktrådets lokaler om det var greit at jeg var til stede. I det siste tilfellet ble partene spurt på forhånd. Under selve meglingsmøtet var jeg en ikke-deltagende observatør. Når man observerer uten å delta er det viktig at forskeren tilstreber å gjøre seg så lite bemerket som mulig for at nærværet ikke skal virke noe særlig inn på situasjonen (Thagaard 2009:74). Jeg satt derfor litt unna de andre, unngikk øyekontakt, og forholdt meg stille. Jeg ble i forkant enig med meglernes om at det ville kunne virke forstyrende på partene om jeg skrev notater underveis i meglingen, så i stedet skrev jeg utfyllende notater rett etter at meglingsmøtene var ferdige.

En av de store utfordringene med observasjon som metode er at man kan ikke fokusere på alt. Man begynner kanskje med å se etter alt, men at det så blir nødvendig å være selektiv i måten man registrerer på (Alver og Øyen 1997: 134). I forkant hadde jeg skrevet en observasjonsguide med momenter som jeg ønsket å fokusere på¹¹. Den gikk hovedsakelig ut på gjenopprettingens plass og hvordan møtet tilsynelatende opplevdes for partene, i den grad dette kan observeres. Andre undermomenter gikk på dialogen, avtalen, meglers rolle og

¹¹ Se vedlegg 8

lignende. Selv om dette var hovedfokuset, prøvde jeg samtidig å ha et åpent blikk for ikke å gå glipp av aktuelle og interessante ting som kunne komme opp i løpet av meglings situasjonen.

2.5 Dataanalyse

For å kunne anvende informasjonen innhentet gjennom intervjuene må materialet bearbeides og analyseres. Bearbeidelsen av empirien gjorde jeg gjennom temakategorisering. Dette for å finne mønstre og sammenhenger i dataen. Analysen av disse bearbeidede data er gjort ut fra en dikotomi, skjematisk fremstilt i underkapittel 1.2, som viser en idealtypisk fremstilling av gjengjeldende og gjenopprettende rett. Nyttens av å bruke dikotomien som et analytisk verktøy er, ut ifra hva informantene så på som sentrale elementer i konfliktrådsordningen og deres opplevelse av denne, å kunne si noe om hvordan konfliktrådsordningen utspiller seg i praksis og dens plass i det strafferettslige system. En idealtipe, som kan knyttes tilbake til Max Weber, er ikke en uttømmende fremstilling i forhold til virkeligheten, men heller et mer eller mindre adekvat aspekt av virkelighetens kompleksitet (Karlsson 2008: 145). Idealtypene kan ses på som en pedagogisk karikatur, og nyttigheten av å gå ut fra en slik fremstilling er stor når man skal sammenligne en enhet (eller fler) ut fra hvor nær eller fjern den er fra idealtypene (Repstad 2007: 127). I denne oppgaven vil den idealtypiske fremstillingen av gjengjeldende og gjenopprettende rett kunne bidra til å se fenomenologisk på konfliktrådet. I en idealtypisk fremstilling er det noen krav til ryddighet; idealtypene bør settes opp ut fra noenlunde konsistente kriterier og relativt like dimensjoner (ibid.). Jeg har valgt å gå ut fra fem ulike kategorier i denne oppgavens fremstilling av de to ulike håndteringsmodellene. Den første kategorien omhandler *hva* modellene har fokus på når det kommer til hvordan man reagerer mot lovbrudd; fokus på straff kontra fokus på reparasjon av skade. Den neste kategorien går på *hvorfor* man velger å håndtere lovbrudd på denne måten; overtredelse mot staten kontra overtredelse mot mennesker og relasjoner. Dette punktet kan knyttes opp mot de to ulike måtene man ser på lovbrudd på. De tre neste kategoriene; tvang kontra frivillighet, formell form med passive deltagere kontra uformell form med aktive deltagere, og skyld kontra ansvar og erkjennelse går alle ut på *hvordan* lovbruddshåndteringen skjer og hva den går ut på.

Det å bruke en dikotomisk fremstilling av gjengjeldende kontra gjenopprettende rett er noe man kan finne igjen flere steder i restorative justice litteraturen. Ofte brukes den da for å si

noe om hva gjenopprettende rett er ved å kontrastere den opp mot gjengjeldende rett. En slik fremstilling er blitt kritisert fra flere hold (Brunk 2001; Daly 2002; Daly 2003; Duff 2003), hvorpå kritikerne mener at man da skaper skarpe skillelinjer der hvor de ikke nødvendigvis finnes. Ifølge Daly (2002: 59) er et av hovedproblemene med en slik fremstilling at den tilsynelatende går parallelt med en "good-bad" dikotomi; prinsippene i gjengjeldende rett fremstår som "dårlige" og lite hensynsfulle overfor de involverte partene, mens prinsippene i gjenopprettende rett er "gode" ved at de ivaretar partene og har et fokus som bidrar til å bedre løse konflikten. En slik normativ fremstilling gir lite rom for at de ulike retningene kan ha noen felles grunn: "Advocates seem to assume that an ideal justice system should be of one type only, that it should be pure and not contaminated or mixed with the others" (Daly 2002: 59).

Det som skiller den dikotomien man finner i mye av litteraturen og den dikotomien jeg vil gå ut ifra i denne oppgaven er at jeg, i motsetning til å bruke dikotomien for å si noe om en av retningene i den, vil den brukes som et ledd i analysen for å kunne si noe om konfliktrådsordningen og dens praksis. Noen av punktene i dikotomien vil jeg gå mer inn på enn andre. Dette fordi den, i tillegg til å bli brukt som et analytisk verktøy, også vil fungere som et teoretisk bakteppe i oppgaven. Jeg har av den grunn ikke basert dikotomien kun på litteratur fra gjenopprettende rett, som ofte gjøres av restorative justice forkjempere, men har også brukt kilder omhandlende strafferettsfilosofien og det tradisjonelle straffesystemet. Jeg vil altså argumentere for at å bruke en gjenopprettende kontra gjengjeldende dikotomi i denne oppgaven vil være hensiktsmessig og helt legitimt. Dette fordi jeg bruker det som et analytisk verktøy og teoretisk bakteppe heller enn en deskriptiv og normativ fremstilling som søker å si noe om den ene retningen isolert sett, ved å kontrastere den opp mot den andre.

På samme tid som dikotomien også kan ses på som et teoretisk bakteppe, er den en *idealtypisk* fremstilling av de to ulike retningene. Det betyr at fokuset her ikke er å drøfte mangfoldet av praksiser, synspunkter og perspektiver innenfor retningene i dybden. Det ville vært utenfor oppgavens rammer. For mangfoldet i litteraturen er stort. For eksempel er restorative justice-litteraturen full av synspunkter på ulik vektlegging av fokus, og om disse diskusjonene skulle blitt implementert i denne oppgaven, ville dette kunne gå på bekostning av fokuset på konfliktrådet som ordning. Som nevnt, empirien har i størst grad styrt oppgavens retning.

Det å bruke den dikotomiske fremstillingen av gjenopprettende og gjengjeldende rett, for å se nærmere på konfliktrådsordningen, bør heller ikke ses på som uttrykk for at det er så klare

skillelinjer mellom disse retningene som fremlegges her. På bakgrunn av hovedfokus på mitt empiriske datamateriale, er denne diskusjonen blitt mindre fremtredende i oppgaven.

I tillegg til intervjuene og observasjonene har jeg også brukt noe litteraturanalyse i oppgaven, som knyttes opp mot dikotomien. Dette i forbindelse med kapittel 4, hvor jeg blant annet ser på konfliktrådsordningens fremvekst og utvikling. Ut fra konfliktrådsordningens styringsdokumenter og lovregulering, har jeg sett på ordningens utgangspunkt og hvordan den har utviklet seg. I forbindelse med dette bruker jeg noe kvantitativ data. Ved å sammenligne statistikk fra 1995 med statistikk fra 2012, ses det på eventuelle endringer i forhold til saksbilde, typen parter og avtaletyper. Slik bruk av tallstatistikk byr på noen utfordringer; mye kan skjule seg bak tallene. Et eksempel på en feilkilde kan være at kategoriene som jeg sammenligner kan ha endret seg. Men på tross av dette kan disse tallene gi en indikator på ordningens utvikling, og ved å sammenligne samme type kategorier kan feilkildens utslag minimeres.

3 Gjenopprettende og gjengjeldende rett

Når noen gjør noe galt eller et lovbrudd blir begått og oppdaget etterfølger det i de fleste tilfeller en reaksjon. Hva slags reaksjon uønskede handlinger får kan være alt fra tilsnakk og irettesettelse fra mennesker rundt til fengselsstraff og, på noen steder og i noen tider, dødsstraff. Reaksjonstypen avgjøres i stor grad ut fra handlingens alvorlighetsgrad sett i forhold til samfunnets normer og regler. Men verken normene og reglene eller reaksjonstypene som tas i bruk og begrunnelsene for disse er statiske. Hva som reageres på og hvordan det reageres har vært og er fortsatt i stadig forandring. Når man i dag snakker om reaksjon på lovbrudd er det ofte straff man sikter til. Av strafferettslige reaksjoner som betegnes som straff, har vi i Norge i dag fengselsstraff (betinget og ubetinget), forvaring, samfunnsstraff, bøter (betinget og ubetinget), hefte og rettighetstap, jfr. straffeloven §15. Men vi har også strafferettslige reaksjoner innenfor dagens rettslige system som ikke betegnes som straff; herunder konfliktrådsbehandling av straffesaker, jfr. straffeprosessloven § 71 a.

I det følgende vil jeg drøfte grunntankene ved gjenopprettende og gjengjeldende rett og prinsipielle forskjeller ved de to ulike måtene å se på lovbruddshåndtering på. Konfliktrådsordningens praksis og plass i det strafferettslige system vil senere i oppgaven ses i forhold til dette.

3.1 Gjengjeldende rett

Innenfor strafferettsfilosofifeltet er straffens definisjon, begrunnelse, mål og særlig dens legitimitet mye diskutert. I mye av litteraturen skilles det mellom konsekvensetiske (fremtidsrettede) og pliktetiske (tilbakeskuende) orienterte retninger (Honderich 2006; Bedau og Kelly 2010; Kinander 2005)¹². Førstnevnte kategori kan knyttes opp mot utilitarismen og går ut på at straffen legitimeres ut fra konsekvensene den får, mens sistnevnte kategori har fokus på lovbruddet som er begått og at straffen er berettiget som reaksjon på det. På den ene siden har man altså konsekvens- og nytteorienterte teorier, som fokuserer på straffens avskrekkende effekt og andre fremtidige virkninger straffen kan ha. På den andre siden har man gjengjeldelsesteorier som fokuserer på at straff er den rette reaksjon på et lovbrudd, fordi

¹² Alle referansene viser til denne kategoriseringen, men flere er kritiske til et slikt skarpt skille eller utarbeider egne nyanseringer.

man gjennom den fordømmer lovbruddet som er begått, og gir personen det den fortjener; dette på bakgrunn av gjengjeldelsesprinsippet (Minow 1998: 12).

Modellen som går på gjengjeldende rett vil i dikotomien i stor grad ha elementer fra straff og det formelle strafferettslige systemet. Ved lesing av lovtekster, forarbeider og offentlige skriv er det imidlertid ikke gjengjeldelseelementet som er den sentrale og uttalte begrunnelsen for straff i Norge (jfr. NOU 2002: 4: 113). Straff blir her definert som ”et onde som staten påfører lovovertrederen på grunn av lovovertrædelsen i den hensikt at det skal føles som et onde” (jfr. Rt. 1977: 1207).

De to hovedbegrunnelsene for hvorfor man straffer omhandler altså enten at man straffer for å forebygge fremtidige lovbrudd, eller at man straffer for å gjengjelde den krenkelse som er påført gjennom lovbruddet (Hauge 1996: 17). Førstnevnte begrunnelse går på det som kalles relative straffeteorier; der straffens formål er prevensjon og forebyggelse. Allmennpreventive og individualpreventive virkninger kommer innunder her. Forskjellen mellom disse er at individualprevensjon tar sikte på å forhindre fremtidige lovbrudd hos den som straffes ved at straffen skal virke avskrekkende, uskadeliggjørende og resosialiserende (Hauge 1996: 19). Allmennprevensjon tar derimot sikte på å forhindre lovbrudd hos de andre i samfunnet, gjennom at straffen skal ha en avskrekkende, moraldannende og vanedannende effekt på dem (ibid.). De absolutte straffeteorier har på sin side fokus på gjengjeldelse; man straffer på bakgrunn av en oppfatning om at noen handlinger fortjener straff, uten å vektlegge om straffen forhindrer fremtidige lovbrudd eller ikke (ibid.). Straffens begrunnelser avhenger av et komplekst samspill mellom sosiale, økonomiske, politiske og andre generelle samfunnsmessige og ideologiske forhold (Hauge 1996: 15). Både de relative og de absolutte straffeteorier har tradisjoner langt tilbake i tid, og hvilke som opp igjennom har vært gjeldende begrunnelser for straff har variert. Ifølge Hauge (1996: 18) har den preventive tanken som grunnlag for straff vært nærmest enerådende fra middelalderens slutt til nåtidens strafferett. I tråd med dette presiseres dagens straffebegrunnelse slik i Ot.prp. nr 90 (2003-2004) Om lov om straff (straffeloven):

”Departementet legger til grunn at straffens formål etter dette må være å styre atferd i fremtiden, og herigjennom å bidra til et samfunn og en sameksistens som en ut fra gjeldende verdiprioriteringer anser som ønskelig. Selve straffeinstitusjonen har således forebyggelse – prevensjon – som sitt formål.”

Under samme punkt argumenteres det for at gjengjeldelse ikke kan være straffens formål. Men på tross av at det uttalte grunnlag for straff kan sies å være begrunnet ut fra relative straffeteorier, er det ikke nødvendigvis slik at det er full enighet om at dette er det eneste perspektivet som kommer til syne i dagens strafferett. Ifølge Eskeland (2006: 48) er en slik forståelse av hvorfor vi straffer, hvor gjengjeldelseperspektivet er helt fraværende, lite treffende. Han mener derimot at forholdsmessighetsprinsippets store betydning for strafferammene og for reaksjonsfastsettelsen i den enkelte sak kan ses på som sterke innslag av absolutt straffeteori. Slik sett kan det tenkes at selv om gjengjeldelse ikke har blitt akseptert som begrunnelse for straff i moderne strafferett her til lands, kan det kanskje ikke avskrives helt at noen elementer fra det perspektivet kan finnes også i dagens praksis.

På bakgrunn av disse straffefilosofiske perspektivene, som omhandler legitimering og rettferdiggjøring av straff, og straffeteoretiske retningene, som går inn på straffens mål og begrunnelser, kan det virke som om gjengjeldende rett kun er en liten del av det strafferettslige systemet i Norge. Men her blir det viktig å skille begrepene; gjengjeldelse (retributivism) og gjengjeldende rett (retributive justice) er to begreper med forskjellig betydning. Uavhengig av om gjengjeldelseperspektiver er implementert i straffens legitimitet og begrunnelse, kan man argumentere for at straffesystemet er en gjengjeldende praksis:

”Punishment in its very conception is now acknowledged to be an inherently retributive practice, whatever may be the further role of retribution as a (or the) justification or goal of punishment” (Bedau og Kelly 2010).

Når jeg velger å plassere gjengjeldende rett i dikotomien er ikke denne basert på gjengjeldelseperspektivet som sådan, men omhandler straffesystemet som en gjengjeldende praksis. Her vil jeg igjen henvise til definisjonen på straff som er gjeldende her til lands; på bakgrunn av den lovstridige handlingen er straffen et påført onde, som har som hensikt å oppleves som et onde. Hva som er videre begrunnelser for at denne straffen påføres og mål med at den skal føles som et onde for den som blir påført straffen kan, som presentert ovenfor, variere ut fra ulike straffeteoretiske perspektiver. Og dette vil her ikke være modellen om gjengjeldende retts fokus. Det sentrale er derimot at man her reagerer mot et lovbrudd, ved å plassere skyld og med å ilegge lovovertrederen en straff som skal føles som et onde. Videre vil det gås inn på dette perspektivets sentrale prinsipper, og sentrale prinsipper innenfor en annen måte å se på lovbruddshåndtering på; gjenopprettende rett.

3.2 Gjenopprettende rett

Det engelske begrepet *restorative justice*, som i denne oppgaven har blitt oversatt med gjenopprettende rett, har de siste 30 årene fått økende omtale når det gjelder konflikthåndtering og rettspleie. Mer treffende enn å snakke om *en ordening* som har vokst frem, dreier det seg heller om en tankemåte, et fagfelt, noen sett med prinsipper, en type reaksjonsteori, som går på hvordan man ser på og bør reagere på konflikter og lovbrudd. Mye av tankegangen som ligger til grunn for begrepet er hentet fra ulike steder og ulike tider¹³. Noe av inspirasjonen kom trolig fra indianerne i Canada og maoriene i New Zealand, og er nok også preget av innflytelse fra kvekerne og mennonittene fra USA og Canada, i tillegg til kristendommen og andre trossamfunn (Ericsson 1990; Nielsen 2008; Pabsdorff 2010). Fremveksten av gjenopprettende rett knyttes ofte opp mot misnøye med det formelle rettssystem:

“Dissatisfaction with modern criminal justice has led to a number of reform movements. Some can be relatively easily incorporated into the criminal justice system, while others are more difficult to reconcile. The intersection of these movements created an environment of discontent, and creativity. Out of it has emerged a new pattern of thinking - restorative justice- one that has been increasingly influential in governmental policy” (Van Næss og Strong 2010: 36).

Grunnlaget for tankegangen kan sies å være en type alternativ reaksjonsmetode. Men hva går så dette alternativet med gjenopprettende rett ut på? Begrepet er vidt, og ordninger som tar utgangspunkt i prinsippene er mange. Litteratur som omhandler gjenopprettende rett er det overflod av, både når det gjelder beskrivende, forsvarende, kritiserende og proklamerende kilder. Og med den voksende oppmerksomhet rundt begrepet, kan det virke til å ha vært en tilsvarende øking når det gjelder bredden i definisjoner og praktiske iverksettelse. I mangfoldet av forklaringer på hva gjenopprettende rett er, finnes det også forskjellige og motstridende elementer. Men i det store og hele er det hovedsakelig de samme grunnprinsippene som her oppsummeres av Johnstone (2002):

¹³ I noe av *restorative justice*-litteraturen fokuseres det på at en gjenopprettende tilnærming til konflikter og lovbrudd var nokså utbredt i tidligere tider, og at dette kan ses på som den opprinnelige måten å håndtere konflikter på (se for eksempel Braithwaite 1999 og Weitekamp 1999). Et slikt syn kritiseres av Daly (2002: 63): «What does concern me is that specific histories and practices of justice in modern societies are smoothed over and lumped together as one justice form. Is it appropriate to refer to all these practices as 'restorative'? No, I think not.”

”...it revolves around the ideas that crime is, in essence, a violation of a person by another person (rather than a violation of legal rules), that in responding to crime our primary concerns should be to make offenders aware of the harm they have caused, to get them to understand and meet their liability to repair such harm, and to ensure that future offences are prevented; that the form and amount of reparation from the offender to the victim and the measures to be taken to prevent re-offending should be decided collectively by offenders, victims and members of their communities through constructive dialogue in an informal and consensual process; and that efforts should be made to improve the relationship between the offender and the victim and to integrate the offender into the law-abiding community” (Johnstone 2002: ix).

I utdraget nevnes en del prinsipper som er sentrale i den gjenopprettende reaksjonsmodellen som går ut på hvordan man skal håndtere lovbrudd, hva slags fokus retningen har og hva man ønsker å oppnå med en slik håndteringsmetode. Det sier også noe om de involvertes rolle som deltagende aktører i lovbruddshåndteringen. En annen, mer kortfattet definisjon, som tar inn *prosesselementet* som viktig i gjenopprettende rett er denne av Howard Zehr:

”Gjenopprettende rett er en prosess, hvor man så vidt mulig, involverer alle parter i en konkret lovovertrædelse. Man identifiserer og forholder seg i fellesskap til skader, behov og forpliktelse i så høy grad som mulig.” (Zehr 2008: 52).

Ifølge Van Ness og Strong er det særlig fire elementer som er sentrale i gjenopprettende rett; møte mellom de involverte partene, at gjerningspersonen skal få gjøre opp for seg gjennom for eksempel oppreisning til offeret, reintegrering av både gjerningsperson og offer, og inkludering av offeret ved at de gis en sentral rolle i håndteringen (Van Ness og Strong 2010). Elementene blir omtalt som ”cornerposts in restorative justice” (ibid: 61), og som vi ser er partenes sentrale rolle noe som går igjen i alle fire.

I St. meld. nr. 37 (2007-2008) betegnes gjenopprettende rett som en ny reaksjonsmåte, hvor det er fokus på å balansere ofrenes, gjerningspersonen og lokalmiljøets behov. Dette gjennom ”gjenoppretting av skade og av forholdet mellom de berørte parter gjennom andre metoder enn straff som er ilagt av en ekstern autoritet” (St. meld. nr. 37, del 12). Altså forklares begrepet blant annet gjennom å presisere at det brukes andre metoder enn straff. Dette er eksempel på noe man ofte finner i litteraturen om gjenopprettende rett; for å definere hva gjenopprettende rett består av forklares den ofte i kontrast til strafferetten. Mye av grunnen til det er nok dels fordi at å forklare et såpass vidt begrep blir enklere når man ser det i forhold til noe annet, og også at bevegelsens fremvekst og bakgrunn er som *et alternativ* til det formelle

straffesystem og da naturlig å sammenligne med. Som diskutert i metodekapittelet er det å sette disse ulike perspektivene om gjengjeldende og gjenopprettende rett opp mot hverandre noe som har blitt kritisert med at man da forenkler, og konstruerer skarpe skillelinjer der hvor de ikke nødvendigvis finnes (Daly 2003). Men, som nevnt, er dikotomiens hensikt i denne oppgaven ikke ment som en utdypende deskriptiv fremstilling av gjenopprettende rett gjennom å kontrastere den opp mot gjenopprettende rett, men heller som et analytisk verktøy som konfliktrådet kan ses i forhold til. Dette for å kunne si noe om konfliktrådet som en alternativ ordning og dets plass i det strafferettslige systemet.

3.3 Prinsipielle forskjeller

Sett opp imot gjengjeldende rett kan gjenopprettende rett ses på som en annen måte å tenke rundt håndtering av lovbrudd. Forskjellen som ligger til grunn for de ulike synspunktene går på hva man mener kriminalitet er, hvordan man mener kriminalitet bør håndteres, og hvem som bør være involvert i denne håndteringen. Gjenopprettende rett forklares ofte ved å kontrasteres opp mot gjengjeldende rett, slik Howard Zehr har gjort her:

“Retributive justice - Crime is a violation of the state, defined by lawbreaking and guilt. Justice determines blame and administers pain in a contest between the offender and the state directed by systematic rules. Restorative justice - Crime is a violation of people and relationships. It creates obligations to make things right. Justice involves the victim, the offender, the community in a search for solutions which promote repair, reconciliation, and reassurance.” (Zehr 2005: 181)¹⁴

På de følgende sidene vil de to modellene om gjenopprettende rett og gjengjeldende rett gjennomgås nærmere ut ifra prinsipper som er sentrale i forhold til modellenes ulike grunnlag og fokus. Disse ulike prinsippene omhandler blant annet hvordan man ser på og definerer lovbrudd, hva man ser på som målet med reaksjonen, hvordan og hvem reaksjonen skal håndteres av, hvordan man ser på gjerningsperson og offers rolle.

¹⁴ Denne boken kom første gang ut i 1990. 3. utgaven fra 2005 har uendret innhold, bortsett fra et tilføyet «Afterword to the third edition». Zehr modererer her det skarpe skillet mellom gjenopprettende og gjengjeldende rett som han ellers i boken legger frem. Han skriver her at han nå mener at de to retningene ikke nødvendigvis er «mutually exclusive», men har flere likheter enn tidligere antatt. De har samme mål om å «even the score», men metoden for å nå disse er forskjellige: «Where they differ is in what effectively will right the balance (Zehr 2005: 272).

3.3.1 Fokus på straff kontra fokus på reparasjon av skade

Forsvarere av gjenopprettende rett mener at når fakta om et lovbrudd er etablert bør man ikke fokusere på straff av gjerningspersonen, men heller på offerets behov og forsikring om at gjerningspersonen forstår omfanget av skaden den har påført andre, og hans eller hennes ansvar for å reparere skaden (Johnstone 2002: 1). Skaden lovbruddet har medført kan være av flere ulike karakterer og på mange nivåer; både materielle og relasjonelle skader fra lovbruddstidspunktet, men også konsekvenser lovbruddet har fått for de involverte partene i ettertid. Metoden for hvordan skadene best kan repareres står sentralt i gjenopprettende rett; her ønsker man en reparasjon av skaden som ivaretar alle de involverte i saken. Gjenopprettende rett tar utgangspunkt i at den beste måten å ivareta ofrene ikke nødvendigvis er gjennom å straffe gjerningspersonen:

”Punishment shows that the wrongdoer’s behavior is regarded as unacceptable, which may provide some comfort to victims. But, that’s not the same as demonstrating that the victim’s injury is a matter of deep social concern. [...] If we want to show the victim’s specific injury concern us, we must do something to heal the injury. Punishment of the offender may help the healing process, but it is not on its own adequate to heal the injury” (Johnstone 2002: 69).

I stedet for tildeling av straff fokuseres det heller på at partene skal være delaktige i håndteringen. Dette forutsetter et møte og en dialog mellom partene, hvor partene selv definerer hva som skal vektlegges i den aktuelle saken. Gjennom en slik ordning håndteres lovbrudd gjennom en samarbeidende prosess som involverer partene i lovbruddshåndteringen, enten den skjer gjennom en avtale som skal følges opp, eller de blir ferdig med saken i selve møtet.

I gjengjeldende rett er derimot fokuset at et lovbrudd bør reageres mot gjennom straff. Når noen velger å bryte loven, må personen bli sanksjonert gjennom et onde, jfr. definisjonen på straff i Rt. 1977: 1207. Som vi så innledningsvis i dette kapitlet kan begrunnelsene for, og målet man har med straffen, variere ut fra hvilket straffeteoretisk utgangspunkt man har. Uavhengig av om det videre ønsket med straffen er gjengjeldelse, prevensjon eller å forebygge, velger man i gjengjeldende rett å håndtere lovbrudd ved å straffe. Ut fra gjeldende rett i Norge tas det særlig hensyn til prevensjon, forholdsmessighet og likhet når straff skal utmåles (Eskeland 2006: 425). Forholdsmessighetsprinsippet går ut på at straffen skal stå i rimelig forhold til handlingens straffverdighet og likhetsprinsippet innebærer at like saker skal resultere i samme straffutmåling (Eskeland 2006: 427). Typen straff som tas i bruk reguleres

i hovedsak ut fra lovbruddets alvorlighetsgrad; straffen bør være proporsjonal med lovbruddet som er begått og straffens hensiktsmessighet bør ses i forhold til dens samfunnsmessige funksjon. For eksempel er ikke alltid begrunnelsen for å idømme fengselsstraff at samfunnet må beskyttes fra gjerningspersonen og at innesperring er helt nødvendig i det spesifikke lovbruddet personen har begått. Gjerningspersonen idømmes kanskje heller til denne straffen på bakgrunn av lovbruddets alvorlighetsgrad, og signalene man sender ved å ilegge alvorlige lovbrudd den strengeste straffen.

I gjenopprettende rett bør derimot en eventuell avtale være nært knyttet opp mot og tilpasset lovbruddet som har blitt begått, ikke bare kvantitativt, men også kvalitativt. Ifølge Van Ness og Strong (2010: 83-95) er det fire måter en gjerningsperson kan gjøre opp for seg; gjennom unnskyldning, endret oppførsel, oppreisning eller sjenerøsitet. Der hvor gjerningspersonen i gjengjeldende rett får tildelt en straff og gjør opp for seg gjennom denne, er det i gjenopprettende rett altså flere ulike måter en gjerningsperson kan reparere skaden forårsaket av lovbruddet som er begått. Samtlige av de fire måtene som her nevnes forventer en involvering av gjerningspersonen, også den som går på oppreisning: ”The full restorative potential of restitution comes when it is the result of an agreement made in an encounter” (Van Ness og Strong 2010: 89). Denne typen lovbruddshåndtering setter da andre krav og forventninger til gjerningspersonen enn i gjenopprettende rett hvor man blir idømt en straff, og gjør opp for seg gjennom den. Dette henger sammen med neste prinsipp i dikotomien som går på hvordan man ser på et lovbrudd og hvem man mener skal stå for håndteringen av det.

3.3.2 Overtredelse mot staten kontra overtredelse mot mennesker og relasjoner

Gjengjeldende og gjenopprettende rett består av grunnleggende forskjellige tankeganger rundt både hvordan og hvor lovbruddene og deres påfølgende reaksjon bør håndteres. ”Crime causes harm; justice must repair the harm” (Van Ness og Strong 2010: 43). Hvem som skal administrere og utøve denne rettferden som her nevnes har gjengjeldende og gjenopprettende rett to ulike svar på. I gjengjeldende rett kan man si at staten har monopol på å administrere rettferd, dette gjennom å idømme straff og slik sett opprettholde normer. Partene blir representert av eksperter og håndteringen er formell. I gjenopprettende rett er derimot partene i den aktuelle saken mer sentrale. I gjenopprettende rett er håndteringen mer uformell, og de involverte partene skal sammen finne ut av hvordan situasjonen best kan håndteres.

Tradisjonen med at staten er sentral i lovbruddshåndtering går langt tilbake i tid. Van Ness og Stang (2010: 9) skriver at rettsprosessen historisk ble sett på som et effektivt middel for å etablere kongens dominans over kirken i sekulære saker, og i erstatningen av lokale håndteringssystemer. Noen lovbrudd ble definert som forstyrrelse av kongens fred, og slik ble kongen en sentral part, et offer, i saken. De direkte ofrene ble ekskludert fra en sentral plass i rettsprosessen, hvor gjerningsperson og stat var i senter. Dette endret også noe av reaksjonens retning og formål; i stedet for fokus på å gjøre offeret helt, ble det et system med fokus på å opprettholde statens autoritet (Van Ness og Stang 2010: 10). I gjengjeldende rett har staten en svært sentral rolle i straffesaker også i dag. Staten har rollen som part i saken, i tillegg til oppgaver knyttet til håndtering og administrasjon av straffesakene. Når man ser strafferettsfilosofisk på det kan statens sentrale rolle i straffesaker ses på bakgrunn av Kants argumentasjon om at staten har en moralsk plikt til å straffe fordi lovbrøtteren har forbrutt seg mot det moralske grunnlaget for den legitime statens frihetslover, og derigjennom mot menneskeheten (Kinander 2005: 89). Dette forutsetter at lovgivningen er upartisk, representerer folks vilje og gjennom dette er et uttrykk for folks lovgivning av seg selv (Kinander 2005: 84). Statens sentrale rolle i straffesaker kan også ses i forhold til straffelovgivningen forøvrig, som et uttrykk for hva slags handlinger man i et samfunn ser på som umoralske og uønskede. Et lovbrudd er et brudd på statens regler, og derfor en overtredelse mot staten, som gjør at staten er berettiget til å administrere straff:

”Legal punishment presupposes crime as that for which punishment is imposed, and a criminal law as that which defines crimes as crimes; a system of criminal law presupposes a state, which has the political authority to make and enforce the law and to impose punishments” (Duff 2008).

En straffesak kan slik sett ses på som et anliggende mellom lovovertræderen og staten, hvorpå sistnevnte fungerer som representant for resten av samfunnet; lovbruddet er en overtredelse mot ”oss”, og våre regler, og derfor må lovovertræderen gjøre opp for seg til ”offentligheten”, og ikke bare til det individuelle offer.

En annen faktor som kan ses på som sentral i statens håndtering av lovbrudd er å ivareta rettsikkerheten. Demokratiske rettsstater forutsetter at det finnes grenser for hva staten kan forta seg overfor borgerne, og også hva borgerne kan gjøre i forhold til hverandre for å forfølge egne interesser (Eskeland 2006:58). I gjengjeldende rett, hvor man gjør noe så inngripende som å idømme noen en straff, ses det på som viktig at straffeprosessen foregår på ’riktig vis’. ”The basic requirement of legal certainty is at the core of the criminal justice

system” (Gröning og Jacobsen 2012: 11). Her blir rettssikkerhetsmessige hensyn viktige; rettergangen må være rettferdig og betryggende, og i tillegg være hensynsfull mot parter, vitner og andre aktører (Slettan og Øie 2001: 323). Et viktig rettssikkerhetsprinsipp, som har røtter i gjengjeldelsesteorien, er at uskyldige ikke skal straffes. Rettsikkerhetsaspektet sett opp imot gjenopprettende rett og konfliktrådet vil jeg gå nærmere inn på senere i oppgaven.

Hvordan de ulike perspektivene ser på lovbruddshåndtering og administrering henger nøye sammen med de ulike syn på både offer og gjerningsperson. Der hvor det i gjengjeldende rett er staten som går til sak mot gjerningspersonen blir offeret en mindre sentral aktør i rettergangen. Rettssystemet er blitt kritisert av flere tilhengere av gjenopprettende rett for å tilsidesette ofrene, og kun fokusere på gjerningspersonene. ”Victims are mere footnotes to the criminal justice process, legally necessary only if needed as witnesses” (Zehr 2005: 82). Synet på offer henger sammen med de ulike retningenes kriminalitetsforståelse. I gjengjeldende rett, hvor man ser på kriminalitet som en overtredelse mot staten, er stat og gjerningsperson straffesakens hovedfokus. I den gjenopprettende retten, som ser på kriminalitet som krenkelse av relasjoner og personer, blir offerperspektivet svært sentralt. Offeret er den som har blitt begått skade mot, direkte eller indirekte. En grunnleggende tanke er at offeret fortjener å ta del i håndteringen og løsningen av egen konflikt. Det at offeret forteller hvordan lovbruddet har påvirket han eller henne anses å bidra til en økt forståelse og innsikt hos gjerningspersonen, i tillegg til at en slik meddeling kan oppleves gunstig for offeret også. I gjenopprettende rett etterstreber man å møte offerets behov gjennom oppreisning, kompensasjon og rettferdiggjørelse (Van Ness og Strong 2010).

Gjenopprettende rett kan altså forklares som en måte å reagere mot kriminelle handlinger hvor man balanserer ofrenes, gjerningspersonenes og lokalmiljøets behov. Et slikt syn på kriminalitet preger også hvordan man ser på gjerningspersonen. Hans eller hennes behov er da en del av ordningens fokus. Dette er også tilfellet andre veien, hvor ”strafferettens fokus på gjerningsperson kan forstås i forlengelse av strafferettens kriminalitetsbegrep, hvor kriminalitet ses som en krenkelse av staten og dens lover” (Pabsdorff 2010: 21). Der hvor man i gjengjeldende rett fokuserer på gjerningspersonens skyld og det å tildele straff, fokuserer man i gjenopprettende rett mer på gjerningspersonens ansvar for å reparere skaden og også på personens uttalte ønsker og behov fremover. Således er det kanskje slik at gjenopprettende rett både inviterer til og krever en større involvering av gjerningspersonen, avhengig av hvordan man ser på det. Slik kan man si at det ligger til grunn en tanke om at

gjerningspersonen bør, kanskje fortjener, å ta del i håndteringen og også at læringsprosessen kan styrkes gjennom dette. I noen tilfeller kan det tenkes at gjerningspersonens rolle går fra å ha en tilsidesatt rolle med fokus på skyld, til å ha en deltagende rolle med fokus på forklaring.

3.3.3 Tvang kontra frivillighet

På bakgrunn av gjenopprettende retts uformelle form og høye deltagelse av partene i forhold til håndtering, er det ofte en forutsetning at begge eller alle partene ønsker en slik behandling av saken. Det frivillige aspektet går ut på at partene deltar og påtar seg ansvar fordi de har valgt det, og ikke fordi de ble påtvunget det (Van Ness 2002: 134).

Dette er motsatt i forhold til hvordan det er i gjengjeldende rett og det tradisjonelle straffesystem, hvor regler, lover og domstol avgjør utfallet uten at verken gjerningsperson eller offer har direkte mulighet for medbestemmelse.

3.3.4 Formell form med passive parter kontra uformell form med deltagende parter

Gjenopprettende rett kan sies å se på kriminelle handlinger i et større perspektiv enn det som gjøres i gjengjeldende rett; i stedet for å begrense kriminalitet til kun å omhandle lovbrudd, tar man utgangspunkt i at handlingen skader offeret, samfunnet og også gjerningspersonen selv, og at alle da har en sentral rolle når det kommer til hvordan man reagerer på handlingen (Van Ness og Stang 2010: 58). De involverte bestemmer selv hva som er relevant i saken og ikke, og hvordan saken skal håndteres.

Ofte kritiseres gjengjeldende rett og det tradisjonelle rettssystem ut fra mangler som gjenopprettende rett forsøker å ivareta; konflikten bør håndteres av de som eier den, dialogen er sentral, både gjerningsperson og offers behov må ivaretas, partene selv bør finne ut av hvordan de skal løse situasjonen. En av de praktiske konsekvensene av fokuset man har i gjenopprettende rett er at partene selv velger og definerer hva som er viktig for dem. "Relevance is more what the parties find relevant" (Christie 2007: 374). Fokuset på lik reaksjon for lik sak reduseres altså, og dette er en sentral forskjell fra den tradisjonelle strafferetten, hvor hva som er sentralt og relevant bestemmes av påtalemyndigheten eller domstol.

I gjengjeldende rett får partene som er berørt av lovbruddet en perifer rolle, og i en rettssak blir de representert av jurister. Dette henger sammen med det grunnleggende synet på at staten er en sentral part i reaksjonshåndteringen og administreringen. Der hvor det fokuseres på gjengjeldelse og straff i det formelle systemet, skal de involverte selv komme frem til reaksjonen på lovbruddet gjennom dialog i gjenopprettende rett (Pabsdorff 2010:13). Grunntanken er da at de direkte involverte partene eier konflikten, vet best hva konflikten går ut på, hvordan den mest hensiktsmessig bør håndteres, og har mest behov for en god håndtering av den. Deres deltagelse blir da sentral.

I gjengjeldende rett kan straff i den enkelte sak derimot utmåles på bakgrunn av disse spørsmålene: hvilke strafferammer gjelder, hvilke momenter er relevante ved utmålingen, i hvilke retning trekker det enkelte moment, hvor stor vekt skal momentene tillegges hverandre og hvilke kriterier som gjelder for å fastlegge reaksjoners alvorlighetsgrad i forhold til hverandre? (Eskeland 2006: 422).

Særlig midlene for å nå målene skiller gjenopprettende og gjengjeldende rett. For at skaden skal kunne fikses og balanse gjenopprettes, fremmes det i gjenopprettende rett en annen håndtering enn det som skjer i det formelle straffeapparatet. I gjenopprettende rett vil man ofte mene at håndteringen som skjer for eksempel i retten hindrer at disse målene blir nådd, og at en mer konstruktiv måte å reagere på, er at partene møter hverandre ansikt til ansikt (Johnstone 2002: 1). I meglingssituasjoner har partene mulighet til å prate om deres opplevelse rundt det som har skjedd i forbindelse med lovbruddet, og hvordan de best mulig kan gå videre derfra. Partene bestemmer som nevnt selv hva de synes er relevant, og det er svært få rammer de må holde seg innenfor i forhold til i en rettssal.

3.3.5 Skyld kontra ansvar og erkjennelse

På hvilken måte og i hvilket fora lovbrudd håndteres påvirker hva slags elementer som fremmes. Skyld kontra ansvar og erkjennelse kan sies å være eksempler som det fokuseres ulikt på i gjengjeldende og gjenopprettende rett. I gjengjeldende rett er det fokus på skyld, og når skylden er lagt, kan personen idømmes straff. Straffen kan altså kun idømmes dersom skylden er plassert. Dette er et sentralt rettssikkerhetshensyn i det tradisjonelle straffeapparat; ingen uskyldige skal dømmes til straff (Eskeland 2006: 509). Rettssikkerheten innebærer en sikring mot vilkårlige og uforutsigbare myndighetsavgjørelser, og at borgerne skal ha vid

adgang for å få sine rettigheter prøvet for uavhengige domstoler (Aubert 1982: 48-51). Det tradisjonelle straffeapparat kan sies å ha innebygde rettssikkerhetsgarantier, for å ivareta dette.

I stedet for fokus på skyld, fokuserer gjengjeldende rett på skade. Skade som skaper forpliktelser for gjerningspersonen til å ta ansvar og til å gjøre opp for seg. Dette kan ses i sammenheng med frivillighetsaspektet. For der hvor skyld er noe som staten pålegger den som har brutt loven, er ansvar og erkjennelse noe som kommer fra gjerningspersonen selv.

Samtlige av kategoriene som her er gått inn på overlapper og går inn i hverandre. De henger sammen med ulike syn på reaksjon, lovbrudd, parter og administrering av straff. Jeg vil i de tre neste kapitlene presentere tre ulike vinklinger å se på konfliktrådet på; gjennom konfliktrådets fremvekst og utvikling, meglernes erfaringer med ordningen og om parters opplevelse av ordningen. Konfliktrådet vil deretter ses i sammenheng med prinsippene om gjengjeldende og gjenopprettende rett, for på bakgrunn av dette å kunne si noe om hvordan konfliktrådet utspiller seg, om ordningens utfordringer og dens plass i det strafferettslige system.

4 Konfliktrådet i Norge

Konfliktrådet er en statlig konflikthåndteringsinstans som finnes i alle kommuner i landet og som behandler både sivile saker og straffesaker. Sivile saker omfatter de sakene hvor parter kontakter konfliktrådet i forbindelse med en konflikt uten at det nødvendigvis foreligger et lovbrudd eller en anmeldelse, de sakene som henvises fra påtalemyndighet hvor det ikke foreligger en siktelse, eller der hvor gjerningspersonen er under 15 år. Altså de sakene som ikke er brakt inn for konfliktrådet ved en formell beslutning av påtalemyndigheten (Holmboe 2002: 17). Straffesaker innebærer de sakene hvor påtalemyndigheten oversender saker hvor et lovbrudd er begått, og straffeskyld anses bevist, jfr. straffeprosessloven § 71a. Saker overført fra påtalemyndighet til konfliktrådsbehandling kan være en strafferettslig reaksjon, men den er ikke straff. De generelle reglene i konfliktrådsloven gjelder både sivile saker og straffesaker. Således behandles sakstypene ut fra samme generelle lovreglement. Straffesakene blir mer spesifikt regulert i del to i konfliktrådsloven. I strafferettslige konflikter kan saker være et alternativ til¹⁵, en del av¹⁶, eller supplement til¹⁷ tradisjonell rettssak og straff. Alle saker som blir oversendt som straffesaker av påtalemyndighet må tas imot av konfliktrådet, men i sivile saker kan konfliktrådet selv avgjøre hvilke de ønsker å behandle. Der hvor det ikke får noen konsekvens for partene om sivile saker ikke resulterer i en avtale, sendes straffesaker som er overført fra påtalemyndighet tilbake for annen reaksjon dersom partene ikke kommer til enighet. Avtaletypene konfliktrådet opererer med er erstatningsavtaler, arbeidsavtaler, en kombinasjon av disse to, eller det som betegnes som forsoningsavtaler. De fleste saker som blir behandlet i konfliktrådet fører til en avtale mellom de involverte partene, 88,3 % i 2012¹⁸. I de resterende tilfellene var det kun 2,9 % av møtene som ikke førte til en inngått avtale, og i 8,9 % av tilfellene var det en eller flere parter som ikke møtte.

Dette kapittelet vil først omhandle konfliktrådets tilblivelse og historie. I en del av litteraturen om konfliktrådene i Norge tas det ofte utgangspunkt i Nils Christies artikkel ”Konflikt som eiendom” fra 1977; denne artikkelen traff noe i tiden og Christie ble en inspirator for ordningen. I tillegg til å komme nærmere inn på Christies artikkel, som har vært sentral for

¹⁵ Jfr. Straffeprosessloven § 71a.

¹⁶ Som vilkår for betinget dom, jfr. straffeloven § 53 nr. 3 bokstav h.

¹⁷ Megling som ledd i samfunnsstraff, jfr. Straffegjennomføringsloven § 53.

¹⁸ Tallmaterialet er hentet fra konfliktrådets egne statistikker på deres hjemmeside: <http://www.konfliktraadet.no/no/info/Felles/om/statistikk/>

utviklingen av konfliktrådet, vil jeg se nærmere på hva 'dette i tiden' var for noe, og se på veien som førte frem til en konfliktrådslov. Jeg vil også gå inn på noen av de reaksjonene konfliktrådsordningen møtte, særlig etter at ordningen ble lovfestet. Deretter vil kapittelet omhandle hvordan ordningen foreligger i dag, ut fra ordningens lovrammer og statistikk. Ordningens kvantitative utvikling vil også bli diskutert, ved å sammenligne dagens tall med statistikk fra 1995. Dette fordi tallene fra 1995, som er hentet fra Dullums rapport om konfliktrådene (1996), vil kunne bidra til en komparativ analyse av hvordan ordningen har utviklet seg fra de første årene etter at den ble etablert som strafferettslig organ, og frem til i dag. Denne informasjonen vil kunne si noe om hvordan konfliktrådsordningens fokus eventuelt har endret seg, og hvordan dagens ordning utspilles. Også dette vil ses i forhold til gjenopprettende og gjengjeldende rett; er det elementer i ordningens lovformulerte intensjoner og praksis som skyver ordningen i den ene eller andre retningen?

4.1 Konfliktrådets fremvekst og historie

Det var mange ulike elementer som bidro til fremveksten av konfliktrådene i Norge. Mye begynte med Stortingsmelding nr. 104 (1977-78) *Om kriminalpolitikken*, hvor bruk av fengselsstraff av unge lovbyggere ble problematisert. Det hadde da vært en utvikling fra 50-årene hvor fengselsstraff først og fremst ble benyttet overfor voksne lovbyggere og kun rundt 1-2 prosent av de som ble ilagt fengselsstraff var i alderen 14-17 år, til 60-årene hvor unge i betraktelig større grad enn tidligere ble idømt fengselsstraff (St.meld. nr. 104 (1977-78): 221). I 1974 utgjorde unge under 20 år til sammen 41,6 prosent av alle fengselsdømte for forbrytelser (ibid.). På bakgrunn av denne utviklingen drøftet opp mot straffens grunnlag og fengselsoppholdets virkninger ble det fremmet forslag om redusert bruk av fengsel og for en utvikling i retning av økt bruk av alternative reaksjoner særlig for unge lovbyggere. Det ble argumentert med at det ikke var grunnlag for å anta at valg av reaksjon hadde vesentlig betydning for tilbakefallsrisikoen, og at det ikke var holdepunkter for å tro at strafferettslige reaksjoner hadde positiv effekt på de unge lovbyggere (St.meld. nr. 104 (1977-78): 104). ”Justisdepartementet anser at fengsling av barn og helt unge vanligvis er inhumant, og at fengselsopphold svært ofte får direkte skadelige følger for den unge” (St.meld. nr. 104 (1977-78): 105). Et sentralt tema i Stortingsmeldingen var å heve den kriminelle lavalder fra 14 til 15 år, og behovet for alternative reaksjoner for unge gjorde seg mer gjeldende. Departementet konkluderte med at man ikke kunne se bort fra at en heving av den kriminelle lavalder kunne

føre til en svekking av den allmennpreventive effekten det samlede sanksjonssystemet representerte, men fremmet at det antagelig var langt viktigere ut fra allmennpreventive hensyn *at* det ble reagert, enn *hvordan*. I tillegg mente man at en eventuell svekkelse av den allmennpreventive effekten også måtte vurderes opp mot de ulempene som bruk av straff overfor de helt unge medførte. Det ble dermed frontet en alternativ kriminalpolitikk som oppfordret til mindre bruk av fengselsstraff og økt bruk av alternative reaksjoner.

Rundt samme tid som arbeidet med St. meld. nr. 104 var i gang holdt Nils Christie en forelesning ved Universitetet i Sheffield som senere ble publisert i tidsskriftet "Sosiologi i dag"; artikkelen "Konflikt som eiendom" fra 1977. Artikkelen støttet oppom bevegelser som allerede var i gang, og fikk stor innflytelse på utviklingen av konfliktrådene i Norge, og også påvirkning på alternativ konflikthåndtering utenfor norske landegrenser. I artikkelen drøftes samfunnets utvikling i retning av en profesjonalisering av konfliktløsning, og Christie skriver at konfliktene burde gis tilbake til de som eier dem. Han gir et eksempel på hvordan en konflikt løses i en landsby i Tanzania, og sammenligner det med hvordan en rettssak foregår i Norge. Hovedforskjellene er at i eksempelet fra Tanzania er konfliktløsningen en "happening" hvor deltagelsen er høy blant de som er direkte involvert i konflikten; de er i sentrum. Resten av publikum, spesielt slekt og venner, er også deltagende, men de *tar ikke over* (Christie 1977: 114). En rettssak i Norge er derimot en ikke-happening hvor partene er *representert* og mister derfor i stor grad muligheten til deltagelse i sin egen konflikt. Juristene har tatt over, stjålet konflikten, partene blir passivisert og konflikten har blitt til andres eiendom (Christie 1977). Christie problematiserer en slik prosess med en grunntanke i bunn om at konflikter "burde brukes og bli nyttige for dem som opprinnelig var involvert i konflikten". Han kritiserer altså at konflikter blir "kvalt ved fødselen" eller "fullstendig usynliggjort" fordi det da "først og fremst er et tap av *muligheter for klargjøring av normer*" (Christie 1977: 123).

Noen år etter dette, i Stortingets behandling av St. meld. nr. 104 i 1980 var det bred enighet om at barnevernstiltak overfor unge lovbrytere måtte styrkes og at om den kriminelle lavalder skulle heves fra 14 til 15 år måtte noe komme i stedet. Det ble da igangsatt et prosjekt av Sosialdepartementet kalt "Alternativ til fengsling av ungdom" som skulle sette i gang med prøvevirksomhet med tiltak for 14-16 åringer (Stangeland 1980: 1). Prosjektet ble lagt til Buskerud fylke og innunder dette prosjektet ble det opprettet et selvstendig delprosjekt ledet av Per Stangeland, som rettet seg mot unge engangslovbrytere; "Konfliktrådet i Lier". Dette delprosjektet pågikk fra 1981-1983 med fokus på alternativ konfliktløsning, og det skulle

være et realistisk alternativ til de mildere straffereaksjonene som påtaleunntatelse og betinget dom i tillegg til barnevernstiltak (Bay og Stangeland 1982: 5). Prøveordningen hadde mange likhetstrekk med konfliktrådsordningen i dag, for eksempel var meglerne legfolk også da, altså var det ingen krav til formelle kvalifikasjoner, partene traff hverandre ansikt til ansikt for å sammen med en megler ordne opp i saken, ordningen var basert på frivillighet og meglere skulle etterstrebe upartiskhet (Bay og Stangeland 1982: 11-13). Men i og med at delprosjektet hørte innunder et større prosjekt rettet mot unge preget dette i stor grad ordningen ved at begrunnelser, ønsket virkning og mål var gjennomgående tilpasset de yngste lovbrysterne.

”Konfrontasjonen med offeret og anledning til å gjøre opp saken så raskt som mulig, vil være en psykologisk forståelig reaksjon for de unge. Behandling som straffesak går for langsomt, er for formell og gir ofte lite intetsigende resultat. Det er derfor å håpe at et ”konfliktråd” kan peke på reelle alternativer til straffereaksjoner for den yngste aldersgruppen. Dette alternativet til straff vil ikke bety at det skal gjøres mindre for samfunnets side mot lovbrudd, men at det som blir gjort, blir mer forståelig for de det gjelder” (Stangeland 1980: 9).

Konklusjonen av delprosjektet, skrevet av Bay og Stangeland i notatet ”Konfliktråd – Et forslag om alternativ konfliktløsning i barnevernsnemndas regi” fra 1982, gikk ut på at ordningen virket hensiktsmessig og godt. De mente likevel at i stedet for å opprette nye og selvstendige ”konfliktråd” burde heller eksisterende organer dra nytte av arbeidsmetoden, og siktet særlig til sosialkontorene (Bay og Stangeland 1982: 16). Notatet går videre detaljert inn på hvordan dette kunne gjennomføres i praksis. I hele prosjektets rapport som ble fremlagt i NOU 1985:3 *Tiltak for unge med atferdsvansker* ble konfliktrådsprosjektet i Lier vurdert som vellykket, med tilfredsstillende avtaler oppnådd i mer enn 80 % av sakene. Denne vurderingen var på tross av at de hadde slitt med å få inn nok saker.

Etter denne forsøksperioden tok Sosialdepartementet initiativ til forsøk med konfliktråd i norske kommuner over hele landet, og Riksadvokaten sendte ut et rundskriv til landets politikamre med retningslinjer for hvordan politiet skulle plukke ut og behandle konfliktrådssaker (Holmboe 1993: 6). I Riksadvokatens rundskriv fra 1983 (R163/83: 3) ble også sentrale hovedprinsipper i ordningen skissert:

”Hovedelementene i en konfliktbehandling av den art det legges opp til, er rask inntreden i saken fra en nøytral, meglende instans etablering av kontakt mellom lovbryster og fornærmede, minnelig avtale dem imellom om erstatning,

utbedringer, endret atferd osv. og eventuelt initiativ til innsats i lokal- eller nærmiljø for å unngå eller dempe konflikter av samme eller lignende art”.

I 1988, året etter at Opplæringscenteret for konfliktråd ble opprettet i tilknytning til Diakonhjemmets høyskole, sendte Riksadvokaten brev til Justisdepartementet hvor det ble foreslått at konfliktrådsordningen skulle reguleres ved lov. I 1990 ble forslaget sendt ut til høring, og ”Lov om megling i konfliktråd” ble vedtatt i Stortinget 15. Mars 1991, noe som førte til endringer i både straffeprosessloven og strafferegistreringsloven (Holmboe 1993: 7). Hoveddelen av loven trådte i kraft i 1992, og i juni 1994 hadde alle kommunene i landet etablert ordningen¹⁹.

Utgangspunktet for ordningen var altså å forebygge og bekjempe ungdomskriminalitet, og var ment som et *alternativ* til tradisjonell straff særlig for mindre alvorlige straffesaker. Men, som Dullum og Christie problematiserer i deres rapport ”Konfliktrådene” fra 1996, ble det lagt en del strafferettslig føringer, både i lovgrunnlaget og i ordningens praksis, som gjorde at den lå tett opp mot det tradisjonelle strafferettsapparatet. Ordningen skulle behandle mindre alvorlige saker på en hurtig måte, og skulle, som understreket av både Riksadvokaten og Justisdepartementet, være en ”følbare oppgjørsordning” (Dullum 1996: 59). Forebygging av kriminalitet var en sentral føring som ble lagt på ordningen og selv om lovens intensjoner var at ordningen skulle være for alle aldersgrupper, oppfordret Justisdepartementet til at ordningen skulle brukes overfor barn under 15 år, altså barn under den kriminelle lavalder (ibid.). Av sakstyper utgjorde butikktveri og naskeri den største sakskategorien som konfliktrådet behandlet i 1995 (Dullum 1996: 67). Halvparten av naskerisakene var sivile, og en stor del av disse var sannsynligvis begått av barn under 15 år (ibid.). I 1995 utgjorde ungdommer under 18 år nesten 70 % av de som møtte som påklaget i konfliktrådet, 30 % var under 15 år og nesten halvparten av dem som møtte som klager var i kategorien firma og butikker (Dullum 1996: 77-78).

Kombinasjonen av de lovregulerte føringene, at sakstypene som ble meglet i var av bagatellmessig art, at partene ofte var veldig unge og at ofrene i mange tilfeller var ”profesjonelle”, altså representanter fra handelsstanden, gjorde at konfliktrådsordningen ble gjenstand for kritikk fra flere hold. Det som i utgangspunktet skulle være et alternativt

¹⁹§2 i konfliktrådsloven gikk den gang ut på at alle kommunene skulle ha konfliktråd.

konfliktløsningstiltak og et alternativ til straff, ble kritisert for å fungere som et kontrollorgan for ungdom, og en utvidelse av det formelle reaksjonsapparatet. Ifølge Stanley Cohen (1994) er dette faren med slike alternative håndteringsmetoder; de blir ikke nødvendigvis reelle alternativer, men kan i stedet bli et supplement til det som opprinnelig var, og dermed bidra til økt kontroll. Ifølge Cohen skjedde det en destruktering av kontrollsystemet rundt midten av 1900-tallet og der hvor disse bevegelsenes intensjon var å redusere det formelle avvikerkontrollsystemets størrelse, rekkevidde og intensitet, førte det heller til en utvidelse (Cohen 1994: 59). For å illustrere dette bruker Cohen en fiskenettantologi; i stedet for å redusere nettets omfang og styrke, blir nettet i stedet større, tettere og supplert med flere nye typer (Cohen 1994: 60). Tiltakene kan således bli supplement i stedet for erstatninger. Også konfliktrådsbehandlingen har blitt kritisert for å være et tiltak som kommer 'i tillegg til' heller enn 'i stedet for', og dermed bidro til å gjøre nettet større. Et eksempel på det fant Dullum i sin forskning på konfliktrådet:

”På ett område vet vi imidlertid at konfliktrådsordningen representerer en utvidelse av det formelle reaksjonsapparat. Dette dreier seg om saker der påklagede er under 15 år. Andelen barn under 15 år er høy i konfliktrådene: i 1995 var 30 % av de påklagede barn under 15 år. I nesten alle disse tilfellene dreier saken seg om et lovbrudd, og sakene er som regel henvist enten fra politi eller barnevern; de kommer ikke direkte fra partene” (Dullum 1996: 152).

Det at konfliktrådsordningen ble en del av det strafferettslige system og havnet innunder Justisdepartementet gjennom konfliktrådsloven, ble av noen sett på som problematisk. Like etter at konfliktrådsloven var etablert uttrykte Sturla Falck misnøye rundt dette i artikkel ”Konfliktråd - alternativet som ble stjålet” (1992): ”Konfliktrådene er nettopp blitt et eksempel på hvordan det nye blir oppsugd og inkorporert som et *tillegg* til det gamle systemet” (Falck 1992: 134). Han så på denne inkorporeringen som problematisk, og mente at det ville gå ut over konfliktrådet som et tiltak for å styrke nærmiljøets evne til å løse konflikter og bringe konfliktene tilbake til de berørte. Særlig problematisk ble dette siden konfliktrådet gjennom behandling av ”relativt bagatellmessige straffesaker” ble et alternativ til henleggelse heller enn et alternativ til straff.

”Det virkelige alternativet til reaksjonsapparatet er jo å avskaffe reaksjoner og erstatte dem med andre verdier for medmenneskelig samhandling og oppløsning av konflikter. Konfliktrådet hadde dette potensialet i seg til å bli et alternativ, men ser i stedet ut til å bli absorbert som et tradisjonelt tillegg til og utvidelse av reaksjonsapparatet” (Falck 1992: 140).

Han påpekte også muligheten for at konfliktrådet nå kunne utvikle seg til særdomstoler i mindre straffesaker for unge lovbrøyttere, men mente at det trolig var større sannsynlighet for at konfliktrådene ble flere, men med få saker og uten vesentlig betydning. At det ville bli absorbert og slukt av det tradisjonelle rettssystemet. Også i Dullum og Christies rapport problematiseres konfliktrådets forhold til det strafferettslige system, og at der hvor unge gjerningspersoner møter representanter for bedrifter kan ordningen ses på som ”private bøteleggingsinstanser” (Dullum 1996: 108). I Ericssons gjennomgang av konfliktrådets tilblivelse kommenterer hun hvordan det kan se ut til at både problemet som skulle løses og innholdet i løsningen endret seg i løpet av konfliktrådernes vandring fra ideenes verden til det praktiske liv (Ericsson 1996: 64). Fra å være et alternativ til straffesystemet, med en ny ideologi om lovbrudd som konflikt mellom to parter, gikk det til å være et middel for å tvinge unge til å gjøre opp for seg; ”Konfliktrådene ble samfunnets moralske pekefinger til de unge” (Ericsson 1996: 65).

Konfliktrådsordningen har altså møtt kritikk fra flere hold, særlig etter at den ble en del av det strafferettslige systemet i 1991. Og det er klart at å være innlemmet i et stort og tungt strafferettslig system vil få noen andre utslag og by på andre utfordringer enn om ordningen hadde vært uavhengig. Som vi har sett har skepsisen rundt konfliktrådet i stor grad gått ut på utfordringer ved ordninger og hva den i praksis kan føre til, heller enn ordningens grunnleggende ideer i seg selv. Få vil nok si seg uenig i ideen om at det kan være gunstig å ha en håndteringsmetode som fremmer gjenoppretting og ivaretar partenes behov. Kritikken går i stor grad ut på de utilsiktede virkningene konfliktrådet kan sies å bære med seg, som å gjøre det formelle straffeapparatet større, og også faren for at den gjennom praksis vil innebære en målforskyvning gjennom å være en ”særdomstol”, ”privat bøteleggingsinstans” eller ”samfunnets moralske pekefinger til de unge”. På bakgrunn av dette kan det se ut til at konfliktrådsordningen trakk i en gjengjeldende retning, og at ordningen, særlig i noen tilfeller, lå nokså tett opp imot en tradisjonell strafferettslig håndtering. Ordningens ideologiske målsettinger, som lå tett opp mot det gjenopprettende ståsted, så altså ut til å trekke mot den gjengjeldende retning når ordningen ble satt ut i praksis.

4.2 Konfliktrådsordningen i dag

Konfliktrådsbehandling har altså eksistert i Norge siden 1981²⁰ og vært lovmessig etablert som strafferettslig reaksjon siden 1991. Prøveprosjektet ble iverksatt for 32 år siden og loven har vært i kraft i 21 år²¹. Nå har ordningen fått satt seg. Og mye kan tyde på at det er en ordning i vekst. For på tross av kritikken konfliktrådet har fått, har ordningen også blitt møtt med av optimisme og begeistring. Et eksempel på dette ser vi i tidligere justisminister Knut Storberget sin bok ”Det er dine øyne jeg ser. Om forbrytelse, straff og forsoning” (2012), hvor han slår mange slag for konfliktrådsordningen og alternative reaksjonsmetoder:

”Det hevdes ofte at ofre for kriminalitet hungrer etter hevn, og at alle alternativer i kriminalpolitikken utenom den vante vei er en hån mot ofrene. Det sies gjerne at de vil det vanlige: strengere fengselsstraffer, oppgjør og konfrontasjon. Slik er det ikke. Skal man ta djerpe grep i justispolitikken, er det viktig at de som rammes høres bedre. Skal endringspolitikk ha legitimitet, bør særlig de som opplever smerten direkte, få et ord med i laget. Det er påfallende at alternative tenkemåter og reaksjoner så ofte omfavnes av dem som berøres direkte” (Storberget 2012: 21).

Mange har stor tro på konfliktrådshåndtering, både i sivile saker og som i dette sitatet, i straffesaker. Begeistring for ordningen har bidratt til at den har vokst. Men har det også vært en ordning i endring? Dette vil ses nærmere på nå.

4.2.1 Ordningens lovreguleringer

Konfliktrådet behandler både sivile saker og straffesaker, og konfliktrådsloven omhandler begge disse sakstypene. § 1 i konfliktrådsloven går inn på konfliktrådets formål og rammer;

”Konfliktrådet har til oppgave å megle i tvister som oppstår på grunn av at en eller flere personer har påført andre en skade, et tap eller en annen krenkelse”.

Konfliktrådets oppgave er altså å *megle* i saker, ikke å avgjøre eller bestemme over sakers utfall. Det er det partene selv som skal gjøre, ideelt sett, helt på egen hånd. *Tvister* kan være så mangt, og er et begrep som innebefatter både sivile og strafferettslige saker. Hva sivile tvister kan innebære skal jeg ikke gå nærmere inn på her, da oppgavens fokus er på straffesaker. Strafferettslige tvister er saker hvor et lovbrudd er blitt begått. En forutsetning

²⁰ Startet som prøveprosjektet ”Konfliktrådet i Lier” fra 1981 til 1983 før det ble utvidet.

²¹ Loven ble vedtatt i 1991 og trådte i kraft i 1992.

for at saken kategoriseres som et lovbrudd i konfliktrådet er at den er blitt overført via påtalemyndigheten. Lovbrudd kan også megles i konfliktrådet som sivile saker, dersom saken ikke har gått gjennom påtalemyndigheten. Påtalemyndigheten kan også overføre saker til konfliktrådene som sivile saker²², for eksempel der hvor gjerningspersonen er under den kriminelle lavalder, eller i saker hvor det ikke foreligger en siktelse. Disse tilfellene kan ses på som problematiske både med tanke på at de aller yngste lovbrysterne blir en del av det strafferettslige systemet, og at det i saker hvor etterforskningen ikke har ført frem kan være et alternativ til henleggelse²³ (Dullum 1996; Falck 1992). Slike tilfeller kan altså ses på som utfordringer i forhold til hva konfliktrådsordningen skal være, men i og med at det her er snakk om sivile saker vil dette ikke behandles i dybden i denne oppgaven.

Skade, tap eller annen krenkelse er også en nokså vid kategori. Men samtidig noe begrensende; det bør være snakk om noe konkret, og ikke bare generell uenighet. I straffesaker er utgangspunktet at det har vært en overtredelse av et straffebud. Hva slags lovbrudd det er snakk om varierer, men lovbruddet bør ha medført en skade, et tap eller annen krenkelse som er påført noen andre. Altså må saken ha en fornærmet, et offer.

Også konfliktrådslovens forskrifter går inn på konfliktrådets oppgave og formål. I tillegg til at konfliktrådet skal megle i konflikter, være et alternativ til vanlig strafferettslig behandling, bidra til å løse andre konflikter og være en arena hvor det tas hensyn til både skadevolderens og skadelidtes forhold, skal konfliktrådet også ”gjennom sitt virke styrke lokalsamfunnets mulighet til selv å ta seg av lettere lovbrudd og andre konflikter, og der igjennom også bidra til å forebygge kriminalitet” (Forskrift om meglings i konfliktråd: 1992).

I konfliktrådets oppstart var det nok noen som forespeilet, og også ønsket, at konfliktrådene skulle ha tett tilknytning til lokalmiljøet. Som beskrevet av Christie (1977: 126); en ”nabolagsdomstol”. Et grep som skulle bidra til at konfliktrådene skulle bli et tiltak i lokalsamfunnet var at § 2 i den opprinnelige konfliktrådsloven fra 1991 som nevnt gikk inn for at alle kommunene i landet skulle ha konfliktråd²⁴. Dette ble oppnådd i 1994. I juni 1996 var det i alt 44 konfliktråd i Norge (Dullum 1996: 61), i dag finnes det 22

²² Påtalemyndighetene skal da informere partene om dette.

²³ Jeg tar her utgangspunkt i at vilkåret fra straffeprosessloven § 71a om bevist straffeskyld er oppfylt i de sakene som overføres fra påtalemyndigheten, og at saker hvor etterforskningen ikke har ført frem eventuelt overføres som sivile saker. Om dette alltid er tilfellet i praksis, vet jeg ikke noe om.

²⁴ Der hvor det lå til rette for det, kunne flere kommuner opprette konfliktråd i fellesskap, jfr. konfliktrådsloven fra 1991 § 2.

konfliktrådskontorer som dekker alle kommunene i landet. Det ser ut til at selv om fokuset på konfliktrådet som et tiltak forankret i nærmiljøene har vært til stede, har det nok i løpet av ordningens utvikling vært ennå større fokus på, og mye arbeid nedlagt i, å ha et godt og tett samarbeid med politi og påtalemyndighet. Som vi har sett hadde konfliktrådet i begynnelsen problemer med å skaffe seg nok saker. Nå som det tette samarbeidet med påtalemyndighet er godt etablert, kommer størstedelen av sakene derfra; i straffesakene som konfliktrådet blir tilsendt er så godt som alle sakene henvist fra politi eller lensmann. Også i sivile saker kommer henvisningen som oftest fra politiet, i 2012 var 53 % av sakene overført fra politiet, og 37 % kom fra klageren selv.

To år etter at loven ble vedtatt i 1991 kom Riksadvokaten med et rundskriv gjeldende konfliktrådet. Dette innebar retningslinjer for bruk av ordningen og omtalte hvilke saker som kunne være egnet for denne typen behandling. I 2008 kom det et nytt rundskriv fra Riksadvokaten. Dette erstattet det forrige, og inneholdt noen endringer og justeringer. Også dette omhandlet særlig hva slags saker som kunne egne seg for konfliktrådsbehandling, og om de ulike veiene inn i ordningen. Dette rundskrivet omtaler konfliktrådet som hovedleverandør av "restorative justice" i straffesaker, jfr. St. meld. nr 20 (2005-2006) og St. meld. nr 37 (2007-2008).

Ifølge St.meld. nr 37 (2007-2008), er det konfliktrådet som er hovedleverandør av tilnæringsmåter innunder restorative justice i Norge. Konfliktrådet knytter seg tett opp imot en restorative justice- tankegang, og også de fokuserer på prosessen i ordningen gjennom å oversette restorative justice med begrepet «gjenopprettende prosesser» på sine nettsider. Restorative justice eller gjenopprettende rett er verken begreper man finner i selve konfliktrådsloven eller forskrift om meglings i konfliktråd, men er derimot å finne i nyere offentlige skriv om konfliktrådet, og nyere lovforarbeider. På myndighetsnivå blir det altså så godt som satt likhetstegn mellom gjenopprettende rett og konfliktrådet. I mitt intervju med en representant fra konfliktrådets sekretariat kom vi inn på nettopp dette med relasjonen mellom gjenopprettende rett og konfliktrådet, hvorpå hun uttalte:

"Gjenopprettende rett er jo begrepet som blir brukt om oss... Vi er vel en type praksis da, men hva som er innholdet, så er jo det i litt videre forstand. [...] Jeg tenker at det viktigste er at vi lager et møtested hvor folk kan snakke sammen. Et møtested hvor folk føler at de kan komme til orde, og uttrykke seg med sine ord.

Og bli hørt, i alle fall av de som tilrettelegger møtet, og forhåpentligvis også den andre parten.”

Hun snakker altså om en ordning med en løs tilnærming til konfliktene og partene. Ifølge henne kan gjenopprettingsbegrepet passe i en del sammenhenger, men ikke i alle. Og at man da heller kan tenke på gjenoppretting i en mer overført betydning; det vil ikke alltid være gjenoppretting av akkurat det som skjedde, men kanskje heller gjenoppretting av trygghet eller relasjoner. En slik vid forklaring på hva konfliktrådet er og gjør kan også ses i definisjonen av restorativ justice som det tas utgangspunkt i, blant annet i Riksadvokatens rundskriv; det er ”en måte å reagere mot kriminelle handlinger hvor man balanser ofrenes, gjerningspersonenes og lokalmiljøets behov”²⁵.

På spørsmål som hva konfliktrådet gjør og hva som er intensjonen bak denne håndteringsmetoden vil nok svarene variere noe ut fra hvem man spør, men i offentlige dokumenter og lovgivningen nevnes blant annet megling av tvister, balansering av behov, ansvarliggjøring av gjerningspersonen, kriminalitetsforebygging og styrking av lokalsamfunnets evne til å håndtere lovbrudd og konflikter (Konfliktrådsloven (1991); Forskrift om megling i konfliktråd (1992); St. meld. nr. 20 (2005-2006); St. meld. nr 37 (2007-2008); Riksadvokatens rundskriv (1993)).

Mer enn om hva ordningen skal utrette og dens intensjoner, går konfliktrådsloven inn på det organisatoriske og den formelle saksgangen rundt konfliktrådsbehandlingen, som for eksempel at meglervervet skal være frivillig, at meglere har taushetsplikt, at partene må møte personlig til møtet og at en eventuell avtale må nedsettes skriftlig. Noen andre sentrale momenter i loven er frivillighetsprinsippet og prinsipp om strafferegistrering.

Ordningen krever at de involverte partene samtykker til megling, jfr. konfliktrådslovens § 5. Dette er gjeldende både i sivile saker og i straffesaker. Ordningen skal altså være frivillig. Om en av partene er under 18 år må også personens verge samtykke til megling. Dersom vergen ikke samtykker i at saken overføres til konfliktrådsbehandling, må saken behandles på vanlig måte i påtalemyndigheten (Holmboe 2002: 108). Ved at gjerningspersonen samtykker til konfliktrådsbehandling aksepterer personen dermed skyldansvar. Dette fordi skyldspørsmålet skal være avklart hos påtalemyndigheten før oversendelse, jfr. straffeprosessloven § 71a.

²⁵ Rundskriv nr. 4/2008: Konfliktråd. Riksadvokaten.

Således vil det ”foreligge en uforbeholden tilståelse” fra gjerningspersonen gjennom å samtykke til konfliktrådsbehandling (Rundskriv nr. 4/2008). Dette henger sammen med § 5 i konfliktrådsloven som, i tillegg til frivillighetsprinsippet, går ut på at partene i all hovedsak må være enige om hva tvisten gjelder. Dette kan igjen knyttes opp mot at det ikke skal foregå noen bevisvurderinger eller etterforskning i konfliktrådet. Her skal meglere kunne bygge på det saksforholdet som partene legger frem i fellesskap (Holmboe 2002: 59).

Et annet sentralt moment i konfliktrådslovgivningen er at om partene inngår en avtale og overholder denne, vil saken ikke registreres i bøte- eller strafferegisteret, jfr. § 17. Om straffesaken løses i konfliktråd vil den altså ikke registreres på den ordinære politiattesten. Dersom gjerningspersonen heller ikke begår nye lovbrudd i løpet av de neste to årene etter godkjent avtale, vil saken også slettes fra den uttømmende politiattesten, jfr. Politiregisterloven § 41 1a²⁶.

Konfliktrådsloven har også en paragraf som Holmboe (2002: 121) kaller ”konfliktrådsordningens sikkerhetsventil”. Dette er § 14, og går ut på at meglere kan nekte å godkjenne avtalen dersom den i urimelig grad favoriserer den ene av partene, eller er uheldig av andre tungtveiende grunner. Paragrafen gir også partene en angrefrist på opptil en uke etter at meglere godkjente avtalen. Hva det vil si at en avtale er urimelig eller uheldig, er for eksempel en økonomisk avtale hvor beløpet overskrider det økonomiske tapet (Holmboe 2002: 122). Avtalens fokus og rolle i meglingsmøtet vil diskuteres nærmere senere i oppgaven. Nå, litt om konfliktrådsordningens saker, parter, avtaler og framtidsutsikter.

4.2.2 Saksbildet

Konfliktrådsordningens sakstilfang endres stadig; fra å ha 1313 saker i 1993, var det en firedobling i 1995 med hele 5501 saker (Dullum 1996: 63). Denne sterke økningen i sakstilfang kan forklares ut ifra at flere konfliktråd ble etablert i løpet av 1994 og 1995 (ibid.). Årene etter at konfliktrådsordningen ble landsdekkende, økte sakstilfanget gradvis, men tallene stabiliserte seg etter hvert, og de siste årene har vi sett en reduksjon i antall saker behandlet i konfliktrådet. I 2007 mottok konfliktrådet 9120 saker, mens det i 2012 hadde gått ned til 8271 saker. Denne reduksjonen av sakstilfang de siste årene kan ses i sammenheng med

²⁶ Denne loven har ennå ikke tråd i kraft, men innholdet har i praksis vært gjeldende siden 2007 gjennom Justisdepartementets instruks til politidirektoratet 'Justisdepartementets brev av 3. mai 2007'.

både endringer i kriminalitetsbildet og ungdomskriminalitetens utvikling. For som vi senere skal se er det særlig i saker med unge lovbytere at reduksjonen har vært mest fremtredende. Fordelingen mellom sivile saker og straffesaker, har vært nokså stabil fra starten av; omtrent halvparten av sakene er sivile og halvparten er straffesaker.

Siden prøveprosjektet i Lier i 1981, Lov om meglings i konfliktråd i 1991 og ferdig utbygd ordning i 1994, har konfliktrådet altså forandret og utviklet seg noe, særlig med tanke på typen saker som blir meglet (Kemèny 1998: 12). De siste årene har det skjedd en dreining fra å hovedsakelig behandle hærverk- og naskerisaker, til å få flere og flere saker omhandlende vold og trusler. I 2012 var hele 31 % av alle straffesaker behandlet i konfliktrådet av typen voldssaker²⁷. Ordningen er heller ikke lenger kun rettet mot unge lovbytere, men har altså i større grad blitt en alternativ konflikthåndteringsmetode med videre spenn enn tidligere, både når det gjelder typen saker og målgrupper.

Der hvor man i Riksadvokatens rundskriv (2008) går inn på ordningens anvendelsesområde når det gjelder overføring av saker til konfliktrådet etter straffeprosessloven § 71a, er det snakk om egnethet:

”Fra et påtalemessig synspunkt er konfliktrådsbehandlingen først og fremst egnet hvor individualpreventive hensyn taler for en slik behandling, og sterke allmennpreventive hensyn ikke taler imot.”

Konfliktrådsbehandling kan altså være gunstig i saker hvor ordningen kan se ut til å være hensiktsmessig for lovbyteren, forutsatt at det ikke går på bekostning av de allmennpreventive hensyn. Konfliktrådsbehandling er derfor ikke et alternativ til fengselsstraff²⁸, og som hovedregel heller ikke som alternativ til samfunnsstraff. ”Høyesterett har fremholdt at samfunnsstraff er en streng reaksjon. Slike saker bør derfor normalt fremmes i retten” (Rundskriv nr. 4/2008). Påtalemyndigheten kan altså overføre til konfliktråd hvis saken etter rettspraksis ikke ligger an til ubetinget fengsel eller samfunnsstraff. I tillegg fremgår det av rundskrivet at saker som skal vurderes til konfliktrådsbehandling må ha et offer; ”det må finnes en fornærmet eller skadelidt for at saken skal kunne sendes til

²⁷ Tallmaterialet er hentet fra konfliktrådets egne statistikker på deres hjemmeside: <http://www.konfliktraadet.no/no/info/Felles/om/statistikk/>

²⁸ Tar her utgangspunkt i overføring til konfliktrådsbehandling etter straffeprosessloven § 71a, og ikke ungdomsstraffen, som trolig vil iverksettes i løpet av 2014. Ungdomsstraffen kan være et alternativ til ubetinget fengsel for unge lovbytere.

konfliktrådet” (ibid.). Foretak, altså representanter fra firmaer, bedrifter, organisasjoner og lignende, kan også opptre som part i meglingsmøter. Dette er det som av Dullum (1996: 108) betegnes som ”profesjonelle ofre”. På grunn av retningsregelen om at saken må ha et offer anses ikke vegtrafikkovertrедelser, som ikke har rammet enkeltpersoner, og narkotikalovbrudd som egnede lovbruddskategorier for overføring til konfliktrådet. De lovbruddskategoriene som anses som særlig aktuelle, og som det skal ligge en rutinemessig vurdering for overføring av, er, ifølge Riksadvokatens rundskriv:

- Vinningsforbrytelser som nasker og tyveri.
- Skadeverk
- Enkelte legemsfornærmelser, særlig de som springer ut av en forutgående konflikt.

I rundskrivet er det også fremmet forslag på andre saker hvor overføring til konfliktrådet kan være aktuelt, for eksempel mindre alvorlige trusler og brudd på privatlivets fred.

Retningslinjene i dette rundskrivet fra 2008 går i stor grad ut på mye av det samme som er nevnt i Riksadvokatens rundskriv fra 1993 når det gjelder lovbruddskategorier og egnethet. Men ser man på hva slags lovbruddskategorier konfliktrådet megler nå i forhold til noen år siden, ser man likevel at det er en endring:

Saker fordelt på lovbruddskategori – 1995 og 2012

Sakstyper	1995	2012
Butikktyveri/naskeri	28 %	14 %
Annet simpelt tyveri	8 %	5 %
Grovt tyveri	12 %	4 %
Tyveri av kjøretøy	3 %	1 %
Skadeverk	23 %	16 %
Innbrudd	5 %	1 %
Mobbing/ærekrenkelses/trusler	3 %	12 %
Vold	6 %	31 %
Økonomiske saker	1 %	4 %
Flere straffbare forhold	6 %	1 %
Nabokonflikter	0 %	0 %
Familietvister	0 %	0 %
Andre konflikter	0 %	1 %
Annet straffbart forhold	4 %	8 %

(N = 2478)

(N= 3977)

(Kilde: Konfliktrådsstatistikk 1995, Justisdepartementet. I: Dullum (1996), Konfliktrådstatistikk 2012, konfliktrådets hjemmesider)

Tabellen viser tall over sakstyper meglet i konfliktrådet i 1995 og i 2012. Når disse ses opp mot hverandre ser man altså at det har skjedd en dreining fra et stort flertall av tyveri og naskerisaker, til at det nå er mer saker omhandlende vold og trusler. Dette på tross av at det formelt sett ikke har vært drastiske endringer i retningslinjene i rundskrivet i løpet av årene imellom. Som vi ser er det nå flest voldssaker som megles i konfliktråd. Noe av grunnen til denne økningen av disse sakene kan ses ut fra at mange i konfliktrådet ser på denne lovbruddskategorien som hensiktsmessig for megling, og at dette dermed har vært et fokus

innad i ordningen. Gjenspeilingen i tallene kan ha sammenheng med konfliktrådets påvirkning på påtalemyndighetens henvisningspraksis.

Interessen for å bruke konfliktrådsmedling i voldssaker kan for eksempel ses gjennom prøveprosjektet "Medling i voldssaker", som ble igangsatt av Justisdepartementet fra 2001-2004, dette på bakgrunn av et initiativ fra tre konfliktrådsledere i 1996 (Haslund og Hydle 2007: 93). Prosjektets formål var å prøve ut medling som frivillig tilbud i tillegg til straff i alvorlige voldssaker. På tross av mange positive erfaringer fra sakene det ble medlet i, resulterte ikke prøveprosjektet i noen permanent endring i etterkant. Ifølge Haslund og Hydle, som forsket på prøveprosjektet, var grunnene til dette komplekse; blant annet at skepsisen tiltaket ble møtt med var basert på myter og fordommer ideologisk forankret i strafferettstankegangen. De mente derimot ikke at det var fordi voldssaker ikke er egnede saker for medling i konfliktrådet. "Grunnene til at medling i voldssaker ikke er mer utbredt, er altså mange og sammensatte, men vi kan konkludere med at hovedgrunnen *ikke* er at det representerer noen dårlig løsning for partene" (Haslund og Hydle 2007: 201). De undres også over den motstanden medling i voldssaker blir møtt med når det finnes gode erfaringer på området sett opp mot alternativet:

"Tatt i betraktning at det finnes både gode erfaringer og forskning fra mange land som viser på den ene siden at konfliktrådsmedling innebærer en rehabiliteringsmulighet for begge parter i en voldelig konflikt, og på den andre siden at fengselsstraff 'ikke' gjør det, er det tankevekkende at det eksisterer en så stor motstand" (Haslund og Hydle 2007: 14).

Som jeg senere vil komme tilbake til var dette med tiltro til at voldssaker er egnet i konfliktrådet noe som også ble uttrykt av meglerne jeg intervjuet. Dette kan ses på som en indikator på at de som kjenner ordningens praksis mener at den er av slik karakter som kan være egnet i slike typer saker. Meglerne knytter dette særlig opp mot at konfliktrådsmedling har mye for seg særlig i de sakene hvor partene har en relasjon, som for eksempel vold i nære relasjoner. En av lederne i et av konfliktrådene som jeg var i kontakt med nevnte også at voldssaker, og særlig vold i nære relasjoner var noe de fokuserte særlig på. Her er det altså tydelig at det fokus som de har hatt i konfliktrådet gjenspeiler seg i endringer som har skjedd i sakstypene de håndterer, selv om dette vanskelig lar seg eksplisitt spore i ordningens lovregulering og retningslinjer. Dette kan knyttes opp mot et viktig arbeidsområde som konfliktrådet har jobbet mye med i en del år; et godt samarbeid med politiet. Min informant fra sekretariatet kunne fortelle at konfliktrådet har brukt mye tid og energi på å bygge opp

tillit hos, og et godt samarbeid med, politi og påtalemyndigheten. Hun mener at dette har gitt resultater som kan ses ut fra typen saker som overføres for megling, men at det fortsatt er sårbart: ”Fortsatt er det sånn at det avhenger av at den enkelte politijuristen synes det er en god ide”. At overføring av saker som ikke er av den art som rutinemessig vurderes for konfliktrådsbehandling, er det nok i noen tilfeller prisgitt at personen i påtalemyndigheten som vurderes sakene, har tiltro til at konfliktrådshåndtering kan være en hensiktsmessig i den enkelte sak.

Et par av meglerne jeg intervjuet syntes at det var flere og flere ”spenstige saker” som nå ble overført fra påtalemyndigheten enn tidligere. Med dette mente de litt større og mer alvorlige saker enn det konfliktrådet tidligere fikk. Hva denne antydningen til endring av egnethetsvurdering kan henge sammen med kommer informanten i sekretariatet inn på her:

”I og med at ca 80 % av sakene oversendes fra politi og påtale så avspeiler jo det en endring i hvordan de tenker om hvilke saker som egner seg. Jeg synes det virker som om politi og påtale har mer fokus på konflikten, og bidra til at ikke det eskaleres eller skjer nye hendelser, og litt mer fokus på offerets situasjon, mer enn bare å tenke førstegangsløvbryter.”

Hva som kan være avgjørende faktorer for påtalemyndigheten for å overføre mer ”spenstige saker” til konfliktrådet, kan nok, som informanten her sier, henge sammen med at saksbildet og den skadelidtes behov kan tilsi at saken vil være aktuell for slik behandling. Dette kan igjen henge sammen med et tett samarbeid mellom konfliktrådet, politi og påtalemyndighet; konfliktrådets meninger om hva slags saker som kan være egnet kan slik sett påvirke påtalemyndighetens henvisningspraksis og vurdering av egnethet. Men, som det viser seg i statistikken, vil påtalemyndighetens tilbøyelighet til å sende over noe mer alvorlige og utradisjonelle saker variere mellom fylkene.

Disse tallene som nå er presentert viser en utvikling i sakstypene som blir behandlet hos konfliktrådet. Der hvor det tidligere var overvekt av hærverks- og naskerisaker, er det nå flere saker som omhandler vold og trusler. Dette indikerer at konfliktrådet megler i flere mellommenneskelige og relasjonelle konflikter enn tidligere. Som vi senere skal se nærmere på, kan dette bidra til å styrke en gjenopprettende forankring i konfliktrådet. Dette fordi disse sakene muliggjør et reelt møte og dialog mellom partene, heller enn standardiserte møter og avtaler, som fort kan trekke i en gjengjeldende retning.

4.2.3 Partstyper

Når det gjelder hva slags parter som møtes til konfliktrådet har det nok på lik linje med en endring i sakstyper, skjedd en endring i partstyper. Når Dullum i 1996 forsket på konfliktrådet observerte hun at ungdom under 18 år var svært overrepresentert i konfliktrådene i forhold til hva de var i det registrerte kriminalitetsbildet forøvrig. Dette knyttet hun sammen med sakstypene konfliktrådsordningen meklet i:

”Dette viser at konfliktrådsordningen i praksis er en særordning for barn og ungdom. Noe av forklaringen på denne overrepresentasjonen av ungdom kan imidlertid også ligge lovbruddets karakter; Konfliktrådsordningen reserveres for de bagatellmessige og mindre alvorlige lovbruddene. Ungdom begår mindre alvorlige lovbrudd enn voksne, og deres saker vil derfor oftere bli oversendt konfliktrådene”(Dullum 1996: 81).

Som vi har sett har ordningens sakstilfang endret seg noe siden den gang, og det er således flere voksne som er parter i megling enn tidligere. Tallene om aldersfordelingen for den påklagede part fra 2012, sammenlignes i denne tabellen med tall fra 1995²⁹.

Aldersfordeling (påklager) – 1995 og 2012

Alder	1995	2012
35 eller eldre	9 %	27 %
25-34 år	5 %	11 %
18-24 år	15 %	17 %
15-17 år	39 %	23 %
12-14 år	26 %	13 %
Under 12 år	3 %	1 %
Ikke oppgitt	3 %	8 %

(N= 5242)

(N=9804)

²⁹ Tallene fra 1995 er tallene som ble brukt i Dullum rapport fra 1996, innhentet fra Justisdepartementet.

(Kilde: Konfliktrådsstatistikk 1995, Justisdepartementet. I: Dullum (1996), Konfliktrådsstatistikk 2012, konfliktrådets hjemmesider)

Tallene i tabellen skiller ikke mellom straffesaker og sivile saker, så hvordan denne aldersfordelingen ville sett ut i kun straffesakene, har jeg ikke noe informasjon om. Men her er det viktig å ta i betraktning at flere av sakskategoriene som har økt de siste årene er saker hvor det kan tenkes at de involverte ofte er nokså voksne folk, slik som nabokonflikter og familietvister, er så godt som alltid sivile saker. Så selv om vi nå ser at det nå er en del flere voksne som har vært påklaget part i konfliktrådsbehandling, betyr ikke dette at denne økningen har vært like stor i straffesaker som sivile saker. Dette har ikke jeg tallstatistikk for å si noe om.

Men det er likevel interessant å se på økningen på bakgrunn av konfliktrådets utgangspunkt og fremvekst; ordningen vokste frem gjennom blant annet søken etter å finne alternativ behandling av unge lovbytere. Selv om ordningen skulle være aktuell for alle aldersgrupper, var de involverte i stor grad barn og unge, jfr. Dullum og Christie (1996). I offentlige dokumenter ser man fortsatt at ordningen er særlig omtalt i forbindelse med de unge lovbyterne. Men i Riksadvokatens rundskriv fra 2008 nedjusteres viktigheten av aldersmomentet, til fordel for andre kriterier for å vurdere egnethet:

”I det tidligere rundskrivet om konfliktråd (nr.2/1993) het det at behandlingen i konfliktråd ”antas likevel å være best egnet for lovbytere under 25 år”. Dette har i enkelte tilfeller vært misforstått slik at det skulle mye til for at eldre lovbytere skulle få sine saker overført til konfliktråd etter straffeprosessloven § 71a, og riksadvokaten viderefører ikke denne retningslinjen. Egner saken seg for overføring, er det i dag vanskelig å tenke seg at lovbyterens alder skal tale avgjørende mot konfliktrådsbehandling.” (Rundskriv 4/2008).

I stedet for at aldersmomentet skal være avgjørende for vurdering av overføring til konfliktrådsbehandling, er det i stedet andre faktorer egnethet skal vurderes ut fra. Dette er faktorer nevnt ovenfor, som ivaretagelse av individualpreventive og allmennpreventive hensyn, at handlingen må ha et offer og at handlingen ikke ligger an til ubetinget fengsel. Ifølge den tidligere påtalejuristen jeg intervjuet var det særlig i saker hvor en overføring ville vært i grenseland av egnethet, at aldersmomentet spiller inn: *”Man tøyer nok strikken litt mer for de yngste”*.

Av kjønnsfordeling er det litt under tre ganger så mange menn som kvinner som har vært til konfliktrådsbehandling i 2012, men heller ikke her er tallene fordelt på straffesaker og sivile

saker. I 2 % av tilfellene var den påklagede part en organisasjon. Når det gjaldt klagerne var 76 % av disse privatpersoner, og 23 % var firmaer, butikker eller offentlige virksomheter. Om disse tallene sammenlignes med tallene fra 1995, ser vi at også her har det skjedd en stor endring; da var 36 % av klagerne privatpersoner, mens firmaer, butikker eller offentlige virksomheter var klager i 60 % av sakene. De resterende var i «annet»-kategorien. Her er det altså snakk om hvem som er fornærmede i saken, og havner på andre siden av bordet i meglingsmøtet (eventuelt i sirkelen i stormøte). Heller ikke siste statistikken sier noe om hvordan straffesaker og sivile saker er fordelt.

På tross av at tallene også omfatter sivile saker, kan de likevel si noe om konfliktrådsordningens utvikling, og ordningen som fenomen. Vi har sett at gjennomsnittsalderen blant påklagede er høyere enn tidligere, og på tross av at det fortsatt er mange påklagede under 18 år, er dette også kategorien som har bitt mest redusert. Vi har også sett at klager ofte tidligere var såkalte profesjonelle ofre, men denne gruppen er nå blitt redusert, og nå er klagere oftest privatpersoner. Dette vil altså si at konfliktrådsordningen har gått fra å behandle flest saker med unge påklagede og profesjonelle klagere, til å behandle saker med flere voksne parter, og konflikter mellom privatpersoner. Der hvor ordningen tidligere hadde tendenser til å være en «ungdomsdomstol» og «privat bøteleggingsorgan», og således lå nærmere en gjengjeldende enn en gjenopprettende retning, ser man nå en tendens til at ordningen befatter seg med andre sakstyper, andre parter og et større aldersspenn. Dette kan bidra til at ordningen trekkes i en gjenopprettende retning, hvor fokuset ligger på dialog og reelle møter mellom partene.

4.2.4 Avtaletyper

Konfliktrådsordningen legger opp til at partene gjennom meglingsmøtet skal finne en akseptabel løsning av konflikten. Denne avtalen skal være skriftlig, jfr. § 13 i konfliktrådsloven. At det foreligger en avtale som blir overholdt av partene er en forutsetning for at saken ses på som avsluttet. I straffesaker kan påtalemyndigheten åpne straffeforfølgning på ny dersom en avtale ikke blir inngått eller ikke overholdt. Konfliktrådene opererer med fem avtaletyper i sin statistikk; erstatningsavtaler, arbeidsavtaler, kombinasjonen av erstatnings- og arbeidsavtaler, forsoningsavtaler og ”andre avtaler”. Ifølge konfliktrådets statistikk over avtaletyper fra 2012 var 38 % av avtaletypene forsoningsavtaler. Erstatningsavtaler lå på 32 %, arbeidsavtaler på 11 %, kombinasjonen erstatnings- og

arbeidsavtaler var på 3 % og 16 % besto av kategorien de kaller ”annen avtale”.

Forsoningsavtaler var altså den største avtalekategorien i 2012. Forsoningsavtalene kan betegnes som ikke-økonomiske avtaler, mens både arbeids- og erstatningsavtaler kan omtales som økonomiske avtaler; avtalen går her ut på å betale noe tilbake, enten i form av penger eller arbeid. Siden konfliktrådets første år, har avtalekategoriene endret seg noe. I oversikten fra 1995 ble ikke-økonomiske avtaler kategorisert som ”forhandlingsresultater” heller enn forsoningsavtaler (Dullum 1996: 74). Disse stod for 17 % av avtalene i 1995. De økonomiske avtalene utgjorde til sammen 78 % av avtalene i 1995, mens i 2012 var disse nede i 46 % av alle avtaler som ble inngått.

Hva disse avtalekategoriene innebærer, kan nok variere ganske mye. Og å behandle disse som kategorier med skarpe skiller, ikke vil medføre riktighet. For eksempel kan forsoningsavtaler trolig best beskrives som den typen avtaler som ikke får noen direkte oppfølging av konfliktrådet i etterkant, at ting er gjort opp i meglingsmøtet, heller enn at dette er avtaler som foreligger i de sakene hvor det har vært en forsoning mellom partene.

I og med at en del av tallene i denne statistikken ikke skiller mellom straffesaker og sivile saker, er det vanskelig å trekke noen generelle konklusjoner om straffesaker på bakgrunn av dette. Men siden omtrent halvparten av sakene som disse tallene omhandler er straffesaker³⁰, kan man likevel si noe om tendensen som kommer frem i forholdt til utviklingen som har vært. Det var flere økonomiske avtaler nå enn tidligere, og der hvor erstatningsavtaler var den vanligste avtalen i 1995, var det forsoningsavtaler flest saker førte til i 2012. Dette kan igjen henge sammen med at konfliktrådsordningen behandler flere mellommenneskelige og relasjonelle saker nå enn tidligere. Og ved å behandle færre saker som fører til standardiserte avtaler og møter mellom parter med økonomiske hensikter, kan dette bidra til at ordningen trekker i gjenopprettende heller enn gjengjeldende retning.

³⁰ I 2012 ble 3977 straffesaker og 3943 sivile saker behandlet i konfliktrådet ifølge konfliktrådets statistikk.

4.2.5 Ordningen fremover

Fra august 2010 til september 2011 ble en arbeidsgruppe nedsatt av Justisdepartementet for å utarbeide forslag til lovendringer og tiltak som kan bidra til økt bruk av konfliktråd; ”Økt bruk av konfliktråd - Rapport fra arbeidsgruppe som har vurdert rettslige og praktiske tiltak for mer bruk av gjenopprettende prosess”. Forslagene som gruppen la frem gikk blant annet ut på at konfliktrådsbehandling også skal være aktuell ved offerløse lovbrudd som for eksempel trafikk og heleri, økt bruk av konfliktråd i familievoldssaker og å innføre en ny type reaksjon kalt ungdomsoppfølging (Strandjord m.fl. 2011: 12). I tillegg kom de med forslag om å gjøre det til en del av undervisningen på skoler og universiteter i Norge. Dette for å øke kunnskapen om gjenopprettende prosesser og bidra til etablering av miljøer for forskningsproduksjon (Strandjord m. fl. 2011: 104). Når det nedsettes en arbeidsgruppe, hvis mandat er å komme med forslag på man kan øke bruken av konfliktrådet, kan dette ses på som en indikator på at ordningen er et satsningsområde. Konfliktrådsordningen kan sies å være i utvikling, og det søkes nye området hvor gjenoppretting kan ha en plass.

Også på konfliktrådets egen nettside kan man lese om en ordning i utvikling og ekspandering. Stormøter er i tillegg til meglings nå en av konfliktrådets metoder. Her involveres flere personer som er en del av nettverket til partene i større gruppesamtaler. Stormøter kan tilrettelegges for i både straffesaker og sivile saker, og er tilsynelatende en metode i vekst. Også konfliktrådsmegling i fengsel er nå iverksatt.

En annen illustrerende indikator på en interessant utvikling for konfliktrådets fremtid, er innføringen av den nye ungdomsstraffen. Loven er i disse dager vedtatt, men har ennå ikke trådt i kraft³¹. Dette vil mest sannsynlig skje i løpet av 2014. Ungdomsstraff skal fungere som en ny straffereaksjon for mindreårige, og skal bygge på prinsippene fra restorative justice, jfr. Prop. 135 L (2010-2011): Barn og straff³². Ungdomsstraff bygger på oppfølgingsteam som administreres av konfliktrådet. Dette kan ses på som en stor dreining innenfor konfliktrådsordningen, da denne straffen vil ha organisatorisk forankring i konfliktrådet, og ordningen da også vil kunne fungere som straffegjennomføringsorgan.

Det at konfliktrådsordningen ses på som en ordning med stor potensial og det at gjenopprettende rett blir implementert på flere og nye området, *kan* bidra til å i større grad

³¹ Den vil inngå som del tre i konfliktrådsloven.

³² Prop. 135 L (2010-2011): Endringer i straffeloven, straffeprosessloven, straffegjennomføringsloven, konfliktrådsloven m.fl (barn og straff).

tilpasse lovbruddshåndtering ut fra partenes behov og ønsker. Entusiasme rundt ordningen kan således forstås som en styrke for gjenopprettende rett. Men, ifølge Walgrave (2003), kan entusiasme også føre med seg utfordringer:

“Enthusiasm leads to poorly thought-out implementation, an overestimation of possibilities, negligence of legal rights, the blurring of concepts and confusion with regards to the aims and limits of restorative justice” (Walgrave 2003: ix).

Det at man ser potensialet i denne typen lovbruddshåndtering kan føre til at man senker terskelen for hvor ordningen ses på som egnet, og at den ekspanderes på bakgrunn av pragmatiske hensikter. Faren ved at man forsøker å finne nye måter å bruke konfliktrådsordningen på og at ordningen ekspanderes, kan altså være at ordningens ideologiske målsetninger utfordres. Det kan da tenkes å bli desto viktigere å ivareta de involverte partene og ha fokus på rettssikkerhetsprinsipper, slik at ordningen unngår en gjengjeldende forskyvning.

4.3 Oppsummerende refleksjoner

Som dette kapitlet har vist vokste konfliktrådet frem ut fra både ideologiske og pragmatiske posisjoner. De ideologiske synspunktene tok særlig utgangspunkt i at det ble sett på som problematisk med frihetsstraff, særlig overfor unge lovbrytere, og kan således knyttes opp mot det abolisjonistiske ståsted. Man søkte derfor alternative håndteringer som kunne være mer egnede reaksjoner på lovbrudd, hvor offeret så vel som gjerningspersonen kunne involveres og ivaretas i større grad. Konfliktrådsordningen skulle være en forståelig og mindre formell reaksjon enn det tradisjonelle straffeapparat tilbød. De pragmatiske posisjonene fremmet på sin side behovet for alternativer på bakgrunn av å finne mer effektive ordninger, som i tillegg til ansvarliggjøring også kunne virke kriminalitetsforebyggende. Dette kan knyttes opp mot et samfunnsøkonomisk ståsted, hvor konfliktrådsordningen skulle lette straffeapparatet og være en rask og nokså uformell reaksjon som kunne få unge ut av en kriminell løpebane.

I stor grad har kritikken som konfliktrådet har møtt i løpet av sin utvikling, omhandlet de pragmatiske effektene av ordningen, heller enn dens ideologi. Det er blitt problematisert hvorvidt konfliktrådsordningen faktisk er noe annet enn reaksjonene i det tradisjonelle strafferettslige system, eller bare bidrar til en utvidelse av det. Sett opp mot forrige kapittel kan det sies at om sistnevnte er tilfellet, kan ordningen se ut til å trekkes mot å være en del av

den gjengjeldende rett. Men både lovgivningen og utviklingen ordningen har hatt i forhold til typen saker, parter og avtaler har momenter hvor den gjenopprettende retts perspektiver er fremtredende:

Der hvor det i eldre dokumenter om konfliktrådet ble brukt ord som ”konfrontasjon” og ”følbar reaksjon mot overtrederen” (Rundskriv nr. 1/1983), har man i nyere styringsdokumenter tilsynelatende gått bort fra antydninger om at ordningen skal ha noe straffeelement. Også lovparagrafene tilsier at ordningen er noe annet enn det tradisjonelle strafferettsapparatet; ordningen er frivillig, meglere er legfolk og partene må møte personlig. Når det gjelder sakstyper og alder har det også skjedd en endring; færre tyveri- og naskerisaker og flere vold og trusselsaker. Gjennomsnittsalderen på gjerningspersoner møtt til meglings i konfliktråd har økt siden de først årene etter at ordningen ble iverksatt. Dette tyder på et bredere saks- og parttilfang, flere mellommenneskelige og relasjonelle saker, hvor møtet og dialogen kan være i fokus.

Men fortsatt har konfliktrådsordningen noen elementer som kan bidra til utfordringer i forbindelse med holde seg innenfor gjenopprettende heller enn gjengjeldende rett. Et av disse er at ordningen er tett knyttet opp mot det tradisjonelle straffeapparatet. Ut fra det jeg kan se har konfliktrådet fokusert på tett samarbeid med politi og påtalemyndighet heller enn fokus på forankring i og samarbeid med lokalsamfunnet³³. Selv om det er mulig at det tette båndet med politi og påtale er en metode som brukes også for å gjennom *dem* få sterkere tilknytning til lokalsamfunnet, kan det tenkes at dette utfordrer konfliktrådets eventuelle gjenopprettende forankring. Det at konfliktrådet behandler sivile saker og straffesaker tilnærmet likt, er derimot et moment som trekker mot gjenopprettende rett.

³³ Nå har jeg riktignok i arbeidet med denne oppgaven fokusert på straffesaker, så om samarbeid med lokalsamfunn er mer fremtredende når det gjelder sivile saker kan jeg ikke si noe om.

5 Meglerne om konfliktrådsordningen

For å kunne finne ut mer om hvordan konfliktrådsbehandling av straffesaker utspiller seg i praksis, intervjuet jeg fire meglere om deres erfaringer med ordningen. De fire meglere jeg intervjuet hadde ulik grad av erfaring i meglervervet; en hadde vært megler i omkring ett år, en annen hadde vært megler i hele 19 år. Felles for alle sammen var at de alle hadde meglet i en del saker og hadde et engasjert forhold til meglingsvervet. Dette kapittelet vil omhandle hvordan meglerne ser på konfliktrådsordningen. Hva går den ifølge dem ut på, og hva er ordningens sentrale elementer? Intervjuenes fokus var hovedsakelig på deres opplevelse, meninger og erfaringer med konfliktrådsordningen, og viktige elementer i den. Sentralt blir da hva meglerne ser på som viktige elementer i meglingsprosessen, hva som er forutsetninger for en god konfliktrådsbehandling, og om hvordan de prøver å tilrettelegge for dette i praksis. Altså, hva slags elementer er ordningen betinget av, og hvordan fremmes disse elementene?

Første del av kapittelet omhandler hvordan meglerne så på meglingsprosessen, og den som en gjenopprettende prosess. Deretter går det inn på dialogens sentralitet, og hva den skal fremme ifølge meglernes synspunkter; forståelse, innsikt, erkjennelse og ansvar. Det ses så på hva som skal gjenopprettes, og hvordan dette påvirker meglingsmøtets fokus, for deretter å gå inn på hva som utfordrer dialogen og hvordan meglerne tilrettelegger for å overkomme disse utfordringene.

5.1 En gjenopprettende prosess?

Blant meglerne var det bred enighet om at avtalen som blir inngått mellom partene ikke ville eksistert, i alle fall ikke i den form den gjør etter meglingsmøtet, dersom ikke partene hadde vært gjennom den *prosessen* de har på forhånd. Dette kan illustrere et prosessorientert syn på ordningen. Som nevnt tidligere i oppgaven kan man forklare gjenopprettende rett som en prosess hvor alle de involverte i saken involveres og i fellesskap forholder seg til skader, behov og forpliktelser i så høy grad som mulig (Zehr 2008: 52). I det brede landskapet av definisjoner og forklaringer på gjenopprettende rett, er dette en type beskrivelse hvor man ser på håndteringsmetoden som en prosess. Også Shapland presiserer at det i gjenopprettende rett ikke bare er utfallet av reaksjonen som er i senter, men i stor grad også prosessen partene gjennomgår for å komme til en avtale: «The parties must come together and must collectively resolve how to deal with the offence: the process dimension» (Shapland 2003: 197).

På konfliktrådets hjemmesider knyttes begrepet gjenopprettende prosess opp mot metodene som brukes for å oppnå en gjenoppretting mellom partene. «De mest brukte og omtalte formene for gjenopprettende prosesser i dag er megling mellom skadevolder og skadelidt eller et stormøte der flere som er påvirket av lovbruddet/konflikten deltar»³⁴. Begrepet gjenopprettende prosess var velkjent hos samtlige av meglerne jeg intervjuet, men alle fire uttrykte at de synes det var utfordrende å forklare kort og konkret hva det gikk ut på. Dette kan forstås på bakgrunn av at begrepet, som nevnt, er vidt og omfattende. Men det kan også forklares på bakgrunn av at gjenopprettende rett eller gjenopprettende prosess er begreper som blir brukt *om* konfliktrådet, og er ikke nødvendigvis begreper de selv fokuserer på, i alle fall ikke hos meglerne. For noen, som denne megleren, var det lettere å forklare hva den gjenopprettende prosessen går ut på ved å sette det opp mot det den ofte er et alternativ til; straffesystemet:

”Ja men, det var jo morsomt å få det spørsmålet, for jeg tenker at det forstår jeg jo, men jeg har aldri prøvd å sette ord på det selv. Men jeg tenker at det blir jo i stedet for strafferett. Jeg tenker på det som en motsetning til det. Og at man da, altså... Det er begått en handling, men i stedet for at det forfølges i straffesystemet, så møter man den man har begått en urett mot, og samtaler og veldig ofte så er det jo samtalen tenker jeg at er det viktigste. Det å kanskje forstå hverandre og så videre. Men ofte så inngår de en avtale som i større eller mindre grad... altså... Gjør opp for den skaden som er gjort. Og det er kanskje derfra det begrepet kommer; gjenopprettende. For den gjenoppretter den... altså den skaden. Så i stedet for å møte samfunnet gjennom påtalemyndighet og domstoler, så møter man den man har begått urett mot. Og finne ut av det, og prøver å gjøre det, så godt det lar seg gjøre, gjøre det godt igjen... Det er vel sånn jeg forstår det.”

Sitatet illustrerer et viktig poeng; meglerens fokus var ikke på en gjenopprettende prosess. Ikke fordi de ikke ønsket en gjenopprettende prosess, eller var uenig i at konfliktrådsbehandling kunne ses på som det, for selv om de ikke hadde en uttalt definisjon av den gjenopprettende prosessen var det enighet om at den var sentral i konfliktrådsordningen. Men meglerne fokuserte hovedsakelig på *meglingsmøtet* og *dialogen*

³⁴ <http://www.konfliktraadet.no/no/info/Felles/om/Gjenopprettende-prosesser/>

mellom partene. I sitatet ovenfor vektlegger meglere først og fremst møtet og samtalen; gjerningspersonen treffer personen han har begått noe urett mot, de prater sammen, noe som kan føre til økt forståelse av den andre personen. I møtet kan man sammen prøve å finne ut av det, man får muligheten til å gjøre opp for seg, og kan eventuelt inngå en avtale.

I samtlige av mine intervjuer med meglere var det jeg som introduserte begrepet gjenopprettende prosess. Grunnen til dette var at jeg ønsket å intervju dem om konfliktrådsbehandlingen, og i og med at gjenopprettende prosess er et begrep som går igjen i mye av litteraturen, og også på konfliktrådets nettsider, tenkte jeg at det var begrepet de brukte. Men i løpet av intervjuene fikk jeg inntrykk av at dette ble et nokså påklistret begrep for meglere, som de ikke nødvendigvis var en del av deres dagligtale. Selv om vi i intervjuene snakket om hva de så på som sentrale elementer i den gjenopprettende prosessen, kan man ut fra deres fokus like gjerne snakke om sentrale elementer i konfliktrådsordningen og meglingsmøtet.

De fire meglere jeg intervjuet hadde fokus på en løs og uformell tilnærming til partenes konflikt og meglingsmøtet. De var alle nøye på at partene selv skulle bestemme fokus og hva de ønsket å vektlegge. Som en av meglere sa, og alle meglere jeg intervjuet vektla; ”Det er deres konflikt. Det er deres meglingsmøte”. Men alle meglere hadde likevel mer eller mindre klare formeninger om hva slags virkning konfliktrådsbehandlingen burde etterstrebe å ha på partene, hva man ønsket å oppnå, og hva denne typen reaksjonshåndtering var betinget av. En av meglere så på gangen i meglingsmøtet som en tredelt prosess, hvor fasene i meglingsmøtet hadde en spesifikk rekkefølge:

1. *Fokus på relasjonen*

Viktig med partenes selvrespekt og at de føler seg vel og trygge i situasjonen og på meglere. Når dette er ivare tatt flyttes fokus til partenes relasjon og å få de til å snakke med hverandre på en bra måte.

2. *Fokus på både saken og relasjonen*

Hver av partene deler sine opplevelser og tanker, og hører den andre gjøre det samme. Her skjer det da en sortering av de viktigste tingene i konflikten, og ved at disse anerkjennes som relevante punkter i saken blandes fokus på sak og relasjon.

3. *Avtalen*

Siste ledd er avtalen. Den skal være konkret og spesifikk, og med partenes egne ord slik at de får eierskap til den, og kan bruke den som et referansedokument.

Denne megleren så på relasjonen mellom partene som en viktig del av møtet. Hun så det også som en viktig oppgave at hun som megler tilrettela for selvrespekt og at partene skulle føle seg trygge. Dette slik at de kunne ha en dialog, bli enig om sakens viktigste punkter og deretter inngå en avtale.

En annen megler hadde et annet syn på hvordan den gjenopprettende prosessen kunne systematiseres og settes opp:

Evne og vilje hos den enkelte part til å løse konflikten → Dialog med nøytrale meglere til stede → Refleksjon hos den enkelte part + empati → Forståelse av seg selv og den andre parten i situasjonen → Erkjennelse og ydmykhet → Få økt perspektiv og mulighet for å ordne opp.

I denne rekken må altså det ene elementet foreligge for at det neste skal kunne skje. Denne megleren gikk altså mer inn på hva slags faktorer som meglingsmøtet betinget, og hva slags faktorer som måtte være på plass før man kommer til neste ledd i meglingen. Han mente at evne og vilje hos den enkelte part til å løse konflikten var en forutsetning for at man skulle få til dialog i meglingsmøtet. Ved at partene må samtykke for at saken deres i det hele tatt bli sendt fra politiet til konfliktrådet mente han at det skjedde en seleksjon allerede der. Dette økte sjansen for det første leddet om vilje og evne ville innfris; partenes selvinnsikt og refleksjonsnivå kan være avgjørende i tillegg til deres vilje og innstilling til å rydde opp i konflikten. Neste steg som han så på som nødvendig var refleksjon og empati for å kunne forstå partenes situasjon. Dette, etterfulgt av erkjennelse og ydmykhet hos partene, la grunnlaget økt perspektiv og mulighet for partene til å løse konflikten.

De to andre meglerne hadde ikke en slik systematisert forståelse av prosessen i meglingsmøtet, men det som gikk igjen hos samtlige, var viktigheten av dialog. Alle fire meglerne så på dialogen mellom partene som meglingsens utgangspunkt og forutsetning.

5.2 Dialog i fokus

”Kommunikasjon tror jeg er et nøkkelord altså. Og det består av å prate og ikke minst så består det i å lytte. Og å registrere at du blir lyttet til.”

Blant meglere var det enighet når det gjaldt kommunikasjon, ordningen bygger på at partene prater sammen, og kommunikasjonen er derfor alfa omega også når det gjelder meglingsmøtet. Meglerne trakk særlig opp tre sentrale deler ved dialogen; den første går på at hver av partene forteller om deres oppfatning av situasjonen og handlingen. Altså hvordan man forsto og opplevde det som skjedde, følelser og tanker man har rundt det, og også at man uttrykker hvordan man ønsker at situasjonen skal håndteres herfra. Alt dette gjøres imens den andre parten sitter og lytter. Den andre delen omhandler det å lytte til at den andre personen på samme måte meddeler hans eller hennes tanker, følelser og opplevelser rundt handlingen. Den tredje delen går på responsen man får fra den andre personen når man har fortalt sin side av saken. Altså handler kommunikasjonen i meglingsmøtet om å lytte, om å fortelle og om å få respons fra den andre personen på det man har sagt.

”Det handler om at det er to personer eller parter, det kan være grupper også, som møtes for å igjen.. for å få kontakt, for å kunne snakke om det som har skjedd. Gjenopprette kommunikasjon og relasjon slik at man møtes som to likeverdige parter. Det er veldig viktig. [...] Vi som meglere er til stede for å hjelpe til i kommunikasjonen som de så skal gjenoppta, eller relasjonen som de skal gjenopprette eller stabilisere eller hva du vil. Poenget er jo at man skal slippe å gå rundt med bekymringer og plager som bare tærer på en, og bare ødelegger dagliglivet og fremtid ofte. Fordi det blir gående, om det for eksempel er nabokonflikter er jo det noe man har hver eneste dag om du ikke får ryddet opp i det”.

Kommunikasjonen er altså ikke alltid et mål i seg selv, den skal helst føre til andre elementer som er sentrale i meglingsmøtet. For eksempel at partene forstår hverandre bedre, retter opp i misforståelser, kommer til enighet eller blir forsonet. Kommunikasjon kan ses på som middelet for å oppnå en gunstig endring i situasjonen mellom partene. Bakgrunnen for en konflikt kan sies å være at personene har ulik formening om situasjonen. Dette kan være prinsipielle uenigheter, vektlegging på ulike ting eller misforståelser. En av meglere mente sistnevnte grunn ofte var utgangspunktet i straffesaker:

”At de på en måte får snakket ut om saken, og også i den settingen at de får oppklart misforståelser. For det er ofte misforståelser som er årsaken til at det har blitt en straffesak. Kommunikasjonen. Og da får de snakket ut”.

Kommunikasjonen mellom partene er altså veldig sentral for å få ryddet opp i misforståelser og få et innblikk i den andres synspunkter. Denne meglere begrunnet også viktighetene av kommunikasjon med at partene fikk økt forståelse. Dialog kan også være sentralt for at partene skal skape en *felles* forståelse (Seikkula 2000: 115). Dialogen har således andre hensikter også utover det å få partene til å snakke sammen. Meglerne uttrykte at ønsket deres var at dialogen skulle bidra til å fremme andre sentrale elementer i meglingsmøtet. Jeg vil nå gjennomgå de elementene som meglere uttrykte som mest sentrale; forståelse og innsikt, erkjennelse og ansvarsinnrømmelse, og tidvis forsoning og beklagelser.

5.2.1 Forståelse og innsikt

Samtlige meglere mente at dialogens hensikt først og fremst er å forstå den andre parten litt bedre. Samtalen er derfor lagt opp slik at dette kan skje på best mulig måte; partene veksler på å fortelle sin side, uten å avbryte hverandre, med egne ord og gjerne ved bruk av «jeg-formen». Dette for å ikke ha en anklagende eller beskyldende samtale, hvor den andre personen ilegges meninger og synspunkter den ikke nødvendigvis har. Selv om partene oppfordres til å ta utgangspunkt i egne opplevelser, og til å ikke avbryte hverandre, betyr det ikke at samtalen alltid foregår stille og rolig. Flere av meglere så på det med at partene fikk luftet følelsene sine som en bra ting, og kunne også være nødvendig i prosessen:

”Jeg synes vel kanskje det er en tendens at hvor, altså hvor partene, hvor det er en del følelser inne i bildet. Hvor det er kanskje aggresjon eller andre type følelser, så vil veldig mye av det få utløp i møtet. Altså når man da får fortalt det man har på hjertet, og den andre er, sitter der og lytter. Så går litt luften ut av den ballongen der. Så er alt veldig mye greiere etterpå”.

Utgangspunktet for fokuset på å meddele følelser og bruk av jeg-formen, er at dette kan bidra til at partene får en bedre forståelse av hverandre. Man kan alle være uenig om ting, men å argumentere mot at en person føler som han eller hun gjør, lar seg vanskeligere forsvare. Enten konflikten bunner i en misforståelse eller mer generell uenighet kan dialogen være

oppklarende, gjøre slik at man ser ting litt annerledes, og dermed i noen tilfeller bidra til å dempe konflikten mellom partene. Hva man ønsker økt forståelse av, var ifølge meglernes ofte forskjellig hos gjerningspersonen og fornærmede, og under her kunne det ligge mange delmål.

En av meglernes jeg intervjuet mente at gjenopprettingen forutsatte forståelse hos partene, som igjen forutsatte empati. Han mente at i tillegg til at partene bør være motiverte og åpne, bør de også evne å ha forståelse for den andre persons ståsted.

Flere av meglernes uttrykte at en økt forståelse for fornærmedes side hos gjerningspersonen kunne bidra til å fremme en trening av konsekvenstenking som ville være gunstig både for den aktuelle saken men også personens fremtid:

”Men jeg tenker vel at, i mange saker som i dag kommer til konfliktrådet, at det har skjedd noe, og det er ofte mer eller mindre første gangen. Altså, det er ikke vanlig kriminelle. Og da er det ofte da også ubetenksomhet eller at man har begått noe man slett ikke ønsker. Og da tenker jeg at møtet med de fornærmede, med de det har gått ut over, og kanskje høre ansikt til ansikt hvordan de har opplevd det. At det gir et grunnlag for en ganske grundig refleksjon over hvilke konsekvenser det har”.

Denne megleren mente at det kunne ha stor effekt på en person å høre hvordan ens handlinger har påvirket en annen person. Megleren hadde flere ganger erfart at det i møtene ofte kom frem at omfanget av handlingen var større enn gjerningspersonene selv trodde, og at å få denne informasjonen fra den personen som handlingen hadde gått ut over kunne ha stor læringseffekt.

Men dialogen mellom partene kan også føre til en større forståelse hos den fornærmede, som ifølge meglernes kan bidra til en gjenopprettingsprosess:

”Og den opplevelsen, det å møte de som har begått ugjerningen mot deg, i den typen sak, tenker jeg er... ofte i mange saker viktig. Akkurat det å gjøre handlingen godt igjen på den måten, om noe er stjålet, at du får det tilbake, eller hva det nå måtte være, jeg tenker at det betyr ikke så utrolig mye. Men å få høre bakgrunnen; altså hvorfor, hvorfor gjorde du dette her. Og tilfellet jeg hadde med han som hadde begått et ran.. da fikk vi historien hans. Og den var ikke så grei”.

Eksempellet meglere brukte her omhandlet en sak hvor en ung gutt hadde brutt seg inn hjemme hos et eldre ektepar og ranet dem. Ekteparet hadde oppfattet gutten og hele situasjonen som veldig skremmende, noe som hadde preget dem i etterkant. Når de da senere traff gutten i meglingsmøtet, så de en helt annen person enn inntrykket de hadde fra natten han hadde brutt seg inn hos dem. Det å se gjerningspersonen i en annen kontekst, og høre han fortelle om sin bakgrunn og utgangspunktet for innbruddet, bidro til at ekteparet endret syn på både situasjonen og personen. Ifølge meglere førte møtet til at frykten ekteparet hadde slitt med ble dempet, og at fokuset ble flyttet til å ville hjelpe denne gutten.

Her kan det ses på som et mål at partene skal se *mennesket* de sitter ovenfor. Gjennom å høre hverandres historier kan dette bidra til skille mellom person og gjerning. Som Leer-Salvesen (2009: 117) skriver: ”Et menneskesyn som hevder at ‘du er det du gjør’ gir ikke mange muligheter for mennesker som har skadet eller krenket andre”.

Også de andre meglere hadde eksempler på slike tilfeller hvor meglingsmøtet bidro til at gjerningspersonen i større grad forstod omfanget av handlingen sin og konsekvensene den hadde, og de fornærmede fikk svar på spørsmål de bar på, fikk ufarliggjort situasjonen eller generelt bedre forståelse av det som hadde skjedd. Ikke alle meglingsmøter ender slik, og det mente meglere heller ikke alltid var målet. Men at økt forståelse og et innblikk i bakgrunn og omstendigheter, i mange tilfeller kan ha en positiv effekt for partene og for selve konfliktløsningen.

5.2.2 Erkjennelse og ansvarsinnrømmelse

”Jeg tenker som så at... du kan jo innrømme at du har gjort noe, men du må jo også erkjenne at 'det har jeg gjort'”.

Meglere jeg intervjuet mente at det var viktig at gjerningspersonen erkjente handlingen sin, og tok på seg ansvar. En av meglere mente at dette allerede var gjort i straffesaker ved at gjerningspersonen hadde samtykket til konfliktrådsmedling. De andre tre meglere mente heller at dette ofte skjedde i løpet av møtet; gjennom dialog med offeret. At ved å høre hvordan handlingen hadde påvirket offeret, og hva slags konsekvenser handlingen hadde fått for han eller henne, åpnet dette ofte opp blikket til gjerningspersonen. Meglere mente at settingen i konfliktrådsrådet og dialogen med offeret ofte fremmet en ansvarsinnrømmelse hos gjerningspersonen.

At gjerningspersonen tar ansvar og erkjenner handlingen kan være viktig for offeret. Dette kan henge sammen med forestillinger om rettferdighet, at personen innrømmer å ha gjort noe galt (Leer-salvesen 2009: 70). Dette var en grunn som også denne meglere anså som sentral:

”Offeret vil gjerne ha en form for ydmykhet eller en form for erkjennelse da. Er ute etter den. Er det noe her jeg kan ta med meg tilbake. Og er på litt leting etter det. At han kan si bare så åpent at ’her finner jeg ikke noe ydmykhet’ eller ’her finner jeg ikke noe erkjennelse; hvor er det hen?’ Det kan jo være en form for spørsmål til den parten. Og så kan den som er siktet si at... ja, kan reflektere på det, og si noe som er meningsfylt for den andre.”

Meglere påpeker også at ordningen er et forum hvor spørsmålene som partene blir stilt, både fra hverandre, men også fra meglere, kan bidra til refleksjon og således kanskje bringe frem noen av disse momentene som meglere ser på som sentrale, som erkjennelse og ansvarsinnrømmelse. Igjen uttrykker meglere at dette er momenter som fremmes i meglingsmøtet gjennom dialogen:

”Ja, for begge to er det nok viktig med forståelse og det kommer av, altså forståelsen kommer av en god dialog. Altså i den haugen. Så ligger... og forståelsen kommer jo av en slags erkjennelse da. Forståelsen inneholder erkjennelse, og jeg tror også vi kan putte inn ydmykhet i det forståelsesbegrepet. Vi må ha en viss grad av ydmykhet for å komme frem til en forståelse.”

Her knytter meglere forståelse sammen med erkjennelse, som igjen henger sammen med ydmykhet. Det at gjerningspersonen erkjenner det han eller hun har gjort, forstår offerets ståsted og handlingens konsekvenser, og i tillegg har en ydmyk holdning, kan anses som viktig for offeret. Dette kan derfor ses på som sentrale elementer dersom offer og gjerningsperson skal få utbytte av meglingsmøtet.

5.2.3 Forsoning og tilgivelse?

Om forsoning og tilgivelse skulle være en del av meglingsmøtet, var det noen ulike synspunkter på blant meglere. Men generelt mente de at dette heller var bonusmomenter enn forutsetninger. Ifølge meglere burde ikke disse elementene oppfordres til, men eventuelt komme av seg selv. Og to av meglere mente at dette til stadighet skjedde. I dette sitatet

forteller en av meglerne om at unnskyldninger og beklagelser ofte kommer litt av seg selv, som følge av prosessen:

”Jeg tror det at når de har fortalt hva de har opplevd, hva de har gjort, at de på en måte er ferdige, at de har fått det opp på bordet. Også sitter de litt sånn utmattet, og så er det litt sånn at klager kan si, ‘ja jeg synes det var fint at du møtte her, det var veldig greit og jeg hører hva du sier også’. Da kan det ofte komme av seg selv. Uten at vi... plutselig så blir det sagt. Og det er vel kanskje da noe som parten har sagt som får han til å reagere. For det er jo den kommunikasjonen mellom de to at vi som meglere skal prøve å få i gang. Altså, den gode samtalen, erkjenne det man har gjort og gjøre opp for seg både med ord og.... Det kommer ofte av seg selv.”

Det at en unnskyldning fra gjerningspersonen ofte kommer av seg selv, som en naturlig del av meglingsmøtets utvikling, er nok ikke alltid tilfellet. En av meglerne sa også at hun i noen saker stilte veldig ledende spørsmål i forhold til en eventuell beklagelse, som for eksempel: ”Er det noe du ønsker å si til den andre personen nå?”. Dette var kun i de sakene hvor hun mente at en unnskyldning falt seg naturlig, og der hvor dette tilsynelatende var noe både gjerningspersonen og offeret ønsket.

Ingen av de fire meglerne mente at en tilgivelse fra offeret var et sentralt element i meglingsmøtet. Dette kan ha sammenheng med at dersom man forsøker å regissere en tilgivelse, risikerer man å påføre offeret nye overgrep (Leer-Salvesen 1998: 17)

Om forsoning mellom partene var noe man ønsket å oppnå i meglingsmøtet mente meglerne kom an på hva man la i forsoning. Den ene megleren mente at den viktigste plassen forsoningen hadde i meglingsmøtet var at partene skulle ”forsone seg med avtalen”. En annen av meglerne mente at meglingsmøtet kunne bidra til at ”partenes forhold ble mer forsonende”. Samtlige mente de at en forsoning mellom partene var gunstig, men ikke alltid nødvendig. Hva en eventuell forsoning hang sammen med mente de varierte fra sak til sak og person til person.

5.3 Å gjenopprette skaden

Hva som er målet med meglingsmøtet kan variere i de ulike sakene. Ifølge meglerne er det i stor grad opp til hva partene selv ønsker. Gjenoppretting av skade kan derfor ses på som en fellesbetegnelse for noe man ønsker å oppnå med meglingen, som denne megleren sa:

”Målet må først og fremst være å få gjenopprettet den skaden som har skjedd. At begge parter, både klager og påklaget føler at dette her var godt og viktig begge to, uansett hva slags sak det er”.

I forbindelse med å forklare gjenoppretting, var alle meglerne enige om at det var snakk om gjenoppretting av *skaden*. Uavhengig av om det var snakk om en straffesak eller en sivilsak, var det skadebegrepet de brukte. Også i mye av litteraturen om restorative justice brukes ordet skade – ”harm” - vidt; lovbrudd skaper skade, så når man snakker om skade kan det da refereres til lovbruddet og også konsekvensene det får (Zehr 2002: 22). Ifølge meglerne hang variasjonen i hva begrepet innebar sammen med typen sak og partenes ønsker. Hva slags type lovbrudd som er begått og hvilken paragraf det er snakk om vil spille en stor rolle i forhold til hva gjenopprettingen av skaden innebærer.

Som tidligere nevnt er de største saksgruppene som konfliktrådet behandler vold- og trusselsaker og saker omhandlende naskeri og hærverk. Hva slags elementer som er mest sentrale og blir gitt mest fokus i håndteringen vil kunne være nokså varierende i disse ulike saksgruppene. Hva slags elementer som er mest sentrale i meglingsprosessen, har altså noe å si for hva slags skade som skal gjenoprettes. Dette kan deles inn i to grupper; en av gruppene innebærer saker hvor den aktuelle skaden er påført på gjenstander, den andre hvor skaden er påført mellommenneskelige forhold.

5.3.1 Å gjenopprette materiell skade

Konfliktrådet opererer altså med tre type avtaler, hvorav to av disse kan kategoriseres som såkalte økonomiske avtaler; erstatningsavtaler og arbeidsavtaler. Disse innebærer som regel en type ”tilbakebetaling” i form av enten en viss sum penger eller et visst antall timer arbeid. Et eksempel på saker som kan føre til slike avtaler er der hvor en person har ødelagt eller stjålet noe som tilhører en annen og saken ender med at partene kommer til enighet om at gjenstanden skal erstattes. Et annet eksempel på en type sak innenfor denne kategorien er der

hvor en ofte ung person har stjålet fra en butikk eller utøvet hærverk, og møter en representant fra butikkjeden eller for eksempel Oslo Sporveier. Særlig sistnevnte eksempel kan sies å kategoriseres som en ikke-relasjonell sak, hvor partene i utgangspunktet ikke kjenner hverandre, representanten er som oftest ikke personlig involvert, men har retningslinjer å forholde seg til fra firmaet personen jobber. På grunn av dette vil representanten i noen tilfeller være lite fleksibel i forhold til hva slags avtale som kan inngås.

Når partene som ikke kjenner hverandre, og som trolig ikke vil ha noe særlig med hverandre å gjøre i fremtiden møtes i konfliktrådet, kan prosessens viktige faser variere fra saker der hvor partene har en relasjon og vil ha en relasjon med hverandre i fremtiden. For eksempel mente meglerne jeg intervjuet at i saker hvor partene ikke hadde en relasjon fikk avtalen en mer sentral rolle i prosessen enn i andre type saker. Men i konfliktrådsbehandlingen generelt, og også disse tilfellene, kan det være mer enn en eventuell avtale som er i fokus. Møtet mellom partene, meddeling og dialogen er grunnleggende i ordningen, og vil vektlegges uavhengig av forholdet mellom partene. Dette beskrev meglerne som en styrke i ordningen, og et grunnleggende element de mente styrket ordningens nytte- og læringspotensial.

Selv om saker som omhandler gjenoppretting av skade på gjenstander ofte fører til en av de økonomiske avtalene, er de ikke nødvendigvis alltid ikke-relasjonelle. Partene kan kjenne hverandre fra før, og om det ikke nødvendigvis vises ut fra avtalen, vil nok det i en del tilfeller i stor grad prege prosessen partene gjennomgår, og elementer som vektlegges, for å komme frem til en eventuell avtale.

5.3.2 Å gjenopprette skade på relasjoner

Andre type saker som går til konfliktrådsbehandling kan omhandle saker hvor lovbruddet ikke omhandler en materiell skade, men at handlingen har ført til at forholdet mellom to personer har blitt påført skade. I noen tilfeller vil det her være snakk om fysisk og/eller psykisk skade påført på en annen person, men generelt brukes skadebegrepet noe videre enn som så. Skaden som handlingen har ført til preger altså begge parter, og relasjonen mellom dem; det mellommenneskelige forholdet. I disse sakene er den aktuelle skaden vanskelig målbar, og ikke alltid lett å knytte opp mot for eksempel en sum med penger. Handlingens effekt på relasjonen, partenes opplevelse av det som skjedde og hvordan det har påvirket dem vil ofte i

disse tilfellene prege møtet, og, som denne meglere sier, kan avtalen da i noen tilfeller bli helt underordnet:

”Er dette, er det en sak med vold i nære relasjoner for eksempel, hvor det er, altså relasjonene er viktig, så er kanskje det å bygge relasjoner vel så viktig som resultatet. Og det at partene kan få en god samtale, hvor de kan... alle eller begge partene kan prate mens den andre parten sitter og lytter. Og forsøke å forstå hverandre kan kanskje egentlig være det viktigste målet.”

Det ser altså ut til at hvor sentral avtalen er, kommer an på hva slags skade som skal gjenopprettes, og hva slags relasjon partene har. Jeg vil nå forsøke å fremstille kategoriene mer skjematisk.

5.3.3 Ulike sakstyper – ulike fokus

Meglerne uttrykte i utgangspunktet at det var opp til partene hva som ville bli meglingsmøtets fokus. Men det gikk også frem i intervjuene at meglingsmøtets fokus ofte varierte ut fra sakstypen. På bakgrunn av intervjuene med meglere, har jeg ut fra ulike sakstyper og forhold mellom partene forsøkt å skjematisk sette opp hva det hovedsakelig fokuseres på i møtet. Dette særlig i forhold til hva som vil være gjenstand for gjenoppretting, og hva slags relasjon partene har.

Bakgrunnen for fremstillingen er å gå nærmere inn på hvordan fokuset i møtet vil kunne variere, og hvordan dette kan ha noe å si for om ordningen trekker i en gjenopprettende eller en gjengjeldende retning.

De fire kategoriene som her brukes er type sak, og type skade. Sakstypene har jeg delt inn i to kategorier; *relasjonelle* og *ikke-relasjonelle*. Dette betegner om partene kjenner hverandre eller har en relasjon fra før. Skadetyper er også inndelt i to kategorier; materiell skade og relasjonell skade. *Materiell skade* vil si i saker hvor skaden er ”målbar” og kan erstattes. Neste kategori kunne vært kalt ikke-materiell skade, men jeg har valgt å kalle den *relasjonell skade*. Dette fordi at det her er snakk om skade på kropp eller sinn. Når lovbruddet blir gjort på eller med deg, kan det dermed sies å bli mer ”personlig”, og skaper i større grad en relasjon.

	Ikke-relasjonelle saker	Relasjonelle saker
Materiell skade	<p>Eksempel: <i>Tyveri fra butikk, hærverk på husvegg.</i></p> <p>Partene kjenner hverandre ikke fra før. Klager kan være både privatperson eller representant fra et firma.</p> <p>Verdien til det som er ødelagt/stjålet er målbart i for eksempel penger.</p> <p>Fokus på at partene kommer til enighet om en avtale.</p> <p>Sentralt at klager forteller om omfanget av skaden, og konsekvenser handlingen har fått.</p> <p>Tilsynelatende viktig at møtet skal fremme konsekvenstenking hos gjerningspersonen, og slikt sett være nokså nytteorientert og fremtidsrettet.</p> <p>→ Gjenopprette den materielle skaden hovedsakelig gjennom å komme til enighet om en avtale.</p>	<p>Eksempel: <i>Tyveri fra venn, ødeleggelse av naboens bil.</i></p> <p>Partene kjenner til hverandre fra før, og vil også trolig ha med hverandre å gjøre i fremtiden.</p> <p>Verdien til det som er ødelagt/stjålet er målbart i for eksempel penger, og en eventuell avtale vil i stor grad ofte omhandle den materielle skaden.</p> <p>Men også relasjonen mellom partene vil være sentral i møtet;</p> <p>Gjennom materiell skade kan det også ha skjedd en relasjonell skade, for eksempel om handlingen ble utført med overlegg. Noen ganger vil det relasjonelle i stor grad gjenopprettes gjennom gjenopprettingen av den materielle skaden. I andre tilfeller må også det relasjonelle aspektet tas tak i på lik linje.</p> <p>→ Gjenoppretting av den materielle skaden, og eventuelt det etterfølgende relasjonelle aspektet, gjennom fokus på avtale og også partenes ønsker for videre forhold.</p>
Relasjonell skade	<p>Eksempel: <i>Trusler mot ukjent person.</i></p> <p>Partene kjenner ikke hverandre fra før, og det er ikke nødvendigvis begått noe fysisk skade.</p> <p>Skaden påført er ikke direkte målbar med kan for eksempel være frykt.</p> <p>Fokuset i møtet vil omhandle partenes opplevelse av hendelse.</p> <p>→ Et fortidsrettet fokus, hvor partene meddeler bakgrunn for hendelsen (for gjerningspersonen) og hvordan hendelsen preget dem (for offeret). Gjenoppretting i form av økt forståelse og eventuelt demping av for eksempel frykt, og eventuell økonomisk gjenoprettelse.</p>	<p>Eksempel: <i>Vold i nære relasjoner.</i></p> <p>Partene kjenner hverandre, og vil fortsatt ha en relasjon i fremtiden.</p> <p>Hendelsen har hovedsakelig ført til skade på relasjonen, altså ikke direkte målbar.</p> <p>Fokuset i møtet vil være på partenes historier, opplevelse av hendelsen, hvordan det har preget dem, og hvordan de best kan håndtere dette for å komme seg videre og eventuelt bli forsonet.</p> <p>→ Møtets fokus vil være på skaden på relasjonen; gjennom at partene deler tanker og følelser rundt hvordan de oppfattet hendelsen, kan de få bedre forståelse av den andre personen, og forstå konsekvensene handlingen fikk. Denne økte forståelsen kan bidra til bedre forutsetninger for å finne ut av ting og eventuelt bli forsonet.</p>

Som skjemaet viser, og som meglernes uttrykte, kan de ulike sakstypene og relasjonen mellom partene prege fokuset i meglingsmøtet. Mer konkret; sakstype og om partene har en relasjon utover den relasjonen lovbruddet har skapt ser ut til å ha innvirkning på hvor sentral dialogen blir, og hvor sentral avtalen blir. Som denne megleren uttrykker justeres fokuset på avtale ut fra partenes relasjon:

”Ja, hva som fra meglers side er viktigst det har veldig mye å si hvor viktig relasjonene er mellom partene. Skal de fortsatt ha nære relasjoner, så blir relasjonsbygging viktigere enn avtalen. Mens om ikke det er så viktig så blir det viktigere å finne en avtale, for å få det ut av verden på en eller annen måte.”

Dette betyr ikke nødvendigvis at fokus på avtale er helt fraværende i de tilfellene hvor partene kjenner hverandre, og hvor det ikke nødvendigvis er snakk om en økonomisk avtale. For det ligger i ordningens saksgang at i straffesaker hvor det ikke blir inngått en avtale eller i de tilfellene hvor avtalen blir brutt, sendes saken tilbake til påtalemyndigheten, jfr. § 16 i Konfliktrådsloven. Så ønsket om at partene skal inngå en avtale, er nok i de fleste tilfeller til stede uansett sakstype og relasjonen partene imellom. Men særlig i de sakene hvor partene har en relasjon, og trolig vil ha det i fremtiden også, virker dialogen og relasjonsbygging til å få en veldig fremtredende plass.

Også i saker som omhandler relasjonelle skader, hvor personene ikke har en relasjon ser dialogen og partenes behov ut til å få mye fokus. Dette kan for eksempel være trusselsaker, eller blind vold. Meglerne presiserte flere ganger at et viktig formål med meglingen var å redusere redsel og frykt i de sakene hvor dette var følelser som var til stede. Eksemplet en av meglernes kom med ovenfor kan knyttes opp mot dette; der hvor den unge gutten brøt seg inn i huset til et eldre ektepar. Ifølge megleren hjalp det ekteparet å treffe gutten som hadde forårsaket denne skumle hendelsen. Gjennom å sitte ansikt til ansikt med den unge gutten ble hendelsen ufarliggjort, og frykten de hadde kjent på ble redusert. Ingen av mine tre informanter som var saksparter hadde opplevd reduksjon av frykt som et formål med meglingen. Dette kan ses på bakgrunn av disse sakstypenes karakter, og at frykt ikke var en følelse de hadde kjent på i lovbruddssituasjonen. Men i Nordbergs studie om voldssaker meklet i konfliktrådet observerte hun saker hvor frykt var et element som var fremtredende i meglingsmøtet og mente at ”å møte til megling kan redusere voldsutsattes frykt” (2007: 54). Partene får muligheten til å ha en dialog med den andre personen, noe som kan bidra til at partene ser hverandre som hele mennesker. Men denne studien viste også at det ikke alltid er

tilfellet at megling hjelper på å redusere frykt; ”Ut fra saker i mitt materiale vil jeg si at konfliktrådet *kan* være et sted hvor partene i en straffesak får sjansen til å se hverandre som hele mennesker” (ibid.). Og som jeg i denne avhandlingen senere vil komme tilbake til, presiserte hun at ”mye av meglingens utfall beror på partene selv” (Nordberg 2007: 55).

Som vi ser ut fra skjemaet ovenfor ser det ut til at tre av kategoriene i stor grad har fokus på dialog, partenes ønsker, og at et fremtidsrettet aspekt utover avtalen kan være sentralt. Dette gjelder sakstypene eller skadene som går på det relasjonelle; enten at partene har en relasjon til hverandre eller at lovbruddet som ble begått skadet personen, enten fysisk eller psykisk, heller enn bare materielt.

Dette skjemaet, og denne inndelingen er ikke ment som noe fullstendig oversikt, eller har til hensikt å formidle at skillene mellom saker er så skarpe. Disse kategoriene har glidende overganger, og som vi skal komme nærmere tilbake til, er meglingsmøtets fokus og møtets utfall helt avhengig av partenes ønsker og innstillinger. Det som er avgjørende i meglingsmøtet er hvordan partene har opplevd hendelsen, og det kan være nokså uavhengig av sakstype eller om partene kjenner til hverandre på forhånd. Men som dette skjemaet illustrerer, er det *en* kategori som kan sies å skille seg noe fra de tre andre; ikke-relasjonelle saker med materiell skade – de sakene hvor lovbruddet ikke har hatt noen stor effekt på de involverte personers følelser eller psyke. I disse sakene kan det fort være mer fokus på avtalen heller enn dialogen mellom partene. Et moment som kan utfordre dialogen og dermed også utfordre ordningens gjenopprettende element, og at den skal være noe annet enn det som skjer i det tradisjonelle strafferettslige system. Momenter som utfordrer dialogen, vil jeg nå gå nærmer inn på.

5.4 Hva utfordrer dialogen?

Dette kapittelet har så langt gått inn på hva meglerne så på som forutsetninger for et godt meglingsmøte, og hva man ønsker å oppnå med det. Et moment som stadig var tilbakevendende i intervjuene med meglerne, var viktigheten av dialog mellom partene. Dialog henger tett sammen med forståelse og innsikt, erkjennelse og ansvar og i noen tilfeller også forsoning og tilgivelse. Men som vi har sett kan møtets fokus variere ut fra typen saker og om partene har en relasjon. Meglerne presiserte at i noen tilfeller er dialog mellom partene et mål i seg selv. Dette kan nok særlig være tilfellet i en del sivile saker. I andre tilfeller var

dialogen et middel for å fremme forståelse; at gjerningspersonen skulle forstå konsekvensene av handlingen og motpartens ståsted og at offeret skulle forstå bakgrunnen for handlingen. Til sist siktet alle meglere mot at møtet skulle føre til at partene skulle få et større perspektiv; å se hele mennesket, og da kunne komme til enighet om en løsning. Uavhengig av om dialogen mellom partene var møtets mål eller middel, kan det sies at ordningen er betinget av en dialog mellom partene, en dialog som fremmer forståelse og erkjennelse. Ut fra dette vedgikk meglere at ordningen hadde noen utfordringer. Utfordringer som kan ses på som hindre for en hensiktsmessig dialog mellom partene.

5.4.1 Partenes evne og vilje

Som vist ovenfor mente meglere at sentrale elementer i ordningen blant annet var forståelse, empati, ansvarsinnrømmelse, erkjennelse, ydmykhet og refleksjon. Dette er alle elementer som kommer *innenfra*. Således kan det sies å kreve nokså mye fra partene å skulle tilpasse seg en slik prosess. Hva med de partene som ikke erkjenner sitt ansvar i situasjonen? De partene som ikke klarer å sette seg inn i den andre personens ståsted? De partene som ikke klarer å åpne seg opp og fortelle som hvordan lovbruddet har fått konsekvenser for dem? Hva med de som i stedet for en dialog med motparten heller ønsker å påføre dem smerte?

Partenes evne og vilje når det gjelder dialogen og konflikthåndteringen vil uunngåelig prege ordningen når den i så stor grad baserer seg på partenes aktive deltagelse. Ordningen ser således ut til å forutsette at partene har evnen til å snakke for seg og å meddele deres perspektiver, ønsker og behov, evnen til å ha empati ovenfor den andre parten, og ydmykhet ovenfor situasjonen. Som denne meglere påpeker blir meglingsprosessen også vanskelig dersom partene ikke evner å reflektere rundt lovbruddet og det som kommer frem under meglingsmøtet:

”Noen har ikke evne rett og slett. Jeg kan stille så mange spørsmål til refleksjon som jeg bare vil og kan, men det hjelper ikke, for det når ikke inn. Noen har veldig lavt refleksjonsnivå, og da kan ikke jeg gjøre noe mer.”

Som meglere her nevner forsøker han i meglingsprosessen å tilrettelegge for refleksjon. Hvordan ordningens utfordringer blir møtt og håndtert kommer jeg nærmere tilbake til senere i kapittelet. Men som denne meglere sier er det en stor utfordring i meglingsmøtet når en av partene har ”lavt refleksjonsnivå”, altså liten evne til å reflektere rundt lovbruddets

konsekvenser. Dette også på bakgrunn av offerets behov; mange vil nok kunne ønske å se anger og forståelse hos gjerningspersonen. Om dette ikke skjer; om gjerningspersonen ikke viser anger, ikke påtar seg ansvar, og ikke responderer på det offeret sier, kan møtet tenkes å oppleves belastende heller enn positivt for offeret. Dette var noe meglernes så på som viktig å unngå; at meglingsmøtet kunne oppleves som en ytterligere belastning, eller at konflikten skulle eskalere. Særlig i voldssaker er det viktig å unngå at meglingsmøtet ikke oppleves som et nytt overgrep for den voldsutsatte, men heller kan bidra til å redusere frykt (Nordberg 2007: 55). Og også dette henger sammen med gjerningspersonens vilje: ”En forutsetning for at offeret skal bli tryggere er at gjerningspersonen ønsker det” (Nordberg 2007: 56).

I og med at elementer meglernes så på som sentrale i ordningen, i stor grad er elementer som partene selv må ”jobbe frem”, krever det en innsats fra begge parter. I de tilfellene hvor partene ikke har evne eller vilje til å gjøre en innsats, kan dialogen stagnere eller være destruktiv, og således vil et gjenopprettende fokus utfordres.

5.4.2 Partenes motivasjon

Partenes motivasjon kan være en utfordring for dialog, dersom motivasjonen går på noe annet enn å treffe motparten, ha en dialog med den, og forhåpentligvis komme til en løsning. Ifølge en av meglernes jeg intervjuet, var motivasjonen til partene ofte at de ville ha hjelp til å løse konflikten:

”Partene har et problem. Når de kommer til konfliktrådet er jo det fordi de har et problem. Og de ønsker en løsning på det problemet.”

Dette er nok ofte tilfellet, men i straffesaker kan motivasjonen tenkes å ofte gå dypere enn dette, særlig for gjerningspersonen. For at det skal foreligge en meglings, må begge parter ha godkjent dette på forhånd, jfr. konfliktrådsloven § 5. Saken har da blitt ansett som egnet til konfliktrådsbehandling hos påtalemyndigheten³⁵, og forespørselen til partene kommer da som regel fra dem. I de straffesakene som blir oversendt til konfliktrådet hvor partene ikke kommer til enighet, blir saken igjen sendt tilbake til påtalemyndighet for tradisjonell strafferettslig håndtering. Også i de sakene hvor partene ikke godkjenner konfliktrådsbehandling av saken blir den håndtert i det tradisjonelle systemet. Noen vil anse

³⁵ Jfr. Straffeprosessloven § 71 a og Riksadvokatens rundskriv om Konfliktråd nr. 4/2008.

risikoen for en annen reaksjon innenfor straffeapparatet som et strekt pressmiddel for å samtykke til konfliktrådsbehandling, og frivillighetsprinsippet kan på bakgrunn av dette bli problematisert. På spørsmål om dette frivillighetsprinsippet svarte en av meglerne dette:

”Det ligger alltid en motivasjon for den som er siktet i saken. Den parten som er siktet. For å bli ferdig med saken uten at det blir straffesak. Det å komme til konfliktrådet å megle med den andre, det ligger i ordningen på en måte. Så man kan si at frivilligheten er begrenset sånn sett. Det er en mer tvunget frivillighet, fordi hvis man ikke sier ja til det, så kan det blir straff.”

Det at konfliktrådsbehandling er et alternativ til andre strafferettslige reaksjoner, som, i motsetning til konfliktrådet, er straff, mener denne megleren kan føre til at utgangspunktet for å avgi samtykke kan oppleves av partene som «begrenset» eller «tvungen frivillighet». Dette fordi alternativet til konfliktrådsbehandling av saken kan fremstå som mindre ønskelig. Megleren knytter det opp mot partenes motivasjon. På den andre siden er det heller ingen garanti for at offerets motivasjon er løsningsorientert; i noen tilfeller har kanskje offeret et ønske om å stille gjerningspersonen til vegs heller enn å møte personen med dialog. Motivasjonen partene har før de går inn i meglingsmøtet kan således prege møtet den ene eller andre veien. Men som vi vil se et eksempel på i kapittel 6, er motivasjon noe som kan endres. Hvordan konfliktrådsordningen tilrettelegger for det, vil gå nærmere inn på i slutten av dette kapitlet.

5.4.3 Sakstype

Som vist i skjemaet på side 72 kan relasjonen mellom partene og hva slags skade det er snakk om, påvirke hva som blir meglingsmøtets fokus. I skjemaet var det tre kategorier som hadde det til felles at dialogen i stor grad vektlegges. Dette fordi meglingsmøtene kan tenkes å bli mer personlige når partene enten kjenner hverandre eller ved at den aktuelle skaden er påført direkte på offeret, enten fysisk eller psykisk.

I den siste kategorien, som innebærer ikke-relasjonell sak og materiell skade, kan det tenkes at avtalen blir mer i fokus i meglingsmøtet. Særlig dersom lovbruddet ikke har fått noen følelsesmessige konsekvenser for partene. I saker med mye fokus på avtale, kan det tenkes at dette fokuset går på bekostning av fokus på dialog. Særlig problematisk kan dette være når det er stor maktubalanse mellom partene. Et eksempel på dette kan være der hvor unge personer

møter representanter fra bedrifter. Som tidligere nevnt vil det i disse sakene ofte være lite fleksibilitet når det gjelder hva slags avtale bedriftsrepresentanten har mulighet til å gå med på. For eksempel når representanter fra bedrifter kommer til meglingsmøtet og krever en sum som han har fått pålegg om å forholde seg til. Det kan da tenkes å være lite nytte for gjerningspersonen å forklare bakgrunnen for lovbruddet, og også å beklage seg. Summen er satt, så om gjerningspersonen ikke går med på å betale denne, vil saken tilbakeføres til påtalemyndighet. Ifølge Dullum (1996: 120) har saker med det hun kaller ”standardiserte avtaler” lite potensial for reelle møter og forsoning. Eide og Gjertsen (2009: 78) bruker betegnelsen ”pro-forma møter” for å beskrive møter hvor avtalen nedtegnes uten at det har foregått noe reelt meglingsmøte.

Flere eksempler på slike tilfeller skriver Høigård om i boken «Gategallerier» (2007). Der hvor unge graffitimalere møter Oslo Sporveier eller voksne, ofte erfarne, representanter fra firmaer, blir avstanden mellom partene ofte stor, og dialogen tilsynelatende lite i fokus. Høigård (2007: 292) problematiserer den store maktforskjellen mellom partene, og mener at det store styrkeforholdet vekker bekymring når det kommer til mangel på rettsikkerhetsgarantier som finnes der straff ellers ilegges.

”I det minste for graffiti-sakenes del er det svært langt mellom idealer og realiteter når det gjelder bruken av konfliktråd. Konfliktråd kommer ikke i stedet for straff, men som en tilleggsstraff, særlig for de aller yngste malerne. Konfliktene mellom partene befestes og avstanden mellom dem øker. Maktforholdet mellom malere og Sporveien utenfor konfliktrådet preger det som skjer innenfor konfliktrådene” (Høigård 2007: 293).

Det kan i slike saker diskuteres hvor stor forskjell det da blir mellom konfliktrådsbehandling og tradisjonell strafferettslig behandling, når avtalene er så lite fleksible, og får så mye fokus. Dette kan sies å utfordre et gjenopprettende fokus, og konfliktrådsordningens ”annerledeshet”.

Maktubalanse mellom partene var noe meglernes jeg intervjuet ikke så som et stort problem. Ifølge dem hadde de gode metoder for å jevne ut disse, blant annet ved å ivareta den svakere part i større grad, gi dem større rom, og tilrettelegge for at begge parter skulle få ytre sin sak. Meglerne var klar over at forskjellen mellom partene i noen saker var stor, men mente at det sjeldent hadde avgjørende utslag for hvordan meglingsmøtet foregikk. Dette bringer oss videre til neste punkt, hvordan meglernes tilrettelegger for dialog og et reelt møte mellom partene.

5.5 Tilrettelegging for dialog

Som beskrevet ovenfor, med utgangspunkt i meglernes syn på sentrale elementer i meglingsprosessen, kan konfliktrådsordningen sies å kreve nokså mye av partene som deltar i den. Den krever at partene deltar, og selv gjør en innsats for å komme til en best mulig enighet. Ifølge meglerne kommer dette nokså naturlig i meglingsmøtet. Som den ene megleren sa:

”Å treffe den andre, det gjør noe med deg”

Men samtidig som at meglerne snakket som om dialogen mellom partene kom automatisk ved at de traff hverandre ansikt til ansikt, var de også veldig klar over ordningens utfordringer; at partenes motivasjon, ønsker, interesser og innstillinger kan variere. Ordningen har på bakgrunn av dette noen utfordringer for at møtet og dialogen mellom partene skal være i fokus. Noen faktorer synes viktige som hjelpemiddel for å hjelpe dialogen og partenes innstilling frem. Den første av disse er formøtene meglerne ofte har i forkant av meglingsmøtet. Flere av meglerne mente dette møtet hadde stor effekt også utover det å gi partene generell informasjon:

”Det som har forbløffet meg litt, det er disse formøtene. (...) Mens derimot disse formøtene, det å møte partene hver for seg, forklare hva dette går ut på, forklare hva de bør tenke gjennom på forhånd, uten at vi går noe større ut på saken som sådan. Det synes jeg virker som har en nesten forbløffende effekt. Da er de veldig... mer modne og motiverte for å komme frem til løsningen når de møtes i selve meglingsmøtet.”

Formøter er møter i forkant av meglingsmøtet, hvor megler møter partene hver for seg, ofte noen dager før selve meglingsmøtet. I de tilfellene hvor meglerne mener det er unødvendig med formøter, har de kun forsamtaler over telefonen i stedet. De fire meglerne jeg intervjuet brukte formøter i så godt som alle saker de meklet i. Flere gav uttrykk for at de så på det som en sentral del av den gjenopprettende prosessen, og at møtene ofte er med på å danne et godt og nødvendig grunnlag for meglingen. Hva meglerne vektlegger i formøtet varierer noe, men hovedsakelig går det mest ut på å informere partene om konfliktrådet og sin rolle som nøytral megler, om praktiske ting rundt meglingen og å oppfordre partene til å tenke gjennom hva de ønsker ut av meglingen, og hva som er viktig for dem i situasjonen. Formøtene går altså sjeldent veldig mye inn på den spesifikke sak.

Meglerne jeg intervjuet nevnte mange ulike grunner for at de synes formøtene var viktige, hvorav en av disse var for å gi partene informasjon. Viktigheten av at partene får tilstrekkelig informasjon i forkant av møtet er blitt presisert i flere studier gjort på konfliktrådet (Nordberg 2007; Egeland m.fl. 2008; Eide og Gjertsen 2009). Eide og Gjertsen (2009: 84) deltok for eksempel i en sak hvor en av partene hadde vanskeligheter med ansvarsinnrømmelser, fordi han da trodde det kunne føre til ytterligere reaksjoner fra politiets side. Således kan det sies at om god informasjon ikke gis, vil dette kunne prege meglingsmøtet i negativ forstand, og svekke elementer som kan bidra til å gjøre ordningen gjenopprettende.

En annen ting som meglerne så på som sentralt, var at formøtene var med på å skape trygghet både i forhold til situasjonen og megleren, og at det kunne sette i gang en refleksjonsprosess hos den enkelte part. To av meglerne mente at selvrespekt og trygghet var et av de første viktige leddene i den gjenopprettende prosessen. Meglerne brukte formøtene for å skape denne tryggheten hos partene og fremhevet at meglernes oppførsel og behandling av partene kan være avgjørende for prosessen videre:

”Så det jeg legger veldig vekt på er å få god kontakt med dem. [...] Jeg er opptatt av å vise dem respekt og tillit. Og noen ganger så ser jeg jo at folk noen ganger sitter sånn med lutet nakke og nesten ikke orker å se ut, og så til slutt sitter med rett rygg og snakker. Og det er veldig fantastisk å oppleve det. Veldig, veldig fint å se. Og da, da kan man begynne å håndtere konflikten selv. Når man føler at man blir respekter, er noe verdt og betyr noe her i verden. Og 'jeg har ressurser til å gjøre noe med min egen situasjon, og konflikten jeg har med andre eller uoverensstemmelsen jeg har med andre, og jeg har... jeg har ressursene til det'. Så det vil jeg si er et, jeg vil kalle det nesten et nødvendig grunnlag egentlig.”

Ifølge denne megleren er det altså veldig sentralt for prosessen hva slags utgangspunkt partene har i forkant av møtet, og hun vektlegger viktigheten av at den enkelte får selvtillit når det gjelder løsningen av konflikten. Hun brukte formøtene som et hjelpemiddel for å danne dette grunnlaget.

Også meglernes rolle som tilrettelegger og ivaretaker kan ses på som et viktig hjelpemiddel for dialog. Som nevnt mente en av meglerne at formøtene var viktige for ”å modne og motivere” partene. I formøtene, så vel som i selve meglingsmøtet, blir meglernes rolle sentral.

De tilrettelegger for at ordningens utfordringer ikke skal få utspille seg i praksis. Som denne megleren sa handlet mye om tilrettelegging for refleksjon;

”Det handler om å stille de riktige spørsmålene.”

Spørsmålene skulle hjelpe gjerningspersonen til å reflektere rundt lovbruddene, fremme forståelse hos partene, og bidra til at elementene som meglerne så på som sentrale, skulle bli en del av meglingsmøtet. Dette kan også ses på som et grep for å jevne ut store forskjeller i styrkeforhold mellom partene. Meglerne så det som sin rolle å jevne ut en slik maktubalanse der hvor det var nødvendig. Ivaretagelsen av begge parter var også en ting de mente falt seg naturlig i meglingsmøtet; ved stor avstand mellom partene, både når det gjaldt makt og enighet, fokuserte de på å tilrettelegge for å bringe partene nærmere hverandre. Dette for eksempel gjennom spørsmålene de stilte, og hvem de gav mest fokus og rom.

Begrepsbruken som meglerne brukte kan også ses på som en måte å tilrettelegge for dialog; og å motarbeide effekten av ordningens utfordringer. Det å bruke begreper som parter heller enn lovbrøyer og offer, konflikt heller enn lovbrudd, ansvar heller enn skyld, kan bidra til å påvirke partenes innstilling og ønske med møte. Disse momentene vil jeg komme nærmere tilbake til i kapittel 7.

5.6 Oppsummerende refleksjoner

De fire meglerne jeg intervjuet hadde alle særlig fokus på møtet og dialogen mellom partene. De mente at ordningen kunne være en gjenopprettende prosess, men at det kunne innebære mye forskjellig, helt avhengig av både typen sak og parters ønske. Deres ønske var at partene skulle sitte overfor hverandre, ha en dialog, og forhåpentligvis se den andre personens ståsted, som igjen kunne føre til enighet om en videre avtale. Som vi har sett kan fokuset på avtale variere ut fra typen sak. De tilfellene hvor avtalen tar fokuset bort fra dialogen, ser ut til å utfordre et gjenopprettende fokus, særlig dersom det er stor avstand mellom partene.

Meglerne mente at først steg i prosessen, og et viktig første mål, var å opprette en god dialog mellom partene. Meglerne hadde mange momenter de så som sentrale i møtet mellom partene. Elementer som forståelse og innsikt, erkjennelse og ansvarsinnrømmelse, var begreper som stadig kom opp i møtet med meglerne. Men alle disse er momenter som må «jobbes frem» av partene selv. Dersom disse skal komme frem i meglingsprosessen, kan det

tenkes at det er prisgitt at partene behersker og ønsker gjenoppretting av skaden. Et steg på veien for å hjelpe frem forståelse, innsikt, erkjennelse og ansvar, er en god dialog mellom partene. Dialogen kan således være en forutsetning for at det skal skje en gjenoppretting av skaden som har oppstått.

Et moment som kan bidra til å fremme dialog er at partene møtes ansikt til ansikt. Ifølge meglerne gjorde det noe med partene, det å sitte overfor den andre parten i saken. Et annet moment som kunne bidra til å fremme dialog var partenes innstilling. I denne uformelle og løse formen for lovbruddshåndtering som vektlegger partenes deltagelse, forutsetter ordningen at partene deltar. Og når dette er et ønske partene har, kan dialogen falle lettere på plass. Om partene har en god innstilling til, og et ønske om å ordne opp i saken på denne måten, kan det bidra til å fremme dialog og komme til en gunstig løsning for begge parter.

Men dette er også tilfellet andre veien; om partene ikke har denne innstillingen til ordningen, kan dette være et hinder for dialog. I tillegg til partenes evne og vilje, nevnte meglerne også andre ting som kunne være en utfordring i denne typen håndtering. Et eksempel er dette med frivillighet og motivasjon. Som han ene meglere nevnte kan frivilligheten for denne håndteringsmetoden noen ganger være en 'tvungen frivillighet', siden alternativet om man ikke går med på det ses på som mindre ønskelig. Frivillighet og partenes motivasjon før meglingsmøtet kan prege dialogen mellom partene. I og med at denne ordningen forutsetter aktive og deltagende parter, er det gunstig om partene også selv ønsker å ha en dialog og komme til enighet med den andre parten. En annen utfordring for dialog kunne være sakstypen. I noen saker, hvor det var stor avstand mellom partene, kunne samtalen bli utfordrende og fastlåst. I noen saker kunne det også bli stort fokus på avtale, noe som flytter fokuset bort fra dialogen og samtalen. Meglerne så ikke på dette som noe problematisk, men erkjente at hvor stort fokus det var på dialog var avhengig av sakstypen. Dette med avstand mellom partene henger også sammen med maktubalansen som kunne være til stede i noen av meglingsmøtene. Dette var også noe som meglerne ikke gjorde en stor sak ut av i intervjuene; de mente at de som meglere hadde gode grep som fungerte for å jevne ut denne ubalansen.

Meglerne var selv veldig klar over at ordningen hadde noen slike utfordringer, men mente likevel ikke at disse var problemer som ofte dukket opp. Dette kan ses på bakgrunn av det meglerne gjør for å tilrettelegge for at de elementene som de mener er sentrale i meglingsmøtet skal fremmes. Formøtene som meglerne har med partene i forkant av meglingsmøtet kan ses på som en måte hvor ønskelige elementer fremmes, både i forhold til

partenes innstilling, utgangspunkt, motivasjon og ønske. Hvordan dette kan ses på i forhold til gjenopprettende og gjengjeldende rett skal gås nærmere inn på senere i oppgaven. Men først; partenes opplevelse av ordningen.

6 Partenes opplevelse av meglingsmøtet

Jeg hadde kontakt med to konfliktrådskontorer i østlandsområdet ved innhenting av mitt datamateriale. Som nevnt i metodekapittelet var det svært utfordrende og tidkrevende å få intervjuer med parter involverte i en straffesak behandlet i konfliktrådet. Saker og de involvertes navn er taushetsbelagt, så kontakten mellom dem og meg måtte skje indirekte. Dette medførte at jeg kom i kontakt med et begrenset antall parter i forhold til det som var ønskelig. En av partene kontaktet meg etter å ha fått utdelt min forespørsel om intervju etter å ha vært på megling. De to andre ble videreformidlet fra konfliktrådet etter at de derfra hadde kontakten dem med forespørsel om å stille til intervju i mitt prosjekt. På tross av at antallet er begrenset, er de tre tilfellene jeg gjennom intervjuene har fått et innblikk i, svært forskjellige. Dette gjelder både typen sak, informantens posisjon og avtalen som de ulike sakene resulterte i.

Intervjuene representerer derfor en bredde når det gjelder synspunkter og opplevelser av ordningen. De tre partene jeg snakket med var alle svært fornøyde med konfliktrådsbehandlingen, og mente at denne typen konflikthåndtering egnet seg svært godt for deres saker. Dette kan henge sammen med rekrutteringsprosessen, og at de som er misfornøyde med konfliktrådsbehandling trolig ikke ville vært så villige til å la seg intervju. Til sammenligning viste konfliktrådets brukerundersøkelse fra 2012³⁶ at 87 % av partene som deltok i denne undersøkelsen mente konfliktråd var et godt valg av håndteringsmetode i deres sak. Men heller ikke her har man et representativt utvalg. I dette kapittelet er det derfor sentralt å ha i minne at det presenteres synspunkter fra parter som var *fornøyd* med ordningen, og ikke synspunkter som nødvendigvis er representative for alle parter som har hatt sin sak behandlet i konfliktrådet. Det blir også viktig å presisere at jeg kun intervjuet *en* part fra hver av sakene. Så når informantene forteller om hva slags effekt ordningen hadde på motparten, er dette noe jeg ikke kan vite noe om, men utsagn som må ses på som mine informanternes inntrykk og tolkning.

³⁶<http://www.konfliktraadet.no/Global/Sekretariatet/Brukerundersokelsen/2012/Oppsummering-resultater2012.pdf>

Som nevnt var alle sakene til mine informanter svært forskjellige, og det var også partenes syn på hva som gjorde dette til en egnet håndtering av deres sak. Det ble i intervjuene fortalt om tre nokså forskjellige prosesser, hvor ulike elementer ble vektlagt. Dette kapitlet omhandler de ulike partenes saker, deres utgangspunkt, ønsker for meglingen og hva de så på som sentrale elementer. I og med at de tre intervjuene omhandlet tre ulike synspunkter på ordningen og fokus i prosessen, vil de fremlegges hver for seg, med hovedvekt på partenes opplevelse av ordningen.

6.1 ”Vi lærte av det, begge to.”

Overskriften her er et sitat hentet fra den ene informant min. Han mente at konfliktrådsmøte fremmet en læringsprosess for både han og motparten. Om det også var en læringsprosess for motparten, vet jeg ikke noe om, da jeg kun fikk en av partenes versjon. Men min informant mente de begge fikk mye ut av det. Han var i konfliktrådet som gjerningsperson i en voldssak, hvor fornærmede var en han hadde en nær relasjon til. Han hadde ikke kjennskap til konfliktrådet og deres arbeid før han fikk tilbud fra påtalemyndigheten om overføring av egen sak. I likhet med meglerne i forrige kapittel, som i stor grad vektla møtet mellom partene og deres dialog, mente denne informanten at ordningen tilrettela for kommunikasjon mellom han og offeret.

Et rom for kommunikasjon og forståelse

”Som jeg sier, jeg tror ikke vi hadde pratet på den måten hvis vi hadde tatt en telefon til hverandre eller møttes. Jeg tror kanskje at det var litt viktig å møtes i den settingen som jeg sier. Og da vet jeg at vi skal snakke om det. Da er det ikke at man kommer på en kaffe og snakker om vær og vind; da er det det som har skjedd, det er det vi skal prate om. Også har vi to meglere som kan på en måte hjelpe hvis det er sånn at vi føler at noe går trådt eller noe vi trenger hjelp til. Jeg tror det var litt lettere å få alt det frem over bordet når vi satt sånn med konfliktrådet. Altså, her er det du som styrer det egentlig, men å ha to nøytrale personer ved siden av som griper inn hvis en ikke kan klare prate på en ordentlig måte, eller er uenig eller. Du får liksom lagt frem på en veldig ordentlig måte da. [...] For det er jo kanskje litt sånn at man synes det er litt ekkelt å prate om det

også. Men når vi vet vi skal prate om det, og i den settingen så tror jeg det var kjempe bra. Da får man alt fram.”

Settingen i konfliktrådet trekkes her frem som viktig for å få til en god dialog mellom partene. Altså et møte hvor planen er å snakke om det som har skjedd, på et nøytralt sted, med nøytrale meglere. Men mer enn hovedfokus på meglers nøytralitet, poengterte han viktigheten av at det var andre personer til stede som bidro, både med veiledning og også kun med sin tilstedeværelse. For i denne saken, hvor partene kjente hverandre godt, kan det tenkes at samtalen blir mer målrettet, fokusert og saklig når det er andre personer til stede. Settingen kan altså invitere til og tilrettelegge for en type konflikthåndtering hvor partene kan sitte ovenfor hverandre og snakke om den aktuelle hendelsen. Meningsutvekslingen og praten rundt den enkeltes oppfatning var momenter som informantene så på som sentrale. Dette svarte informantene på spørsmålet om hva han ønsket å oppnå med møtet og hvordan

”Egentlig bare at jeg skulle få sagt ordentlig på en ordentlig måte hva jeg følte. Både til min egen fordel og til hans fordel for å si det sånn da. Og ting jeg følte at jeg kanskje hadde vært dum på. Å få nøyaktig forklart hva jeg følte rundt det. Og hvordan mine følelser var etter det skjedde, og også å høre hans synspunkter. Ja, få prate ut ikke minst. Få på en måte tømt meg, og si hva jeg følte, og si hva jeg synes var bra og i alle fall hva jeg synes ikke var bra da. Så han hører hele versjonen. Og det tror jeg også han synes var greit.”

Å ta på seg ansvar

Bakgrunnen for denne meglingen er altså en voldshandling mellom to parter som kjente hverandre godt. I forrige kapittel så vi at en av meglerne påpekte at megling i konfliktrådet tar sikte på at ikke alle saker er helt sort-hvitt når det kommer til eieransvar og bakgrunnen for den lovstridige handlingen. Skyldspørsmålet kan være mer komplekst enn at en er skyldig og at en er helt uskyldig. Ifølge min informant kan dette sies å være tilfellet her. Han, som gjerningsperson og siktet i saken, angret for det som hadde skjedd. Han ønsket å prate med motparten, beklage seg for det han hadde gjort og få tilbake den gode relasjonen de tidligere hadde. Men, i tillegg til dette ønsket han å høre hva motparten hadde å si om det; og det innebar ikke nødvendigvis kun å høre om sakens omfang og hvor mye det hadde gått inn på han. Han ville også snakke om motpartens rolle i det som hadde skjedd. I denne saken påtok begge parter seg noe av ansvaret for det som hadde skjedd; gjerningspersonen tok ansvar for

selve voldshandlingen og unnskyldte seg for det. Offeret tok ifølge min informant medansvar i saken gjennom å innrømme provoserende oppførsel og ugunstig adferd.

Som overskriften illustrerer mente min informant at begge parter hadde et stort læringsutbytte av konfliktrådmeglingen. Avtalen partene inngikk omhandlet hovedsakelig endringer som gjerningspersonen skulle ta ansvar for, men også noen retningslinjer i forhold til offerets rolle i relasjonen mellom dem. Dette med at eierforholdet til skaden som har oppstått er mer fordelt mellom partene er nok mer aktuelt i saker hvor det er snakk om skader på relasjoner. I saker omhandlende for eksempel tyveri, vil det nok være mer unaturlig at den fornærmede påtar seg medansvar for det som har skjedd. Men når det er snakk om relasjoner og forhold mellom mennesker, kan det letter forsvares at ting oppstår i samspillet mellom personer, og at begge parter da kan se ting som kunne vært gjort annerledes. Slik var det ifølge min informant i hans sak; de hadde begge ansvar for å ha bidratt til konflikten og for at uenigheten mellom dem utartet seg, og begge skulle ønske at de hadde handlet annerledes.

Når man snakker om ordningens læringspotensial kan det trekkes frem at gjerningspersonen får mulighet til å høre om hvordan handlingen har påvirket den fornærmede og hva slags effekt den har hatt. I tillegg at den fornærmede får historien rundt bakgrunnen for handlingen og gjerningspersonens omstendigheter. En slik utveksling av partenes opplevelse av handlingen og også mer generelle omstendigheter, kan, slik flere av meglerne påpekte i forrige kapittel, føre til en økt forståelse hos den enkelte som igjen gir et bedre grunnlag for dialog og gjenoprettelse av skade. I saken som min informant var involvert i kan læringspotensialet tenkes å ha tett tilknytning til ansvarsfordelingen; en selv er villig til å lære av det, men denne villigheten henger sammen med den andre partens rolle og villighet til ansvar og læring. En utfordring her, er i de sakene hvor motparten selv anser seg som kun fornærmet og ikke på noe vis medansvarlig. Men i denne saken var fornærmede villig til å ta ansvar for sin del, og dette mente min informant kom som en naturlig del av prosessen, ut fra møtet og settingen. Dette på bakgrunn av at partene kjente hverandre og hadde en relasjon;

”Altså uansett, så tror jeg at... sånn menneskelig sett da, at det er en fordel å kunne sitte ned å prate med en person fremfor at en ikke får gjort det, så kan jo det være en positiv ting. Kanskje vi tenker litt annerledes, kanskje reagerer litt annerledes ved at en kan sitte og se på en person, og høre og prate med den personen da. Fremfor at en ikke har noen relasjon what so ever, altså i det hele tatt. Kanskje bare vet hva som har skjedd, og kanskje er irritert for det som har

skjedd da... ikke kan klare å komme seg videre, eller tilgi eller møte eventuelle reaksjoner og straff da. Så tror jeg kanskje det er lettere ved å sitte sånn og prate. Og høre følelser, se ansiktsuttrykk og sånn.”

Her trekker han opp momenter som også meglerne flere ganger uttrykte; det gjør noe med en når man sitter ansikt til ansikt overfor den andre parten. Man får da et større bilde enn bare den isolerte handlingen, og samhandlingen og kommunikasjonen fremmer en mulighet for å tenke og reagere annerledes. Denne informantens mening om sakens egnethet til konfliktrådsbehandling kan nok tenkes å henge sammen med partenes relasjonelle forhold og det at begge partene så seg mer eller mindre medskyldige i hvordan ting hadde utartet seg. Informanten var svært sikker på at om saken hadde forblitt hos påtalemyndigheten hadde straffen blitt bot. Han var fornøyd med å ha muligheten til å få saken håndtert i konfliktrådet, og vektla viktigheten av møtet og samtalen med den andre parten i de formene som konfliktrådet tilrettela for.

For denne informanten var det viktig å ha en god relasjon med den fornærmede. Voldssaken hadde skadet relasjonen, og det ønsket han å gjøre noe med. I tillegg kan det virke som om han hadde et behov for at den andre personen skulle lære noe av møtet også. Han hadde en forventning om at den andre parten ville være åpen om ting han kunne gjort annerledes i situasjonen, og disse forventningene ble møtt i denne saken. Som tidligere sett ville saken blitt håndtert annerledes i det tradisjonelle straffesystemet; heller enn fokus på møtet og en eventuell enighet mellom partene fokuseres det der på å ilegge gjerningspersonen en egnet straff, i dette tilfellet trolig en bot. Ved en slik håndtering ville de mistet en sentral del som bidro til det min informant kaller en forsoning mellom partene; møtet og samtalen som konfliktrådet tilrettela for.

En annen sentral del av prosessen ville da falt bort, om ikke annet i alle fall i reaksjonshåndteringen; muligheten for ansvarsfordeling. Når reaksjonen på lovbruddet er at den siktede blir ilagt en bot, og må betale en vis sum med penger, kan man se på det som at den siktede alene er ansvarlig for handlingen og må gjøre opp for den. Boten representerer en type reaksjon som legger alt ansvaret og skylden hos den ene parten, altså den siktede. Dette vil i mange tilfeller være det eneste rette og rimelige; gjerningspersonen er den som har begått en lovstridig handling og den fornærmede er den som har vært offer for en lovstridig handling. Men i den typen saker hvor den lovstridige handlingen er begått på bakgrunn av begge parter oppførsel, hvor det for eksempel er provokasjon inne i bildet, kan gråsonene

tenkes å være større i forhold til den fornærmedes medansvar eller ikke. Der hvor det i en reaksjon som bot ligger en ansvarsfordeling på 100 % hos gjerningspersonen og 0 % hos den fornærmede, kan det i meklingsmøte komme frem et mer nyansert og dynamisk syn på skyld og ansvar. Dette kan være en stor utfordring i ordningen; rom for at begge partene kan ta ansvar for sine handlinger, og at også den fornærmede påtar seg deler av ansvaret kan også gi rom ansvarsfraskrivelse og ansvarsforflytning i tilfeller hvor det ikke er berettiget. Dette kan ses på bakgrunn av diskusjonen rundt maktubalanse som ble tatt opp i forrige kapittel. Men, i tilfellet for min informant, kan dette med ansvarsfordeling ses på som et sentralt element, og kanskje en forutsetning for partenes læringsprosess og forsoning. Det kan kanskje tenkes at for at partene skal *eie konflikten* og best håndtere den, kan det også være sentralt at de ulike partene også *eier sine handlinger*, og står ansvarlige for dem.

Å ivareta relasjonen

Denne informanten var svært fornøyd med konfliktrådsbehandlingen, og mente at både hans og motpartens ønsker, mål og forventningene ble møtt. Han anså nå han og motparten som forsonet, og så på dette som en viktig del i hele prosessen for dem begge. På spørsmål om hvordan han så på konfliktrådsordningen som reaksjon i forhold til det det er alternativet til, det tradisjonelle strafferettslige system, svarte han med utgangspunkt i sin egen sak hvor relasjonen er sentral;

”Jeg er ikke i tvil om at det er mye bedre på sikt, sånn fremtidig. Jeg tror dette er mer varig gjenoppretting og en god løsning, fremfor å få klisteret en dom eller en bot på seg, men faktisk har ikke det gjort noe med det forholdet eller relasjonen i det hele tatt, så du liksom må starte på nytt igjen på et eller annet tidspunkt i fremtiden for å prøve å gjenopprette da, så det er, uten tvil, den beste løsningen tror jeg.”

Igjen trekker han frem viktigheten av en reaksjon som ivaretar relasjonen. Ifølge han fremmet møtet og samtalen med motparten forståelse, læring og tilgivelse hos begge parter. Dette knytter han opp mot elementer som er sentrale i ordningen; den uformelle formen, å treffes ansikt til ansikt, og generelt tonen og settingen.

Et møte som endrer partenes innstilling

Ifølge denne informanten var det å sitte ovenfor motparten, lytte og fortelle, med en nøytral megler til stede sentralt for gjenopprettingen. Ifølge han bidro det at partene fikk ta så stor del i håndteringen, og gitt en så aktiv rolle, til at man også tenkte annerledes rundt lovbruddshåndteringen;

”... du klarer å tenke litt annerledes ved at det reageres annerledes.”

Hvordan man reagerer mot lovbrudd kan altså påvirke hvordan partene tenker, og ved at konfliktrådet håndterer lovbrudd gjennom å gi partene en aktiv rolle kan dette også påvirke hva de tenker rundt sin rolle i håndteringen. For denne informanten bidro dette til at meglingsmøtet ble opplevd som gjenopprettende.

6.2 ”En konsekvens måtte det fått. Det er opplagt.”

Den andre informanten jeg intervjuet hadde vært i konfliktrådet to ganger som representant for en skole. Den første gangen hun hadde vært i konfliktrådet var i forbindelse med en sak involvert to gutter som hadde bedrevet skadeverk på skolen. Det faktiske skadeomfanget ble ikke veldig stort, men ifølge min informant kunne det på grunn av sakens natur utartet seg til å få mye større konsekvenser enn det faktisk gjorde, både i omfang av skade på bygning og mennesker. Forholdet ble anmeldt og partene fikk tilbud av påtalemyndigheten om at saken skulle overføres til konfliktrådet. Dette var min informant svært positiv til, og henviste til at konfliktteori viste at det mest gunstige, særlig når det gjaldt unge, var å håndtere konflikter på lavest mulig nivå.

Å forstå konsekvensene og å skape forpliktelser

Hun mente at noe av denne ordningens styrke var at alle partene fikk sagt sitt og at hele prosessen skaper en forpliktelse hos de involverte;

”Det å få belyst saken fra alle sider. Og at alle fikk sagt sitt og at selvfølgelig både de elevene som hadde forvoldt skaden fikk sagt hva de hadde gjort, og foreldrene fikk sagt sitt og jeg fikk sagt mitt. Og når alt det var... når alle hadde sagt det de ville så hjalp jo meglerne med å konkludere og få satt ting... Satt avtalen i verk, og skrive papirer og skrive under og, det ble altså.. hele den

prosessen der; altså, du skal faktisk signere papir og du inngår en avtale. Så det blir mer forpliktende enn å bare legge igjen penger på bordet altså.”

I meglingsmøtet var hun en av to representanter fra skolen, som var, for å bruke konfliktrådets begrep, klager i saken. I tillegg til de to meglere hadde de to guttene med seg hver sin foresatt. Alle partene var på forhånd enig om hendelsesforløp og ansvar, men derimot var det nokså stor uenighet om den potensielle faren guttenes handlinger hadde hatt. Ifølge min informant var en av gjerningspersonene svært samarbeidsvillig og tok hendelsen seriøst. Den andre av gjerningspersonene og hans foresatte var derimot lite villig til å ta denne saken på alvor, og synes det var snakk om en «fillesak». Det ble da særlig viktig for min informant å få frem hva slags konsekvenser dette lovbruddet hadde fått, særlig med vektlegging på utgifter og også hva slags konsekvenser det kunne ha fått;

”... den andre parten bagatelliserte det veldig, og lurte på om dette var så farlig, og om det kostet så mye. Og det er klart at jeg satt opp et regnestykke, og viste at nå har jeg brukt så og så mange timer på å samarbeide, oppklare, snakket med sektorleder, og satt opp en timespris. Og vi kom jo opp i, jeg tror vi, vi har sikkert brukt opp 20 000 på hele saken. Når du tenker på alle som er involvert, og alle som sitter i konfliktrådet, meglerne, de skal ha lønn. Så samfunnsregnskapet, det var jeg litt nøye med. Å fortelle at dette koster samfunnet veldig mye penger. De faktiske skadene, det var jo ingenting i forhold.”

Når det kom til sakens alvorlighetsgrad var det altså stor uenighet mellom partene. Min informant vektla den potensielle faren lovbruddet hadde, hvordan det kunne utartet seg og omfanget av økonomiske konsekvenser som fulgte av handlingen. Han ene av guttene siktet i saken og hans foresatte, var ifølge min informant nokså enig i denne måten å se handlingen på, men den andre gutten, og kanskje særlig hans foresatte, så ikke på det slik i det hele tatt. De forholdt seg heller til de faktiske materielle skadene, heller enn den potensielle faren handlingen hadde og handlingens indirekte konsekvenser, som for eksempel hva det kostet å håndtere lovbruddet.

Min informants fokus lå derimot på samfunnsregnskapet og de økonomiske konsekvensene handlingen hadde fått. Her var det ikke gjenopprettingen av skadeverket som var den største utgiftsposten, den var i denne saken nokså liten. Men det var følgene av handlingen som kostet; tiden hun hadde brukt på saken, tiden og pengene det kostet, for samfunnet riktignok, å

behandle og reagere på saken osv. Dette ble nok i denne saken presisert og tillagt mye fokus for å få den ene parten til å forstå sakens alvor og omfanget av den. Hun ønsket at meglingsmøtet skulle føre til en avtale om at guttene skulle gjøre opp for seg, og i tillegg at møtet skulle medføre en læringsprosess; at de skulle forstå alvoret og ikke gjøre noe lignende igjen;

”At de sitter der og hører både hva meglerne sier, hvordan... vi ble også spurt om hva vi tenkte rundt hendelsen, hva vi tenkte og hva vi følte, og hva det hadde kostet. Og det kostet ressurser. Og det tror jeg nok han ene ble veldig forskrekket over. Hvor høyt... de tenker ikke over det vet du. Når de gjør sånne tulle-ting så ender det fort opp i dramatiske summer. Og de var veldig flinke de som var meglere, til å få frem hva saken gjaldt og alvoret i det.”

Å gi lovstridige handlinger en konsekvens

Som overskriften i dette delkapittelet illustrerer, var det viktig for denne informanten at lovbruddet ble fulgt opp med en reaksjon; lovbruddet måtte ha en konsekvens og guttene måtte gjøre opp for seg. Hun så på konfliktrådsbehandling som en gunstig løsning i denne saken, både fordi man får gjenopprettet den faktiske materielle skaden, men også fordi dialogen mellom partene gir mulighet til å fortelle de andre partene om skadens omfang og handlingens konsekvenser;

”Det har en oppdragende effekt tror jeg. Men det er vel hensikten også.”

Dette sitatet kan si noe om informantens syn på konfliktrådsordningen, og hva som er hennes hovedfokus i en slik alternativ reaksjon. Meglingsmøtet kan ses på som en arena hvor stadfestinger av hva som er rett og galt gis tyngde og forhåpentligvis tas på alvor. Dette kan således føre til refleksjon hos den enkelte som kan bidra til økt forståelse og konsekvenstenking. Dette er sentrale elementer som informanten mener man hadde mistet om saken ikke hadde resultert i konfliktrådsbehandling, men i stedet tradisjonell straff som for eksempel bot;

”Nei, hvis de bare hadde fått en bot uten den samtalen så tror jeg ikke det hadde vært så hensiktsmessig. Fordi det er veldig enkelt å bare legge en sum penger på bordet og gå igjen. Du får ikke reflektert så mye rundt det. Det er jo en sjanse de

får til å rette det opp igjen uten å... ja, som jeg har skjønt, så blir det ikke på noe rulleblad eller noen ting hvis de følger avtalen.”

Reaksjonen kan altså tenkes å bli møtet mellom partene og refleksjonen man gjennom samtalen ønsker å fremme og tilrettelegge for, i tillegg til gjenopprettelsen av det konkrete lovbruddet. Denne saken resulterte i en arbeidsavtale. Ut fra sitatet ovenfor ser vi at informanten var klar over når saker behandles i konfliktrådet er det andre regler i forhold til registrering på rullebladet og uttømmende politiattest. Som jeg har vært inne på, og også vil komme nærmere tilbake til senere i oppgaven, kan dette være en utfordring i ordningen; det at lovbrudd som blir håndtert i konfliktrådet ikke registreres på samme måte som andre straffereaksjoner om partene blir enige om en avtale, kan være en stor gevinst for gjerningspersonen. Det blir altså mye å vinne på å inngå en avtale, og mye å tape på ikke å komme til enighet med den fornærmede. Således kan den fornærmedes rolle ses på som avgjørende for resultatet, og at de blir sittende med nokså mye av makten. Resultatet av dette kan i noen tilfeller bli at gjerningspersonen går med på avtaler som han eller hun egentlig synes er urimelige, kun fordi alternativet med straff og registrering av lovbrudd er mindre ønskelig. I denne aktuelle saken var dette ikke tilfellet. Min informant ønsket å finne en løsning i meglingsmøtet, og ikke at saken skulle gå tilbake til påtalemyndigheten;

”Megnerne var flinke til å komme frem til en løsning. For det ble litt låst i forhold til at den ene parten var veldig negativ og bagatelliserte, og heller ikke var enig i lengden på samfunnsstraffen. Så da måtte vi gi og ta litt. Det var veldig diskusjon om hvor mange timer de skulle ha. For det endte opp med 40, mens jeg og XX mente nok... Det ble litt over en ukes arbeid, ikke sant. Vi mente nok det dobbelte. Men jeg skjønnte nok at der kom vi ingen vei med den ene familien, og da hadde det gått i lås. Så da gav vi oss på det (..) Jeg følte at jeg måtte fire veldig, og gå ned, det var jeg ikke så fornøyd med egentlig, men jeg skjønnte at her må vi gi og ta, så akkurat det var jeg ikke så fornøyd med.”

Når informanten her nevner samfunnsstraff sikter hun til arbeidsavtalen som ble inngått. For å gjøre opp for seg skulle de to guttene jobbe et vist antall timer for kommunen. Som nevnt var partene enig i saksforholdene, men ikke enige i lovbruddets alvorlighetsgrad. Hva som skulle gjenoprettes var det derfor ulike meninger om. En av gjerningspersonene mente at det som skulle gjenoprettes var den faktiske skaden de hadde begått. Min informant mente derimot at den potensielle skaden og handlingens etterfølger i form av reaksjonsprosess burde

inkorporeres i regnestykket. Disse ulike synspunktene medførte utfordringer med å bli enig om en passende avtale. Det ble klargjort nokså tidlig at en arbeidsavtale ville være passende i denne saken, men antall timer guttene skulle jobbe krevde litt tid å komme til enighet om. På bakgrunn av sånn hun så på lovbruddet mente hun at reaksjonen burde være på flere timer enn det særlige den ene av gjerningspersonene gjorde. Men hun ønsket at de skulle komme frem til en avtale, og var villig til å inngå kompromiss når den andre parten ikke ville gi seg.

Å fremme en læringsprosess

Denne informanten knyttet begrepet gjenoppretting opp mot det å gjøre opp for seg. Hun uttrykte at målet med møtet var at guttene skulle gjøre opp for den forvoldte skaden, men også at de skulle skjønne alvoret og lære noe av prosessen. Her var det altså ikke fokus på de relasjonelle forhold mellom partene, men heller på avtale og å fremme konsekvenstenking og læring hos den andre parten. Hun presiserte, som vi ser i overskriften, at lovstridige handlinger krever en reaksjon og at konfliktrådshåndtering var egnet i denne saken fordi den innebar en underliggende oppdragende effekt gjennom møtet og dialogen. I denne saken mente hun at en av partene lærte mye av møtet; gjennom grundige beskrivelser av særlig de økonomiske konsekvensene handlingen forstod han alvoret, og min informant mente at reaksjonen hadde virket både læringsfremmende og avskrekkende på gjerningspersonene. Hun vektla at han hadde oppført seg veldig fint i etterkant av møtet. Den andre av gjerningspersonene hadde hun derimot vanskeligere for å se at reaksjonen hadde hatt noe effekt på. Dette mente hun hang sammen med vedkommende sin evne og vilje, og i tillegg til at han ble sterkt påvirket av sine foresatte, som ikke forstod poenget med å gjøre en liten sak stor;

”En er jo ikke fornøyd med at de ikke tar ting til etterretning og skjønner alvoret. Så det var jeg ikke fornøyd med egentlig, at de ikke kunne innse hvor ille dette egentlig var. Jeg hadde håpet at de skulle forstått mer av alvoret i saken.”

Min informant synes det var synd at ikke begge to gjerningspersonene fikk den læringsprosessen som hun mente ordningen tilrettela for, men at det sikkert heller ikke var noe som alltid kunne regnes med;

”Altså skal du ha et sånt konfliktråd så er det ikke alle som stiller opp der som... hva skal jeg si... som angrende syndere. Det kan kanskje ikke forventes.”

Dette henger igjen sammen med hva man kan forvente av evnen og viljen til å gjøre opp for seg hos gjerningspersonen. Men ut fra hennes erfaring var denne gjerningspersonen unntaket; den andre gangen hun var i konfliktrådet fikk hun inntrykk av at gjerningspersonene lærte mye. I likhet med forrige sak var også denne saken omhandlende to gutter og skadeverk, og hun var der som representant for skolen. På bakgrunn av at begge disse guttene hadde hatt en noe 'pøbel-lignende' oppførsel før hendelsen, og etter hendelsen oppført seg fint, mente hun at konfliktrådsbehandlingen hadde hatt en god læringseffekt på dem. Igjen med vektlegging på elementer som å forstå alvorret, og et ønske om ikke å gjøre noe lignende igjen.

Når vi i intervjuet snakket om konfliktrådsbehandling som et alternativ til tradisjonell strafferettslig prosess mente denne informanten at ordningen var gunstig i disse sakene på grunn av læringsaspektet den innehar. Særlig egnet mente hun ordningen var for unge mennesker som er innblandet i ikke altfor alvorlige saker. Og at en håndtering av saken i det tradisjonelle straffesystemet ikke her ville vært så gunstig;

”Da blir det jo stort... det blir jo en mye større sak, og mye større belastning skulle en tru. Og hva det kan medføre igjen av, det kan jo slå alle veier egentlig. Nei, for så unge mennesker så tror jeg dette er en veldig lur måte å gjøre det på. Ikke blir det noe stort apparat, og likevel er det alvorlig.”

Dette fremmer et syn på konfliktrådsordningen som en mild måte å få frem alvorret på. En måte hvor man kan si ifra når noe ikke er greit, som er strengere enn en samtale, med mindre omfattende enn et møte med påtalemyndighetens reaksjoner. Dette kan igjen knyttes sammen med momentet informanten så på som en viktig hensikt med ordningen; den oppdragende effekten. En reaksjon som denne kan endre måten man ser på handlingen som er begått. Som i tilfellet ovenfor hvor en av gjerningspersonene bagatelliserte det som var skjedd, ønsker man kanskje å endre gjerningspersonens forståelse av handlingen og hvordan man ser på den. Gjennom reksjonen kan man signalisere at hvordan en person ser på handlingens alvorlighetsgrad ikke nødvendigvis samsvarer med synet til apparatet rundt;

”Men det... sånn oppfattet ikke politiet det, og sånn oppfattet ikke jeg det, og ikke de på konfliktrådet heller.”

Hvordan vi reagerer på handlinger henger sammen med hvordan vi definerer handlinger, og definerer vi dem som lovstridige er ofte behovet for en reaksjon nærliggende. Min informant

problematiserer at ordningen ikke nødvendigvis vil virke verken forebyggende eller avskrekkende om ikke alvorret kommer frem i møtet. Og at ordningens læringspotensial og den oppdragende effekten da vil være vanskeligere å tilrettelegge for. Hun mente at det ikke skal føles som om man slipper unna, men at det for gjerningspersoner er en mulighet for læring og å gjøre opp for seg.

Tilbake til overskriften og behovet for reaksjon; tanken om at gale handlinger må få konsekvenser kom ved flere anledninger tydelig frem i løpet av intervjuet. Ovenfor ble det gått litt inn på konfliktrådsmedling som reaksjon kontra det å få en bot. I en del tilfeller virker det som om saker som overføres konfliktråd ville resultere i bøter om de hadde forblitt hos påtalemyndigheten. Men i noen tilfeller ville de nok kanskje også ført til henleggelse. På spørsmål om hvordan hun hadde tenkt rundt at en av de sakene hun hadde deltatt i eventuelt ville forblitt eller bli tilbakeført til påtalemyndigheten og deretter blitt henlagt, svarte hun dette;

”Ja, da føler jeg at jeg... da hadde jeg følt at jeg på en måte har tapt litt. Som part. Ja vel... det skjer ingenting... ja vel... det synes jeg hadde vært feil.”

Viktigheten som en reaksjon her vektlegges kan sies å komme til syne i hennes fokus i meglingsprosessen; lovstridige handlinger må reageres mot og da er konfliktrådsordningen en fin løsning. Dette fordi den tilrettelegger for både det å gjøre opp for seg, og også det min informant ser som en svært sentral læringsprosess.

6.3 ”Legge meg helt flat og bare si det sånn det er, og unnskyld på det dypeste.”

Denne neste informanten som jeg intervjuet var ung gutt i slutten av tenårene. Han hadde vært på meglingsmøte i konfliktrådet i forbindelse med en straffesak som omhandlet tyveri av en mobiltelefon, og var gjerningspersonen i saken. I utgangspunktet var saken mer omfattende; han og en kamerat ble tatt for å ha stjålet et tosifret antall telefoner. Kameraten ble siktet for å ha stjålet flesteparten og hans sak forble hos påtalemyndigheten, gjennomgikk en tradisjonell straffehandtering som resulterte i en nokså alvorlig straff. Min informant ble siktet for å ha stjålet en av telefonene, og fikk tilbudet om at saken skulle overføres til konfliktrådet.

En enkel vei ut?

Uten å ha vært i konfliktrådet selv tidligere, hadde han på forhånd kjennskap om hva det dreide seg om, og ble svært glad og lettet over at konfliktrådet overtok saken;

”Jeg fikk et brev i posten der det stod at jeg hadde blitt innkalt til konfliktrådet. Og at de ville, nei som jeg husker.. at de ville at jeg skulle møte da, med mindre jeg ville at politiet skulle håndtere saken. Og selvfølgelig ville jeg det. Jeg hadde jo allerede... Nei, altså, jeg har vært i kontakt med politiet før, så jeg vist godt hva konfliktrådet var. Så når jeg fikk det brevet så ble jeg vesentlig lettet. Det... da skjønnte jeg på en måte at det var ordnet opp allerede.”

Hans positive innstilling til at saken havnet i konfliktrådet hadde noe med hva han hadde hørt om hva som kjennetegnet denne ordningen, men det var nok også trolig relatert opp mot at saken da ville bli håndtert et annet sted enn hos politiet og i det tradisjonelle rettssystem. Fra tidligere hadde han dårlig erfaring med politiet, for eksempel da han og kameraten ble tatt for å ha stjålet mobiltelefonene. Min informant mente at politiet da hadde oppført seg både uhøflig og frekt, og snakket til dem på en nedlatende måte. Dette medvirket nok til at han ble såpass lettet når saken ble overført til konfliktrådet. Men også grunnprinsippene i konfliktrådsordningen ble trukket frem som en viktig faktor;

”Jeg er veldig glad for at det ble et møte, for jeg føler at når du på en måte har parten over deg da, så kan du... du kan på en måte legge frem begge sider av saken, og dere kan mye enklere komme frem til en eventuell avtale da. Det blir på en måte enklere å komme overens. Så jeg føler at det er en mye mer positiv mulighet for de som blir tatt for noe. Man har på en måte mye større mulighet for å forklare seg da, enn det du kan for politiet. For der vil på en måte bare... det eneste de vil ta til betraktning er at du har gjort noe galt. Men i konfliktrådet så prøver de på en måte å se at saken har to sider.”

I dette sitatet nevner han et sentralt moment som er grunnleggende i ordningen; når partene møtes har begge to mulighet til å fortelle sin side av saken, og forklare ting med egne ord. Som meglernes påpekte kan dette bidra til økt forståelse og læring. Det å treffe og snakke med motparten gjør det også lettere å komme overens, ifølge denne informanten. Dette mente informanten gjorde ordningen til en gunstig håndtering av lovbruddet for begge parter. Motparten i denne saken var moren til hun som var blitt frastjålet mobilen, og etter at tyveriet

var funnet sted fant gjerningspersonen ut at eieren var en bekjent av han. Partene i denne saken hadde altså ikke en relasjon til hverandre på forhånd, men viste indirekte hvem den andre var. Ifølge min informant hadde motparten nesten glemt saken da den ble behandlet i konfliktrådet, og hun syntes det var bra at saken ble behandlet i konfliktrådet i stedet for hos politiet, siden saken var såpass lite alvorlig. Det kan tyde på at fornærmede så på dette som en relativt liten sak som var blitt gitt lite fokus. Det at motparten kom til meglingsmøtet tilsynelatende uten nag, bitterhet eller behov for å 'sette personen på plass' kan nok ha bidratt til en letter prosess for gjerningspersonen;

”Det var overraskende enkelt. Jeg hadde sett for meg en lang prosess der jeg måtte småkrangle med andre part, og at det kom til å bli mer eller mindre en vanskelig seanse. Men motsatte part hadde egentlig nesten glemt hele greia. Så når hun kom inn der så kom hun med et smil om munnen, og jeg måtte jo bare beklage meg på det dypeste, og gjorde da en avtale om at jeg skulle betale 200 kr. Så for meg så var det vesentlig enkelt.”

Endring i møtet med motparten

Denne informanten vektla særlig at gjennom å møtes ansikt til ansikt som man gjør i et meglingsmøte gjør det noe med måten man ser på ting.

Overskriften på dette delkapittelet får frem det som denne informanten så på som viktig i meglingsmøtet; fortelle ting som det var og å beklage seg. Dette var noe han hadde bestemt seg om på forhånd av møtet, og det at den fornærmede var samarbeidsvillig i prosessen bidro nok til at beklagelsen satt ennå løsere. Men motivasjonen bak beklagelsen endret seg underveis i møtet; når han først ble tatt for lovbruddet angret han først og fremst på at han ble tatt heller enn på handlingen han hadde begått. Dette endret seg etter hvert, når han fikk reflekter litt rundt hva slags konsekvenser det kunne ha fått om han og kameraten hadde fortsatt med tyveriene. Ved at lovbruddet ble oppdaget og fikk en reaksjon forstod han i større grad alvorret. Fokuset ble deretter rettet mot at det å beklage ville være mest gunstig for å inngå en avtale i meglingsmøtet og således slippe merknader på rullebladet;

”Jo altså, jeg skjønte jo at kom jeg til å gå inn i en avtale så kom jo den til å hjelpe. Absolutt når det gjelder på en måte rullebladet mitt da. For hadde det blitt

opp til. Eller saken hadde blitt tatt av politiet, så er det vesentlig større sjanse for at det hadde utviklet seg og blitt til noe som hadde stått der over lenger til da.”

Men på bakgrunn av informasjon som kom frem i løpet av meglingsmøtet flyttet fokuset seg nok en gang; når den fornærmede fortalte om hvor bekymret hun hadde vært når hun ikke fikk tak i datteren på telefonen den kvelden telefonen ble stjålet, innså han at handlingen hadde større omfang enn det han først hadde tenkt. Beklagelsen ble da mer oppriktig, og knyttet til handlingen og konsekvensene den hadde fått, heller enn hva som ville gagne ham.

Å kunne snakke godt for seg

På spørsmål om hva slags tanker han hadde rundt grunner til at meglingsmøtet gikk så fint, svarte han dette;

”Hun hadde jo glemt den saken. Men... egentlig så tror jeg bare det at vi bare gikk greit overens liksom. Også tror jeg at jeg snakket godt for meg, og la meg... la meg så flat som jeg kunne.”

Igjen kom han tilbake til at han og motparten kom godt overens i møtet. Og her trekker han inn nok et viktig poeng; han snakket godt for seg. Under intervjuet jeg hadde med denne informanten fikk jeg inntrykk av at han var flink til å tilpasse seg situasjonen han var i og god på å ordlegge seg. Gode taleevner kombinert med ydmykhet og beklagelse var nok faktorer som gjorde denne typen reaksjonshåndtering nokså uproblematisk for gjerningspersonen. Når jeg under intervjuet påpekte det med at han var flink til å prate for seg, kommenterte han at det sikkert var noen som ikke ønsket at saken deres skulle overføres til konfliktrådet på grunn av at det den typen reaksjon krevde at man var nokså god på kommunikasjon. Og selv om han mente at prosessen i denne saken hadde vært nokså enkel, ville han ikke kategorisere den som mild;

”Men likevel, så må folk huske at det er ikke noe spøk liksom, eller noe du bør ta t på. Men heller det at du bør være sykt glad for at, for at du har en sånn mulighet da. For det er absolutt like seriøst som en rettsak, men at det er enklere for deg som har gjør noe galt. Men når du skal i konfliktrådet så tenker du kanskje at du slipper billigere unna, men du må likevel møte motsatt part, og det tror jeg for

mange kan være vanskelig. Og at mange sliter med det, fordi det er ikke noe morsomt.”

Ifølge min informant var noe av det han gruet seg til i forkant av meglingsmøtet nettopp dette med å treffe den fornærmede. For på samme måte som den forrige informanten ovenfor problematiserte at man ikke kan forvente å treffe på angrende gjerningspersoner, kan man nok heller ikke alltid forvente å treffe på samarbeidsvillige og storsinnede fornærmede. Ifølge min informant var det viktigste for fornærmede i denne saken at gjerningspersonen ikke ville gjøre noe lignede igjen. Det ble også da viktig for han å presisere at å stjele fra andre var noe som ikke ville gjenta seg, at han nå hadde skjønt alvoret og lært av det hele. Han så også på møtet som en mulighet til å forklare at handlingen ikke var personlig ment på noe vis. Dette ble særlig viktig når datteren av motparten var en bekjent av gjerningspersonen.

Å fremme ydmykhet

Denne saken resulterte i en erstatningsavtale; gjerningspersonen skulle betale den fornærmede 200 kroner. Den fornærmede mente i utgangspunktet at gjerningspersonen ikke behøvde å betale noe tilbake, i og med at utgiftene tapet av mobiltelefonen hadde forårsaket var blitt dekket av den fornærmedes forsikringsselskap. Hun anså læringsprosessen og at han skjønt at dette var utolerbar oppførsel som viktigere enn å få en fysisk erstatning for tyveriet. Men ifølge megleren måtte partene bli enig om en eller annen slags gjenoppretting, så derfor endte summen på 200, for utgiftene fornærmede hadde hatt med anskaffelse av nytt sim-kort. Når jeg i intervjuet trekker inn begrepet gjenoppretting svarer informanten dette;

”Ja. Nei, jeg føler jo at hele møtet var jo en slags gjenoppretting. Da fikk vi jo på en måte... eller jeg fikk beklaget meg eller sagt unnskyld. Og jeg følte at det var det som var mest viktig for den andre parten. Også kom jo den boten i tillegg.”

Dette kan illustrere at for partene, i alle fall for min informant, så var det gjenopprettende elementet i denne prosessen ikke tilbakebetalingen i seg selv, men heller samtalen de hadde under meglingsmøtet. Den fornærmedes fokus på at gjerningspersonen måtte skjønne alvoret kan tyde på at hun anså møte som den viktigste reaksjonen på lovbruddet, og at erstatningen som avtalen gikk ut på kom i tillegg til dette. Om fokuset hadde vært det samme om gjerningspersonen derimot ikke hadde påtatt seg noe ansvar, beklaget seg eller uttrykt anger og ydmykhet er nok ikke nødvendigvis tilfellet.

Ut fra slik informanten uttrykte det i intervjuet hadde motparten ingen forestillinger om at møtet skulle være en plass hvor gjerningspersonen skulle få en straff. Likevel følte gjerningspersonen at det hadde jo elementer av straff i seg, for han måtte jo arbeide for resultatet;

”Ja... jo... fordi... altså jeg skjønnte jo at selv om at det hadde kommet til konfliktrådet så var jo ikke saken ferdig. Jeg måtte jo fortsatt jobbe meg frem til et resultat. Det viste jeg jo. Og da... men da tenkte jeg mer på at i stedet for at jeg får det på et eventuelt rulleblad så må jeg heller legge ut en viss sum med penger da.... så ja... jeg så jo på det som straff, jeg gjorde det. Absolutt.”

Skillet mellom hva som oppfattes som straff og hva som ikke oppfattes som straff, men likevel er en strafferettslig reaksjon kan nok være uskarpt i praksis. Men konfliktrådet kontra det tradisjonelle straffesystem har mange forskjeller, og det kan tenkes at, såfremt saken ikke ville blitt henlagt, så ville opplevelsen av straff i dette tilfellet vært betraktelig sterkere i rettssystemet. Ikke bare på bakgrunn av at reaksjonen men der blir ilagt faktisk er straff, men også håndteringsmetoden og rollen man selv inntar i den;

”Nei, jeg tenker at om det hadde blitt en retts sak da, så hadde jeg ikke blitt så ydmyk som jeg ble på det møte. Jeg hadde heller tenkt at nå vil jeg bli ferdig med saken; nå vil jeg vite resultatet. Og jeg bryr meg ikke noe om de folka som sitter der, for det er jobben deres. Men i det møte med konfliktrådet da, så var jeg veldig på den tanken at nå må jeg virkelig gjøre opp, for den andre parten liksom. Og det var det jeg fokuserte mest på. Å unnskyldte meg. Hadde det vært et annet scenario og det ikke hadde vært konfliktrådet, så hadde jeg ikke trengt å beklage meg, da måtte jeg heller bare ha forklart meg, så fikk de avgjøre. Men i konfliktrådet så føler jeg at du på en måte kan være med litt mer, og styre åssen retningen kan gå selv da. Du kan bidra liksom.”

Denne informanten mener at settingen og det at en får et ansikt å forholde seg til og en relasjon med personen kan fremme ydmykhet og beklagelse, og at man i større grad innser alvoret;

”Man blir ganske ydmyk når man sitter der. Man legger seg ganske flat, og innser at man har gått på en smell og gjort noe feil liksom.”

Min informant var altså svært fornøyd med konfliktrådsbehandlingen og mente at ordningen fikk han til å se ting fra andre perspektiver enn tidligere. Han satte pris på muligheten han fikk til å beklage seg overfor fornærmede, og å fortelle at det ikke lå noe personlig bak tyveriet. Så til syvende og sist var han glad for at de ble tatt så det ikke utviklet seg videre. Han mente derimot at kameraten hadde langt fra samme oppfatning og opplevelse. Min informant uttrykker at det tradisjonelle straffesystemet har hatt en dårlig virkning på kameraten hans, mens han selv har lært mye av meglingsprosessen og er glad for dette utfallet. Han syn på konfliktrådsordningen som en relativt uproblematisk prosess i forhold til en eventuell håndtering av saken hos politiet kan knyttes opp mot sentrale deler ved ordningen; partene samtaler sammen og forholder seg til hverandre, man blir sett på som en likeverdig part og får fortalt sin historie og man får selv være med å bestemme i forhold til hva slags avtale man ønsker å inngå. Både min informants og offerets innstilling før møtet, både i forhold til fokus på læring og beklagelse, og at de begge mente saken var godt egnet for en slik behandling, bør nok også nevnes som viktige faktorer som bidro til det min informant omtaler som ”et fint meglingsmøte” mellom partene.

Ikke alle saker som blir håndtert av konfliktrådet innehar nødvendigvis disse forutsetningene for en gjenopprettende prosess mellom partene. I neste kapittel vil det gås nærmere inn på de tingene som kan være en utfordring for ordningens grunntanker. Dette vil ses i forhold til dikotomien; hva slags elementer kan bidra til at ordningen dyttes i den ene eller den andre retningen.

6.4 Oppsummerende refleksjoner

I dette kapitlet har det blitt lagt frem tre ulike perspektiver på hva konfliktrådsordningen kan være for partene. Sakene var svært forskjellig, og det var også partene; to gjerningspersoner, og ett profesjonelt offer. På bakgrunn av disse intervjuene kan man se at ordningen har fordeler, utfordringer, forutsetninger og betingelser. Sentralt for et gjenopprettende fokus er å skape mindre avstand mellom partene i løpet av meglingsmøtet, enn det var i forkant. I hvilken grad man får til det ser ut til å henge sammen med sakstype så vel som partenes ønsker.

For den første informant ble meglingsmøtet viktig for å gjenopprette kommunikasjon og forståelse. Saken han var gjerningsperson i kan ses på som en relasjonell sak, med relasjonell

skade, jfr. skjema på side 72. Dialogen mellom partene og deres relasjon ble sentral. Møtet hadde tilsynelatende et gjenopprettende fokus.

Den andre informanten var et såkalt profesjonelt offer, som så på ordningen som viktig for å møte lovbruddet med en reaksjon. Saken kan ses på som en ikke-relasjonell sak med materiell skade, jfr. skjema på side 72. Informanten ønsket også at meglingsmøtet skulle øke motpartenes forståelse og konsekvenstenkning – at det skulle ha en oppdragende effekt. Dette kan ses i forbindelse med den individualpreventive tenkningen innenfor det tradisjonelle straffeapparatet. At møtet skal sende signaler på hva slags handlinger som aksepteres og ikke, trenger ikke gå på bekostning av et gjenopprettende fokus. Men dersom meglingsmøtet ses på som en måte å vifte med ”den moralske pekefingeren” (jfr. Ericsson 1996: 65), kan ordningens gjenopprettende ståsted utfordres.

Neste part, som var en ung gjerningsperson innblandet i en tyverisak, så først på meglingsmøtet som den billigste måten å komme unna med lovbruddet på. Hans innstilling endret seg i løpet av møtet, og meglingsmøtet ble et sted hvor han kunne gjøre opp for seg, forstå konsekvensene lovbruddet fikk, og beklage handlingen sin. Endringen i motivasjon, innstilling og synet på alvoret i det, kom når han hørte motparten fortelle sin historie. Som sett i kapittel 5 er en slik endring noe meglere ønsker å fremme og legge til rette for. Hans eksempel illustrerer også de fordelene parter som er gode på kommunikasjon har kan ha i meglingsmøtet.

I og med at jeg kun fokuserer på straffesaker i min oppgave er alle aktuelle saker henvist fra politiet, og derfor et alternativ til det tradisjonelle rettssystemet. I noen tilfeller ville dette kanskje betydd henleggelse av saken om den hadde forblitt hos politiet, men for de mange er konfliktrådsbehandlingen en alternativ reaksjon til en annen straff. For sakspartene jeg har intervjuet ville denne handlingens straff mest sannsynlig blitt bøter.

Sitatet ”Du klarer å tenke litt annerledes ved at det reageres annerledes”, som kom fra en av partene jeg intervjuet, kan være med på å si noe om den gjenopprettende prosessen særlig sett i forhold til det tradisjonelle rettssystem. Ordningen er som nevnt ofte et alternativ til straff, og legger dermed til grunn en annen måte å tenke på enn vi ofte kanskje er vant til. Når ordningen klarer å tilrettelegge for en endring i hvordan partene tenker om lovbruddshåndtering, ser det gjenopprettende fokuset ut til å være innenfor rekkevidde. Dette er tilsynelatende enklere i saker hvor partene har en relasjon, eller der hvor det ikke er stor

avstand mellom partene. Dette øker sjansen for reelle møter og god dialog, som igjen minimerer sjansen for at ordningen trekker i en gjengjeldende retning. Men partene må også selv ønske det. Dersom meglingsmøtet skal være innenfor en gjenopprettende ramme, ser dette ut til å forutsette at partene har eller får gjenopprettende intensjoner.

7 Konfliktrådsordningen som tilrettelegger for gjenopprettende rett

Til nå har det blitt lagt frem tre ulike ståsteder på konfliktrådsordningen i Norge; det første gikk på fremveksten av konfliktrådsordningen og ordningens styringsdokumenter. Neste gikk på meglernes opplevelse av og erfaringer med ordningen. Dette med særlig fokus på hva de ser på som sentrale elementer i prosessen. Den tredje vinkling var partenes opplevelse av konfliktrådsordningen, fortellinger om deres ulike saker og erfaringer med en slik type håndtering av straffesaker.

I dette kapitlet vil disse vinklingene og synspunktene knyttes tettere opp mot dikotomien gjenopprettende og gjengjeldende rett. Som vi har sett er konfliktrådsordningen en alternativ strafferettslig håndteringsmetode, som bygger på ulike prinsipper enn i det tradisjonelle strafferettslige system. Men det er ikke nødvendigvis slik at når partene kommer til konfliktrådet så vil ordningen automatisk fremme en løsning som er annerledes enn den tradisjonelle konflikthåndtering. Det gjøres noen grep innad i ordningen, for å etterstrebe en gjenopprettende forankring. Gjennom en utdyping av kategoriene om gjenopprettende rett i kapittel 3, og knytte de tettere opp mot oppgavens empiriske materiale, vil dette kapitlet omhandle hva som kan utfordre en slik forankring, og hvordan ordningen tilrettelegger for å unngå en forskyving mot den andre retningen; gjengjeldende rett.

7.1 Hva utfordrer den gjenopprettende forankring?

Det empiriske materialet har vist at konfliktrådsordningen har et nokså godt feste i den gjenopprettende retningen, men at det også finnes utfordringer. I det følgende vil hva som kan sies å være utfordringer for en gjenopprettende forankring bli diskutert, med utgangspunkt i kategoriene fremsatt i kapittel 3; ordningens fokus på reparasjon av skade heller enn straff, at man ser på kriminalitet som noe mellommenneskelig heller enn som en overtredelse mot staten, at ordningen er preget av frivillighet heller enn tvang, at formen er uformell med deltagende parter heller enn formell med passive parter, og at ordningen fremmer ansvar og erkjennelse heller enn skyld.

7.1.1 Fokus på reparasjon av skade?

I gjengjeldende rett håndterer man lovbrudd gjennom straff. Reaksjonen som en lovstridig handling blir møtt med skal føles som et onde, jfr. straffens definisjon i Rt. 1977: 1207. I dagens straffesystem er det ønskelig at straffen skal ha preventive virkninger både for den som blir idømt straffen og samfunnet forøvrig. I gjenopprettende rett er det derimot fokus på at reaksjonen *ikke* skal være straffeorientert, men kan heller kanskje kategoriseres som individ- og løsningsorientert; med fokus på hva slags reaksjon og håndtering lovbruddet skal møtes med for at det skal få mest mulig gunstig utfall for de involverte parter. Her skal gjerningsperson, den fornærmede og samfunnet finne ut av hvordan de best skal håndtere det som har skjedd, og bli enige om hvordan skadene som lovbruddet medførte best kan gjenoprettes.

I de sakene hvor en straffesak blir overført til konfliktrådet fra påtalemyndigheten kategoriseres konfliktrådsbehandlingen som en strafferettslig reaksjon, men ikke som straff. Dette var et poeng meglerne presiserte; det som skjer i konfliktrådet er *noe annet* enn straff, og det som skjer i det tradisjonelle straffeapparatet. Samtlige så på konfliktrådsordningen som en *mulighet* partene ble gitt for å håndtere konflikten gjennom å treffe motparten og ta del i håndteringsprosessen. Men for at ordningen skal løsrives fra straffefokuset og opprettholde denne ”annerledesheten” finnes det en del utfordringer, særlig når den er en del av det strafferettslige system:

“Is it possible to maintain an idealistic activity financed by the state in tight co-operation with the penal system that one is trying to be an alternative to?” (Paus 2005: 526).

Som dette sitatet av Karen Paus illustrerer kan det settes spørsmålstegn ved om det lar seg gjøre å holde på ordningens ideologi, når den ligger så tett opp mot, og innunder straffesystemet som den forsøker å være et alternativ til. Dette kan være en utfordring for ordningens gjenopprettende forankring; at den er en del av det strafferettslige system. Mye av det som kjennetegner gjenopprettende rett, harr vokst frem på bakgrunn av kritikk mot det som kjennetegner gjengjeldende rett. Der hvor det i gjengjeldende rett er fokus på straff, skyld og sanksjonering ut fra paragrafer og strafferammer, hvor kritikken har omhandlet manglende ivaretagelse av offeret, sanksjonering som ikke har den virkningen som er tiltenkt, og en håndteringsprosess som tilsidesetter partene, kan gjenopprettende rett ses på som et forsøk på å være et motstykke med fokus på de momenter hvor det tradisjonelle straffesystem kan sies å

komme til kort. Det at ordninger som baserer seg på gjenopprettende rett blir en del av det strafferettslige system kan ses på som et grep for å utøve større innflytelse innenfor sanksjoneringsystemet. Men det kan da også problematiseres hvilken vei innflytelsen egentlig vil gå når ideologiske perspektiver skal utspilles i praksis innenfor et system som baserer seg på en annen ideologi, og hvis praksis er dominerende.

”What may be ultimately at stake here is a clash between the values of the state bureaucracy – uniformity, regularity and predictability – and those which many see as essential to restorative justice – flexibility and creativeness” (Johnstone 2002: 17).

Når man ønsker å få gjennomslag for en type håndteringsmetode innenfor et stort og tungt system bestående av andre, og tidvis motstridende prinsipper, kan det tenkes at det er det ”tyngste” systemet som får mest innflytelse på det implementerte alternativet, og ikke omvendt. Ifølge Vogt (2012: 24) er faren ved å integrere gjenopprettende rett inn i det strafferettslige system at det kan resultere i ”an integrated process that ceases to be restorative”. I det strafferettslige systemet kan de sentrale prinsippene i gjenopprettende rett utfordres, og de risikerer også å bli utvisket om de ikke tilrettelegges for.

Basert på det empiriske materialet presentert kan man også si at en annen utfordring for at konfliktrådsordningen skal ha et reparasjons- og gjenopprettingsfokus heller enn et straffefokus, er sakstypene ordningen omfatter. To av tre informanter som hadde vært part i en straffesak hos konfliktrådet, koblet ordningen opp mot straff. Den av informantene som ikke gjorde det, var gjerningsperson i en familievoldssak, og i denne saken var det gjenopprettende aspektet aller mest fremtredende. Her kan det virke som om partene gjenopprettet den relasjonelle skaden som lovbruddet hadde medført, og partene endte med å inngå en forsoningsavtale. Ifølge min informant var det derimot ikke fokus på avtale i løpet av meglingsmøtet, men heller fokus på kommunikasjon og at begge skulle meddele sine opplevelser av og tanker rundt det som hadde skjedd³⁷. Dette eksempelet får frem ”annerledesheten” i ordningen; ifølge min informant fikk partene gjennom meglingsmøtet gjenopprettet dialog og gjennom den reparert et skadet forhold.

Dette er noe annet enn det som skjer i det tradisjonelle straffesystem, hvor det ikke er fokus på dialog mellom partene, men heller på reaksjonen som gjerningspersonen skal idømmes. I

³⁷ Se skjema på side 72 i kapittel 5.

de økonomiske sakene som behandles hos konfliktrådet kan man derimot se flere likhetstrekk med den reaksjonstype som man har i det tradisjonelle straffesystem. For eksempel at man i saker der partene ikke har noe relasjon, i stor grad fokuserer på avtale, og inngår en økonomisk avtale. Likheten mellom en økonomisk avtale hos konfliktrådet og en bot i det tradisjonelle rettssystem kan nok sies å være til stede i noen saker. Men i og med at partene selv skal komme frem til avtalen og summen, og det at beløpet overføres direkte mellom partene kan ordningen likevel sies å være annerledes. I noen tilfeller er den kanskje også gjenopprettende, sett på bakgrunn av at den finansielle gjenopprettingen skjer direkte mellom partene.

Er da konfliktrådsordningen alltid noe annet enn det tradisjonelle straffeapparat, på tross av at ordningen er en del av det strafferettslige system, og at noen sakstyper medfører en håndtering som har mange likhetstrekk med det som skjer i straffeapparatet? Hos meglerne jeg intervjuet var "annerledeshet"-perspektivet fremtredende. Hos partene var synspunktene mer delt; de tok utgangspunkt i sin sak, og hvor langt fra det tradisjonelle straffesystem de opplevde ordningen, var avhengig av de ulike sakene. Dette illustrerer at sakstype har betydning for hvor ordningen kan plasseres. I ordningens styringsdokumenter fremstår ordningen tidvis som *noe annet*, men tidvis også som en *mild reaksjon*. Ifølge den tidligere påtalejuristen jeg intervjuet kan ordningen ut fra Riksadvokatens rundskriv fra 2008 ses på som noe annet, men på samme tid rangert i forhold til straffeapparatet ved at den er plassert et stykke ned på reaksjonstrappen:

”Det er noe annerledes, men det ligger jo i dette som riksadvokaten sier med at allmennpreventive hensyn ikke skal tale mot. Og det at hvis alternativet er ubetinget fengsel så går det ikke. Så man har på en måte plassert det et stykke ned på reaksjons, i reaksjonstrappen.”

Ordningen kan således se på som *noe annet* enn det tradisjonelle straffeapparat, samtidig som den er rangert i forhold til dette systemet den er et alternativ til. Dette kan bidra til å gjøre ordningens prinsipper sårbare, og må vernes om for å unngå en forskyvning mot gjengjeldende rett.

7.1.2 Overtredelse mot mennesker og relasjoner?

Hvordan man håndterer lovbrudd kan sies å henge sammen med om man ser på kriminalitet som overtredelse mot staten eller overtredelse mot mennesker og relasjoner. Der hvor man i gjengjeldende rett tar utgangspunkt i at lovbruddshåndtering er statens anliggende, tilstreber man i gjenopprettende rett å gi gjerningsperson og offer en mer sentral rolle. Dette omhandler kriminalitetssyn og utspilling av det gjennom hvem som er sentrale parter i saken.

På samme måte som sakens involverte kan ha nytte av å være en del av lovbruddshåndteringen, kan det tenkes at å *ikke* ha en mer standardisert sanksjonering i det strafferettslige system kan ha negative konsekvenser for både offer, gjerningsperson og også samfunnet forøvrig. Det at partene er så aktive i lovbruddshåndteringen kan by på utfordringer når det gjelder partenes maktforhold, sanksjoneringens preventive virkning og rettssikkerhetshensyn.

Både i det tradisjonelle straffeapparat og i konfliktrådsordningen tilstreber man mange av de samme målene; å ivareta offer, gjerningsperson og samfunn, og å oppnå rettferdighet. Men når det gjelder hvordan man forsøker å oppnå disse, er det store forskjeller. I gjengjeldende rett skjer ivaretagelsen ved at staten, som ekspert, håndterer sanksjoneringen ut fra blant annet paragrafer, strafferammer, preventive hensyn, forholdsmessighetsprinsippet og likhetsprinsippet. Sistnevnte innebærer at like tilfeller skal bedømmes likt, jfr. straffeprosessloven § 306 (Eskeland 2006: 57). Det at staten har dette ansvaret kan tolkes ut fra at den anses som rustet til å avgjøre relevans og rettferdighet på bakgrunn av loven og dens kriterier. Synet på hva som er relevant og hva som er rettferdig er annerledes her enn i gjenopprettende rett.

Som nevnt tidligere i oppgaven utspiller fokuset på delaktighet i gjenopprettende rett seg ved at partene selv skal velge og definere hva som er viktig for dem; det som er relevant i saken, er det partene selv ser på som relevant i saken (Christie 2007: 374). Her reduseres hensynet til lik reaksjon for lik sak, noe som altså er en forskjell fra den tradisjonelle strafferetten hvor domstol eller påtalemyndigheten bestemmer hva som er sentralt og relevant i saken. Det at både offer og gjerningsperson får være delaktige i sakens håndtering, kan ses på som en styrke av deres posisjoner. Men ifølge Holmboe (2002: 22) bør vi være forsiktede med å romantisere den direkte konfliktløsingen mellom partene:

”Det er gode grunner til at de fleste – eller i hvert fall de mer alvorlige – saker om straffbare forhold ikke bør avgjøres av partene alene. For det første kan partene være ulike i styrke, slik at løsningen på konflikten lett kan bli urimelig i forhold til den svake parten. For det andre har samfunnet en selvstendig interesse i at det blir reagert – noenlunde likt – på straffbare forhold uavhengig av den skadelidtes vilje og evne til å forfølge lovbruddet.”

Som vi så i kapittel 5 presiserte en av meglerne jeg intervjuet at konfliktrådsordningens gjenopprettende effekt forutsetter evne og vilje hos både gjerningspersonen og offer til å håndtere konflikten gjennom megling og dialog. Som Holmboe skriver i sitatet ovenfor legger derimot det tradisjonelle straffesystem opp til en ordning uavhengig av offerets evne og vilje til å forfølge lovbruddet. En slik håndtering kan gjenspeile et syn om at offeret blir ivaretatt på lik linje med resten av samfunnet gjennom at gjerningspersonen får sin straff. Her kan det sies å ligge en antagelse om at offerets behov og ønsker samsvarer med samfunnets interesser; ”The tendency has been to assume that the victim’s interests are identical with the wider public interest represented by the Crown” (Johnstone 2002: 67). Men ifølge Zehr har ofre ofte behov som går ut over dette, og problematiserer her hvordan det å gi ofre en perifer rolle i lovbruddshåndtering bidrar til å ta fra dem makt:

”The question of personal power is central here. Part of the dehumanizing nature of victimization by crime is the way it robs victims of power. Instead of returning power to them by allowing them to participate in the justice process, the legal system compounds the injury again by denying power. Instead of helping, the process hurts” (Zehr 2005: 31).

Zehr skriver at ved å frata offeret en rolle i saken, bidrar man til å påføre personen mer smerte gjennom å frarøve dem makt og tilsidesette dem i konflikten de er en del av. Men spørsmål man kan reise i denne sammenheng er om dette er en type makt et offer burde ha, og også om det er en makt som offeret ønsker å ha. For på lik linje med at det kan ses på som belastende å bli fratatt makt i egen konflikt, som Zehr mener, kan det også være belastende for ofrene selv å skulle være delaktig i lovbruddshåndteringen.

Det finnes mange grunner til at staten overtar; her tilstreber man å unngå at hevn skal være en del av sanksjoneringen, man skal hindre at maktubalanse mellom partene skal være en avgjørende faktor og man har fokus på at sanksjoneringen skal ha preventive virkninger, av både allmenn og individuell art. Når det gjelder preventive virkninger, og særlig den avskrekkende effekten, argumenterer Vogt (2012) for at den fortsatt er tilstedeværende innenfor gjenopprettende rett. Dette på bakgrunn av nettopp de tilfellene hvor gjenopprettende rett er en del av det strafferettslige systemet. Ifølge ham finnes det fleksibilitet i valg av

sanksjonering når det gjelder reaksjonenes avskrekkende effekt, særlig så lenge straff er til stede som en ”distant threat” (Vogt 2012: 30).

Faren for ordinær straff, gjennom tilbakeføring til tradisjonell strafferettslig saksgang, er nærværende i konfliktrådsordningens håndtering av straffesaker. Dette er et moment som igjen synliggjør en mulig maktubalanse mellom partene. Ikke bare kan det være stor forskjell i partenes alder, autoritet, evne til å tale sin sak og lignende. Det at gjerningspersonen risikerer straff og da anmerkning på rullebladet om partene ikke inngår en avtale, kan være et nokså sterkt pressmiddel. Som påtalejuristen jeg intervjuet påpekte kan det faktum at saken også blir slettet fra den uttømmende politiattesten etter to år resultere i både falske tilståelser og urimelige avtaler. Når gjerningspersonen har mye å vinne på å inngå en avtale, og mye å tape på å ikke få det til, kan dette bidra til å øke maktubalansen mellom partene. Dette bringer frem rettsikkerhetsmessige utfordringer som ellers i rettssystemet blir ivaretatt gjennom at staten tar seg av lovbruddshåndteringen. Det som her kan utfordre konfliktrådets gjenopprettende forankring er altså faktorer som taler *for* at straffesaker håndteres mer standardisert og formelt. I det tradisjonelle straffesystem foregår lovbruddshåndteringen og sanksjoneringen i et forum med innebygde rettsikkerhetsgarantier som skal forhindre utslag av maktubalanse og hevnorientering. I alternative ordninger som ikke har disse innebygde rettsikkerhetsgarantiene er det fare for å skape et forum hvor partenes aktive deltagelse kan føre til en forskyvning mot elementer fra gjengjeldende rett.

7.1.3 Frivillighet?

I motsetning til i gjengjeldende rett og det tradisjonelle straffesystem er det i gjenopprettende rett frivillig for partene å delta på en slik håndtering av lovbruddet. Dette er også tilfellet i konfliktrådet, jfr. frivillighetsprinsippet i konfliktrådsloven § 5. Men samtykker ikke partene til at saken kan overføres til konfliktrådsbehandling, forblir saken hos påtalemyndigheten, for ordinær strafferettslig forfølgning. Gjerningspersonen risikerer således straff og anmerkning på rullebladet i det tradisjonelle straffesystem. Om straffesaken blir overført til konfliktrådsbehandling, partene inngår en avtale, og denne overholdes, blir saken derimot ikke registrert på gjerningspersonenes rulleblad. Saken blir også slettet fra den uttømmende politiattesten etter to år, forutsatt at gjerningspersonen ikke begår nye lovbrudd. Gjerningspersonen kan ut fra dette ha mye å vinne på en overføring til konfliktrådsbehandling. Dette kan nok være en motivasjon for mange gjerningspersoner til å

samtykke til møte i konfliktråd.

Disse to sterke argumentene *for* å samtykke til konfliktrådsmedling; å unnsnippe straff og unngå anmerkning på vandelsattesten, gjorde at en av meglerne jeg intervjuet brukte begrepet ”tvungen frivillighet”. Ifølge Dullum (1996: 160) kan det at parten samtykker på bakgrunn av motivasjon for å slippe anmerkning føre til at ”frivillighetsprinsippet uthules”, at partene kan komme i en form for ”tvangssituasjon”. I en brukerundersøkelse av konfliktrådsordningen gjennomført i 2008 kom det også frem at noen av informantene oppfattet konfliktrådsbehandling som ”et valg mellom to onder”, og det settes der spørsmålsteget ved om dette er en utbredt oppfatning, og i hvilken grad dette påvirker frivilligheten (Egeland, Tollerud og Aasen 2008: 58). Også Zehr (2002: 46) nevner at frivilligheten i medling kan for noen være et spørsmål om å ”choose between lesser evils”, men påpeker at medling ikke nødvendigvis er mindre krevende enn alternativet, fordi man der sitter ansikt til ansikt med den man har skadet³⁸. Eide og Giertsen (2009) knytter frivillighet opp mot informasjonen partene gis og informert samtykke. Ifølge spørreundersøkelsen de utførte om konfliktrådsordningen kunne flere deltagere tenkt seg mer informasjon om hvilken straff hendelsen mest sannsynlig ville fått i rettssystemet (Eide og Giertsen 2009: 113). For å ivareta frivillighetsprinsippet blir det således viktig med informasjon til partene om ”de juridiske realitetene i saken” for å sikre et reelt informert samtykke (ibid.).

Det finnes mange studier på konfliktrådet som viser at motivasjonen for at gjerningspersonen gjerne velger konfliktrådsbehandling, ofte henger sammen med å *ikke* ville ha saken til tradisjonell strafferettslig behandling (Mørland 1995; Dullum 1996; Norberg 2007; Egeland, Tollerud og Aasen 2008; Eide og Gjertsen 2009). Av mine informanter som var gjerningspersoner i straffesaker, uttrykte en av to at å unnsnippe straff og anmerkning på vandelsattest var en viktig motivasjonsfaktor for å samtykke til konfliktrådsbehandling. Men i hans tilfelle endret motivasjonen seg underveis i møtet. Når han først ble informert om at saken ble overført til konfliktrådet, ble han lettet: ”Da skjønnte jeg på en måte at det var ordnet opp allerede”. For ham var konfliktrådsbehandling ’minste motstands vei’, og han var villig til å legge seg langflat i meglingsmøtet for å unngå ordinær straffehandtering av saken. Men først når han satt i meglingsmøtet ble fokuset flyttet fra dette, til den faktiske saken, og konsekvensene den hadde fått for motparten. Han uttrykte i intervjuet at motivasjonen hans

³⁸ Howard Zehr bruker begrepet skadet, ”harmed”, i vid forstand; ”Restorative justice understands crime first of all as harm done to people and communities” (Zehr 2002: 22).

snudde i løpet av meglingsmøtet. Møtet resulterte i at han ba motparten om det han betegnet som en oppriktig unnskyldning.

Konfliktrådsordningen er altså frivillig for både gjerningsperson og den fornærmede, men om den oppleves frivillig for gjerningspersonen ser ut til å utfordres av konsekvensene det kan få med håndtering av saken i det tradisjonelle straffesystem i forhold til hos konfliktrådet.

7.1.4 Uformell form med deltagende parter?

I forhold til det tradisjonelle straffesystemet har konfliktrådet en uformell form. Settingen er mindre formell enn i retten, ordet er mer fritt, og rammene for hva dialogen skal omhandle er vide. Den uformelle formen henger sammen med partenes deltagelse både i samtaler under møtet og at det er partene som selv skal bli enige om en avtale. Ifølge meglerne jeg intervjuet skjedde dette i stor grad uten innflytelse fra dem. I noen tilfeller kom meglerne med forslag til avtale, men i utgangspunktet ønsket samtlige at partene selv skulle komme til enighet om avtale på egenhånd. Ordningen inviterer således partene til deltagelse og eierskap til prosessen og avtalen. Men ordningens frie form og delaktighetsorientering forutsetter også at partene takker ja til denne invitasjonen, og behersker den sentrale rollen de får tildelt. Ifølge Van Ness og Strong (2010: 73) er de viktige elementene i meglingsmøtet at partenes narrativer og følelser skal føre til forståelse og enighet. Konfliktrådsordningens tilrettelegging for en uformell ordning med høy grad av deltagelse fra partene har utfordringer på flere plan. For det første kan det medføre utfordringer om en eller begge partene ikke behersker å ha en så stor rolle i håndteringen, gjennom at de for eksempel ikke er komfortable med å åpne seg opp ved å fortelle om sine opplevelser av hendelsen eller deres ønske om løsning. Dette kan føre til at meglerne tar mer overhånd, og at formen blir mer direkte styrende enn tiltenkt.

I saker med såkalte profesjonelle ofre vil formen noen ganger også bli mindre fri. Som nevnt vil representanter for selskaper i noen tilfeller ha liten mulighet til å endre for eksempel erstatningsbeløp som de har fått "ovenfra", og graden av medbestemmelse fra gjerningspersonen vil kanskje minimeres.

Også i de tilfellene hvor fokus på avtale overtar for fokuset på dialogen mellom partene, vil den gjenopprettende forankringen utfordres. Hvor sentral avtalen er, kan altså ha noe å si på hvordan konfliktrådet kan plasseres i forhold til det tradisjonelle straffesystem; er fokuset og hovedvekten på avtalen, som for eksempel kan være en økonomisk avtale hvor

gjerningspersonen skal betale offeret en sum med penger, kan man undres hva som er forskjellen mellom dette og for eksempel en bot som idømmes i straffesystemet. Forskjellen kan sies å være at økonomiske avtaler inngått i konfliktrådet er behandlet frem gjennom en prosess og et møte mellom partene. Dette eierforholdet til avtalen kombinert med det som skjer i meglingsmøtet kan kanskje føre til at en ”bot” i konfliktrådsordningen kan ha en mer gjenopprettende effekt. Men mye fokus på avtale kombinert med meglingsmøter med svært delaktige meglere, kan utfordre partenes eierforhold til avtalen. De fire meglere jeg intervjuet mente alle at det var partene som hadde størst rolle i å utforme avtalen. Nordberg (2007: 63) fant derimot at partene sjeldent selv kom frem til avtalen, men at den heller ble foreslått av megleren. Det kan nok hende var tilfellet for mine informanter også, men heller enn å ta stor del i den uttrykte de at de tilrettela for den. Men jo mer fokus på avtale heller enn på møtet mellom partene, særlig i tilfellene hvor meglere tar stor del i avtalen, desto nærmere straffesystemet og gjengjeldende rett kan ordningen plasseres. Og desto viktigere blir det med rettsikkerhetsgarantier, som jeg senere vil komme tilbake til.

Dersom meglere blir veldig sentrale i prosessen kan dette også prege om meglingsmøtet oppleves formelt eller uformelt i måten det er lagt opp. Også dette momentet kan knyttes opp mot maktubalanse mellom partene.

En utfordring med den frie formen og høy delaktighet blant partene, er igjen at ordningen blir mer sårbar for maktubalanse. Ifølge Zehr (2002: 24) omhandler partenes frie deltagelse å gi makt tilbake til de som er direkte involvert i konflikten, gjennom å gi dem signifikante roller i håndteringen av saken. Men når makten til å håndtere konflikten ligger hos partene, og meglere kun skal tilrettelegge for løsning, får også partene mulighet til å utøve makt som går utover eller strider imot ordningens tiltenkte formål:

”Although a well-trained facilitator can help ensure the effective practice, the question arises about the accountability of the facilitator and parties to participate in good faith and in keeping with restorative justice principles and values” (Van Ness and Strong 2010: 80).

En uformell ordning som vektlegger partenes aktive deltagelse blir derfor sårbar, men tanke på at konfliktrådets tilstrebing etter et gjenopprettende fokus ikke nødvendigvis alltid blir overført til partene. Dette problematiseres av Roche (2003: 3), som mener at det kan se ut til at viktigheten av å forsikre seg om at programmer basert på gjenopprettende rett inneholder tilstrekkelig med prosessuelle sikkerhetsordninger er forsømt av dets tilhengere, og at dette er

problematisk i forbindelse med kontrollen av maktutøvelse. Ifølge ham kan grunnen til at selve programmenes ansvarlighet og legitimitet er lite belyst ses på som todelt. Meglingsmøter gir muligheter for folk til å løse konflikter gjennom dialog, som i noen tilfeller kan føre til unnskyldning, tilgivelse og forsoning. Problemet er at den uformelle formen man har i meglingsmøtene også kan få frem negative egenskaper hos partene;

“Just as people can empathize, reconcile, repair, reintegrate, and forgive, so can they scold and stigmatize, hector, and humiliate, dominate and demoralize”
(Roche 2003: 2).

Roche skriver at det i mange tilfeller blir tatt for gitt at den gjenopprettende prosessen får frem det beste i folk, uten at det nødvendigvis alltid er tilfellet i praksis. I gjengjeldende rett håndteres slike utfordringer ved at retten bestemmer hva som er sentralt og ikke, og rammene er formelle og relativt satt. På den måten kan eventuell maktubalanse mellom partene jevnes ut, og likhet i forhold til lovbrudd og reaksjon blir prioritert, fremfor den uformelle tilpassede håndteringen gjenopprettende rett baserer seg på. Her kan maktubalanse bli mer fremtredende og kan utspille seg i praksis gjennom partene. Partenes ønsker og motivasjon med meglingen er ikke nødvendigvis at konflikten skal løses på en best mulig måte for begge parter. For eksempel finnes det nok tilfeller hvor parters motivasjon for å møte i konfliktrådet er basert på et ønske om en kald konfrontasjon heller enn en dialog. Det at partene har en gjenopprettende intensjon, er ingen selvfølge.

I konfliktrådsordningen kan dette, kombinert med at gjerningspersonen slipper anmerkning på politiattesten dersom en avtale inngås, føre til møter som ikke nødvendigvis er så behagelige eller gunstige for noen av de involverte. Selv om gjenopprettende rett er en retning som søker etter å ivareta offeret i større grad enn det gjøres i det tradisjonelle rettssystem, mente den tidligere påtalejuristen jeg intervjuet at man ikke burde ta for gitt at alt er greit for offeret i konfliktrådsmøte heller:

”Det er ikke sikkert at det er sånn skarp grense at får du konfliktråd så blir offeret kjempefint hørt, og får du vanlig strafferett så blir du ikke det. [...] Forskjellene blir jo at i konfliktrådet så vil offerets eller fornærmedes ønske om reaksjon bli helt avgjørende.”

Dette illustrerer at konfliktrådsordningens sentrale prinsipp om partenes delaktighet i saksgang og beslutningsprosess, kombinert med en fri ordning med få innebygde

rettssikkerhetsgarantier, gjør ordningen sårbar. I og med at det er partene som skal være i førersetet, ser ordningen ut til å forutsette at partenes interesser, intensjoner og ønsker for meglingsmøtet ikke strider imot det man ønsker å oppnå med ordningen. Dersom partenes intensjoner er i strid med prinsippene sentrale innenfor gjenopprettende rett, risikerer ordningen en forskyvning mot gjengjeldende rett.

7.1.5 Ansvar og erkjennelse?

I det tradisjonelle rettssystem er det viktig å plassere skyld for å idømme straff. I gjenopprettende rett er det derimot fokus på en lovbruddshåndtering som fremmer ansvar og erkjennelse. Ifølge Zehrs (2002: 23) tre grunnpilarer i gjenopprettende rett resulterer fokuset på skaden som er begått gjennom lovbruddet i forpliktelser for gjerningspersonen til å gjøre opp for seg gjennom deltagelse. Han presiserer her at forpliktelsene innebærer at gjerningspersonen må forstå konsekvensene av handlingen gjennom erkjennelse og å påta seg ansvar (Zehr 2002: 23).

I det strafferettslige system er det også fokus på ansvar, men ikke nødvendigvis på den måten som fremmer erkjennelse. Ifølge Finstad (1996) går dette på både rettssystemets grunnleggende struktur og oppbygning, slik som at gjerningspersonen kan være tilbøyelig til å benekte skyld for å slippe fengselsstraff. Ønsket om å unngå straff kan altså føre til ansvarsfritakelse heller enn erkjennelse. Et annet moment som påvirker fokuset på ansvar og erkjennelse, og som også preger hvordan partene blir ivaretatt i retten, er ofrenes posisjon; ”hun ikke er et handlende subjekt i prosessen – hun er et rettslig objekt” (Finstad 1996: 48). Også gjerningspersonen blir *skapt* til en rettslig person av særlig forsvareren i retten, på en måte som i stedet for å gi et realistisk og virkelig bilde av personen skal gagne den videre straffeprosessen. Det tradisjonelle rettssystemet fremmer andre momenter og da en annen prosess en det gjenopprettende rett gjør. Rettssystemet fremmer ”ansvarsfravikelse, benektelse og er bare opptatt av juridisk skyld” (Finstad 1996: 58). Således har rettsapparatet noen begrensninger når det gjelder både erkjennelse av skyld, ivaretakelse av offer og forsoning. Der hvor rettssystemet ser bakover og snevert, for å stadfeste skyld og ilegge straff, ser man i gjenopprettende rett mer helhetlig og også fremover. De involverte får delta i prosessen som handlende subjekter. Møtet er i fokus, noe som kan gi en bra grobunn for både erkjennelse, forsoning og å finne ut veien videre.

Ifølge min informant som var gjerningsperson i en familievoldssak opplevde han nettopp dette; at meglingsmøtet bidro til økt forståelse, erkjennelse av handlingen, forsoning med motparten, og en plan for deres relasjon videre. Et moment som han trakk frem som sentralt var at han og motparten fikk pratet om hva som utløste situasjonen, og hva som kan gjøres for å unngå en lignende situasjon i fremtiden. I avtalen satte de derfor opp punkter i avtalen som omhandlet begge personenes oppførsel og handlinger i forhold til hverandre fremover. Han nevnte også at den andre personen påtok seg noe av ansvaret, og at han synes det var fint at de begge innså at de kunne handlet annerledes for at situasjonen kunne vært unngått.

Noen saker kan altså føre til at den fornærmede må ta sitt ansvar der hvor det kan tenkes å være berettiget. Noe som kan ses på som en utfordring innenfor dette punktet er i de sakene hvor møtet og dialogen som skal fremme ansvar, fører til ansvarsfordeling, ansvarsforskyving, og kanskje også ansvarsfraskrivelse. I det tradisjonelle strafferettslige system kan faktorer som provokasjon fra motparten være formildende omstendigheter i idømmelsen av gjerningspersonen. Dette henger sammen med at det ikke nødvendigvis alltid er slik at gjerningspersonen alene er ansvarlig for handlingen som er begått. Men i konfliktrådet, hvor det er partene som skal håndtere saken, kan momenter som potensiell maktubalanse, og partenes evne og vilje, i større grad utspille seg og påvirke om ansvaret fremmes eller om ansvaret fordeles. Det kan altså diskuteres om konfliktrådsordningens frie form og høye grad av deltagelse fra partene kan føre til at fokuset blir flyttet fra skyld til ansvar, og med det også ansvarsfordeling.

Et annet sentralt moment er at der hvor skyld er noe som kan plasseres, og kommer *utenfra*, er ansvar og erkjennelse noe som kan sies å komme *innenfra*. Om håndteringsmetoden fører til ansvar og erkjennelse er altså avhengig av om gjerningspersonen tar dette innover seg. Således kan det sies at det kreves en del av gjerningspersonen dersom dette elementet skal oppfylles. Hvordan konfliktrådet tilrettelegger for at dette er en prosess gjerningspersonen skal igangsette, skal jeg nå gå inn på.

7.2 Hvordan unngå en forskyvning mot gjengjeldende rett?

Som vist ovenfor har prinsippene fra gjengjeldende rett, som konfliktrådsordningen i stor grad bygger på, noen utfordringer ved seg. Dette gjelder både utfordringer som kan bidra til en forskyvning mot gjengjeldende rett, og også utfordringer som kan oppstå når prinsippene settes ut i praksis. Den gjenopprettende håndteringsmetoden kommer ikke nødvendigvis *automatisk* når partene treffer hverandre ansikt til ansikt. Noe må gjøres for å *tilrettelegge* for en slik håndtering.

Ifølge Nils Christie, som har vært en stor inspirator for konfliktrådsordningen, er det viktig at ordningen holder på sin egenart, og unngår å overta strafferettens kategorier:

”Det er viktig at konfliktrådene er seg sin egenart bevisst. De må forsøke å håndtere konfliktene på et selvstendig grunnlag, og ikke ut fra hvilke merkelapp de ankommer under. Målet må være fredsskaping, ikke pine. Det kan være pinefullt å møte den andre. Men pinen er ikke målet. Målet er forståelsen, og gjenoprettelsen. Men det gjelder også *midlene*: møtet, samtalen. Ikke preken. Spesielt ikke fra meglerne. Men samhandling. Det gjelder forsøkene på å få fram den annens perspektiv. Og det gjelder etterstrebelser på å skape balanse. Hvor den ene er liten og den andre stor, der må den lille hegnes om”. (Christie 1996: 162).

Som vi har sett kan det medføre utfordringer at ordningen er en del av det strafferettslige systemet. Når man ligger innunder en ordning som anvender kategorier som man selv forsøker å ta avstand og flytte fokus fra, er det lett å bli påvirket. Med mål som gjenoprettelse og forståelse, heller enn pine og straff, må det aktivt gjøres noe innad i ordningen for å unngå en forskyvning og endring av fokus utover det som er intendert. På bakgrunn av partenes aktive deltagelse i prosessen kan det se ut til at en gjenopprettende forankring av ordningen forutsetter at de involverte partene klarer å tilpasse seg og handle i tråd med de sentrale prinsippene. Men for noen vil det trolig kreve en omstilling å for eksempel flytte fokuset bort fra straff i lovbruddshåndteringen.

For at ordningen skal være gjenopprettende ser den altså ut til å forutsette at de involverte partene erstatter strafferettens kategorier med konfliktrådets kategorier. Men, som tidligere nevnt, er strafferettens syn på lovbrudd dypt implementert i samfunnets lovbruddshåndtering, og tilsynelatende internalisert hos mange av oss. Dette kan betegnes som straffedoxa, og går

ut på at lovbruddshåndtering gjennom straff og plassering av skyld kan fremstå som en selvsaghet. Bourdieu (1977: 164) forstår doxa som at “the natural and social world appears as self-evident”, og at vi ikke nødvendigvis setter spørsmålstegn ved implementerte kategorier og sosiale strukturer. De blir på en måte en del av oss.

Om endring av partene, og særlig gjerningspersonen, er et mål i konfliktrådsordningen sies det ikke noe eksplisitt om, verken i styringsdokumenter eller av meglerne jeg intervjuet. Men implisitt nevnes det flere ganger, blant annet av meglerne når de fokuserer på at ordningen skal fremme økt forståelse og konsekvenstenkning for at noe lignende ikke skal skje igjen. Men som vi har sett må en endring hos individene komme innenfra, og dette er det konfliktrådsordningen forsøker å tilrettelegge for.

En annen måte å se dette på, er at ordningen tilrettelegger for ”en annen linse” når det gjelder kriminalitet og lovbruddshåndtering; det som er avgjørende i forhold til om man mener at man bør ha en gjengjeldende eller en gjenopprettende tilnærming til kriminalitet, kommer ifølge Zehr (2005) an på hvilke rammeverk man ser lovbrudd i og ut ifra. Ved å trekke paralleller til fotografering, og at hvilken linse vi bruker på kamera påvirker bildets utfall, deler han syn på kriminalitet inn i ’retributive lens’ og ’restorative lens’³⁹.

”The choice of lens, then, affects what is in the picture. It also determines the relationship and proportions of the elements included. Similarly, the lens we use to examine crime and justice affects what we include as relevant variables, what we consider their relative importance to be, and what we consider proper outcome” (Zehr 2005: 178).

Om man mener at det viktigste etter at et lovbrudd er begått er å straffe gjerningspersonen, kan dette ifølge Zehr (2005) forklares ved at vi ser på kriminalitet og rettferd gjennom en gjengjeldende linse. Med denne linsen, som kan knyttes opp mot det tradisjonelle rettssystemet, mener han at ofrene blir neglisjert og at mål om ansvarliggjøring av gjerningspersonen og reduksjon av kriminalitet ikke nås. Gjenopprettende rett handler således om et annet fokus og en annen linse på hvordan man ser og håndterer avvik og kriminalitet.

I og med at partenes innstilling og synspunkter er så avgjørende i ordningen kan det sies at ordningen tilstreber en tilrettelegging av ”gjenopprettingsmodus” og ”en annen linse” hos de involverte partene. Dette er momenter som ser ut til å være forutsetninger for at

³⁹ Som nevnt tidligere har Zehr i senere utgivelser gått tilbake på å ha et så skarpt skille mellom gjengjeldende og gjenopprettende rett, jfr. Zehr (2005: 272).

konfliktrådsordningen skal ha en gjenopprettende forankring.

For å da ha en ordning som har en annen håndteringsmetode enn det samfunnet for øvrig baserer seg på, må det en omstilling til. Et endret fokus på lovbrudd og håndteringen av disse. Konfliktrådet har flere ulike metoder som kan ses på som forsøk på å reservere og distansere seg fra strafferettens kategorier, og dermed unngå en forskyvning mot gjengjeldende rett, og heller holde på en gjenopprettende forankring.

7.2.1 Sakstyper

Som vist i kapittel 4 har det siden konfliktrådenes første år skjedd en dreining av både sakstyper, typen parter og avtaletyper; der hvor det før var flest tyveri- og naskerisaker, flest unge parter, mange profesjonelle ofre, og ble inngått flest erstatningsavtaler, er det nå flest vold- og trusselsaker, flere voksne parter, færre profesjonelle ofre, og det blir inngått flest forsoningsavtaler. Dette kan ses på bakgrunn av endringer i kriminalitetsbildet, men det kan også indikere et fokusskifte i konfliktrådsordningen.

Ved å ha flere relasjonelle saker hvor det fokuseres på dialog og møtet mellom partene, heller enn saker der hvor avtalen er i fokus, er saksbildet mer tilpasset ønske om å være noe annet enn det tradisjonelle straffeapparat, og tilrettelegger for en annen type håndtering av lovbrudd.

Relasjonelle saker ser ut til å ha potensiale for en mer stødig gjenopprettende forankring, mens saker med profesjonelle ofre ser ut til å i større grad utfordres av en forskyvning mot den gjengjeldende retningen.

Den endringen man har sett i konfliktordningens saksbilde, kan ses på som en justering ut fra hva slags saker som best behandles i tråd med ordningens ideologiske målsetninger. Et endret fokus i forhold til sakstypene kan således ses på som et grep for å bedre kunne tilrettelegge for gjenopprettende rett, og være *noe annet* enn gjengjeldende rett.

7.2.2 Begrepsbruk

Der hvor strafferetten for øvrig bruker begreper som kriminalitet, straff, skyld, gjerningsperson, offer og fornærmede, bruker konfliktrådet begreper som skade, konflikt, ansvar og erkjennelse, påklaget og klager. Dette kan ses på som et forsøk på å få partene til å tenke annerledes rundt lovbruddshåndtering.

I boken "Tilgivelse" (1998) diskuterer Leer-Salvesen forholdet mellom det han betegner som "skyldspråket" og "konfliktspråket". Han ser på som konfliktspråket som "et optimistisk språk, båret av håp om mestring og frigjøring", men mener det er problematisk å anvende dersom partene ikke er likestilt (Leer-Salvesen 1998: 20). Han mener at konfliktrådene bør dempe talen om "parter i konflikt" i noen situasjoner, og problematiserer at man anvender begrepet konflikt dersom det er tydelig hvem som er gjerningsperson og hvem som er offer i en sak (ibid.). Begrepene kan således også tilsløre og kamuflere forskjeller: "At deltagerne på et konfliktrådsmøte refereres til med et egalitært begrep som "parter" kan lett tilsløre betydningsfulle ulikheter" (Eide og Gjertsen 2009: 109).

Utfordringene dette "konfliktspråket" kan føre med seg, er en diskusjon som ikke skal utdypes videre her. Mer relevant er å se hvordan det kan forstås. For på samme tid som disse begrepene kan kamuflere maktforskjeller mellom partene, kan det også tenkes at det er med på å jevne ut maktforskjeller. Å "likestille" partene gjennom en annen begrepsbruk enn det som brukes i det tradisjonelle straffeapparat, kan ses på som et grep for å tilrettelegge for dialog mellom partene. Det kan som nevnt også ses på som et grep for å få partene til å tenke utenfor strafferettens kategorier, og dermed bidra til å justere partenes intensjoner og ønsker i tråd med et gjenopprettende fokus.

7.2.3 Formøter

Konfliktrådet tilrettelegger for at partene skal bidra i meglingen, og være aktive og deltagende aktører i prosessen. Dersom ordningen skal bevare en gjenopprettende forankring bør partene da også ha gjenopprettende intensjoner. Ordningen ser således ut til å forutsette en evne og vilje hos partene som er i tråd med ordningens ideologi. Som nevnt kan det fremstå utfordrende å skulle forflytte fokuset fra skyld og straff i håndtering av lovbrudd. Noe som kan sies å tilrettelegge for en slik omstilling, kan være konfliktrådsordningens formøter. Som nevnt uttrykte en av meglerne at formøtene hadde en «forbløffende effekt» og en annen megler så på formøtene som viktige for "å modne og motivere" partene. Også en annen megler hadde lignende syn på hva som var viktig:

"Det er vel i første omgang å motivere og forberede partene best mulig. For der ligger det en god investering i forhold til en god prosess og et godt resultat.

[...]Men det jeg skulle si var at parter har ulike ståsteder og ulike... kan ha litt ulik motivasjon til å møte til megling.”

Etter både intervjuer med parter og observasjoner av meglinger er også min erfaring at partene som kommer til megling har mange ulike utgangspunkt. Både i forhold til hva de ønsker ut av meglingen, men også hvordan de ser på ordningen. Det kan altså tyde på at det ofte er behov for et møte hvor partene informeres om hvordan ting fungerer i konfliktrådet, hva de kan forvente og veiledning i forhold til hvordan situasjonen kan håndteres. Dette skjer ofte i løpet av formøtene. Men ut fra mitt empiriske materiale er ikke den praktiske informasjonen det eneste formøtene er hensiktsmessige for. De kan her også bli introdusert for begrepsbruken som anvendes i ordningen, og hvordan man snakker om lovbrudd. En av meglerne jeg intervjuet gikk inn på at det var veldig vanlig at partene i utgangspunktet hadde mye fokus på skyld og rett/galt:

”Da sier vi at det er ikke sånn her. Her vil vi gjerne høre hva du mener, om ditt og hvilke synspunkter du har og, opplevelser du har, og hvordan du ser på dette fremover. Hvordan du vil at det skal være. Og da ser du på en måte at det skjer noen omorganiseringer internt.”

Kanskje det gjenopprettende fokuset i konfliktrådsordningen, som består av en reaksjon med et annet fokus enn man ofte er vant med, er avhengig av en ”omorganisering internt” for partene som er involvert. Her kan formøtene komme inn som et sentralt hjelpemiddel meglerne bruker for å få partene i ”gjenopprettings- og meglingsmodus”. Og kanskje kan det tenkes at først når grunnlaget og grunntanken hos partene er der, er den gjenopprettende forankringen i ordningen innenfor rekkevidde i meglingsmøtet.

7.2.4 Meglers rolle

At den gjenopprettende forankringen forutsetter at partene implementerer dette gjenopprettende ståstedet i deres håndtering ser ut til å være avgjørende for at konflikten skal dempes heller enn å eskalere i meglingsmøtet. Men en person kan ikke tvinges til å delta mer enn hun eller han klarer og evner. Og denne invitasjonen, men også ”kravet” til deltagelse, sammenhengende med momentet om formell og uformell form, gjør ordningen sårbar for maktubalanse. Meglerne så på det som sin rolle å jevne disse ut.

Ingen av meglerne jeg intervjuet så på maktubalanse mellom partene som et stort problem. De hadde tilsynelatende stor tiltro til at disse klarte man å viske ut gjennom meglingsrollen de hadde og ordningens karakter. Men som Christie (1996: 162) skrev: ”Hvor den ene er liten og den andre stor, der må den lille hegnes om”. Dette virket det som meglerne hadde metoder for å gjøre, gjennom å tilrettelegge for at også den ”lille” fikk fokus, selvtillit og rom i meglingsmøtet.

En av meglerne jeg intervjuet så på det med å formidle til partene at meglingen ikke skulle handle om ”skyld og hvem som har gjort rett og hvem som har gjort galt” som en av sine viktigste oppgaver som megler. Denne megleren mente også at ved å legge bort gjengjeldelsestankegangen kunne man komme frem til forsonende løsninger som var mer fruktbare for alle parter. Basert på dette kan det tenkes at et syn på lovbryteren som ”en som meg” og ikke kun en lovbryter blir mer gjeldende. Dette på bakgrunn av at mye av det meglerne ønsker å tilrettelegge for, er dialog og økt forståelse av den andre og av situasjonen.

Meglerne har også en viktig rolle når det kommer til godkjennelse av avtalen som partene inngår. Om ikke det er fokus på likhetsprinsippet, virker det viktig at forholdsmessighetsprinsippet ivaretas. Dette henger sammen med rettssikkerhetsmessige hensyn.

7.2.5 Rettssikkerhet

Å legge seg på en linje som skal virke gjenopprettende, men i praksis ha noen elementer som utfordrer ordningen i en gjengjeldende retning kan by på noen rettssikkerhetsmessige utfordringer.

Et eksempel som kan sies å utfordre konfliktrådsordningens rettssikkerhet, er regelen om at straffesaken ikke blir registrert på gjerningspersonens uttømmende politiattest dersom avtalen partene inngår overholdes, og gjerningspersonen ikke begår nye lovbrudd på to år. Før denne regelen ble praksis var det uenigheter om et slikt unntak fra lov om registrering burde bli innført. Dette ble blant annet drøftet i NOU 2003: 21 *Om kriminalitetsbekjempelse og personvern*. På den ene siden var argumentene for registrering at ”de samfunnsmessige interessene bak ordningen med politiattest er så tungtveiende at de måtte gå foran hensynet til at saker som var løst i konfliktrådet burde være avgjort en gang for alle”. Et annet argument var at ”det kan være svært tilfeldig hvilke saker som blir overført til behandling i konfliktrådet

og hvilke saker som pådømmes i retten. Likhets hensynet taler for at konfliktrådsbehandling også skal tas med i en uttømmende attest". På den andre siden påpekes det i NOU'en at saker som overføres til konfliktrådsbehandling ikke innebærer en "reell prøvelse av straffevilkårene, og at dette taler mot at personer anmerkes". På grunn av konfliktrådsordningens karakter ble problemstillingen om straffesaken skulle registreres på den uttømmende attesten altså utfordrende.

Argumentene for at straffesaker i konfliktrådet skulle registreres er også gjeldende i dag, i og med at det slettes etter to år om avtalen blir overholdt. Den tidligere påtalejuristen jeg intervjuet problematiserte dette opp imot offerets rolle og posisjon i det hele; siden straffesaken kan bli slettet fra politiattesten har gjerningspersonen som vi har sett mye å vinne på å få igjennom en avtale. Men for at det skal skje, er det forutsatt at offeret samtykker til megling, og går med på avtalen. Slikt sett kan offeret få nokså mye makt i meglings situasjonen, og gjerningspersonen kan ville strekke seg langt for å inngå en avtale.

"Jeg tror den straffeattestregelen er antagelig det beste forhandlingskortet fornærmede har. Jeg er prinsipielt skeptisk til om det er så bra å gi fornærmede en så sterk posisjon. [...] Jeg synes dette også er litt risiko for at både falske tilståelser og urimelige avtaler kan øke når du har en sånn... en veldig fin premie hengende der".

Denne diskusjonen kan altså knyttes opp mot både frivillighetsprinsippet, gjerningsperson og offerets rolle, maktubalanse og også rettssikkerhet. Dette kan altså føre til både mye press på og mye makt hos offeret. Gjerningspersonen kan ha mye å vinne på at en avtale inngås; straffesaken vil anses som ferdig. Dette kan by på rettssikkerhetsmessige problemer som at gjerningspersonen går med på uforholdsmessige avtaler, at ofre blir presset til å møte i konfliktråd eller å gå med på avtaler de ikke ønsker. Man kan også tenke at uskyldige siktede med en dårlig sak tar på seg mer skyld enn de bør. Det tidligere påtalejuristen som jeg intervjuet problematiserte det at saken slettes fra uttømmende politiattest opp mot at man da risikerte urimelige avtaler, og at de med god økonomi har et fortrinn i konfliktrådsordningen.

"Det blir jo nærmest... Hvor mye er du villig til å betale for at ingen skal få vite om det du har gjort?"

På bakgrunn av at både offers og gjerningspersons behov skal vektlegges, at partene selv skal komme frem til en løsning og at dette skal gjøres i en uformell stil, kan altså ulike rettssikkerhetsutfordringer gjøre seg gjeldende. Særlig gjeldende blir det i saker hvor det er mer fokus på avtale enn på dialog, jfr. skjema i kapittel 5 side 72.

Konfliktrådsordningen har altså ikke de innebygde rettssikkerhetsgarantiene som finnes i det tradisjonelle straffeapparat. ”Konfliktrådets sikkerhetsventil” (jfr. Holmboe 2002) kan imidlertid sies å være det at avtalen som partene inngår må godkjennes av meglere, i tråd med forholdsmessighetsprinsippet, for å unngå at avtalen blir uforholdsmessig i forhold til lovbruddet som er begått. Disse rettssikkerhetsmessige grepene kan ses på som en måte å holde på en gjenopprettende forankring, hvor partene skal ivaretas. For å bevare partenes rettssikkerhet, er det særlig viktig at de mottar tilstrekkelig informasjon om ordningen så vel som den juridiske biten av det. For eksempel er det viktig at partene er klar over at de kan trekke seg fra meglingsmøtet, og da heller få saken sin overprøvd hos påtalemyndigheten og domstolene. I saker hvor den gjenopprettende forankringen utfordres, kan viktigheten av rettssikkerhet ses på som desto mer sentral.

7.3 Konfliktrådet som tilrettelegger for selvstyring

Måten man håndterer avvik og kriminalitet på i et samfunn, vil være en avspeiling av makt- og styringsformer i samfunnet for øvrig. Det er hevdet at i vår tid har spesielt maktformen – *governmentality* – fått stor betydning (Foucault 2002). Nå avslutningsvis skal jeg kort plassere konfliktrådet inn i et slikt perspektiv – dette kan ytterligere bidra til å forstå konfliktrådet som fenomen.

I boken ”Overvåkning og straff” (1999) viser Foucault hvordan endringer i straffeformer avspeiler en annen type maktteknikk enn den repressive maktformen *suverenitet*, nemlig det han kaller *disiplin*. *Disiplin* kan ses på som en mer produktiv maktteknologi, som søker å skape føyelige individer. I tillegg til disse introduserer Foucault senere nok en maktform, *governmentality*. Denne baserer seg på ”conduct of conduct”; å lede andre så vel som en måte å oppføre seg i et mer eller mindre åpent mulighetsfelt (Foucault 1982: 789). Disse maktformene baserer seg på Foucaults maktperspektiv som er relasjonelt og hvor subjekter ses på som frie;

”The exercise of power consist in guiding the possibility of conduct and putting in order the possible outcome. Basically power is less a confrontation between two adversaries or the link of one to the other than a question of government”. (Foucault 1982: 789).

Dette sitatet illustrer et perspektiv på makt som ikke nødvendigvis er repressivt eller som står i motsetning til frihet. Makt kan hellerforstås som en strategisk og produktiv relasjon som utøves gjennom frihet, gjennom individers frie valg, og refleksive subjekter (Neumann 2003: 14; Rose 1999).

Selv om governmentality på mange måter er synlig i dagens samfunn, er det ikke slik å forstå at den har overtatt for andre maktformer;

”So we should not see things at the replacement of a society of sovereignty by a society of discipline, and then a society of discipline by a society, say, of government. In fact we have a triangle: sovereignty, discipline, and governmental management, which has population as its main target and apparatuses of security as its essential mechanism”. (Foucault 2007: 108).

Foucault snakker om et triangel der alle maktformene spiller en rolle i maktutøvelsen, selv om noen av maktformene kan være mer fremtredende i gitte perioder. Governmentality-begrepet ble introdusert for å forstå ulike typer maktutøvelse i det moderne samfunn. Begrepet illustrerer at makt, og særlig statens makt, utøves av noe annet enn en monolittisk stat, entydig styrt av en regjering (Neumann 2011: 44). Governmentality har befolkningen som sitt fokus, og kan sies å over tid har fått noe dominans over de andre maktformene, og at staten således gradvis har blitt ”governmentalized” (Foucault 2007: 108).

Governmentality kan ses på som en indirekte styringsform, og et begrep som favner styring både internt og eksternt; sammensetningen av ordene ”government” (styring) og ”mentality” (mentalitet). Den styring det er snakk om er altså knyttet opp mot måten den styrende og de styrte tenker på, deres mentalitet (Neumann 2003: 10). Governmentality kunne således også blitt oversatt til begrepet ”styringsmentalitet”⁴⁰. Governmentality kan ses på som en type maktrelasjon som er knyttet til det refleksive – til hvordan selvet regjerer seg selv (Neumann 2002: 14). Gjennom å bruke begrepet for å forstå endringer i styringsregimer, kan man se sammenhengen mellom en viss nedbygging i direkte maktutøvelse og en oppblomstring av indirekte maktteknikker (Neumann: 12).

⁴⁰ Neumann bruker derimot oversettelsen ”regjering” både i boken fra 2002 og i boken fra 2003.

Som denne oppgaven har vist bygger gjenopprettende rett på at håndtering av lovbrudd ikke kun er statens anliggende, men som på bakgrunn av dens kriminalitetsforståelse involverer individene i større grad. Gjenopprettende rett kan sies å bestå av en «mykere» maktteknikk, som ikke har de disiplinære trekkene. Gjenopprettende rett kan således knyttes til den indirekte styringsformen *governmentality*, hvor reflekssive individer i større grad styrer seg selv ved at styringen blir en del av vår mentalitet (Foucault 2002). Gjengjeldende rett kan på sin side knyttes mer opp mot disiplinering, som kan ses på som en mer direkte maktform som med sine objektiverende praksiser (Foucault 1999).

Konfliktrådsordningen i Norge er både en formell og en uformell ordning. En formell ordning ut fra at den er en del av det strafferettslige systemet, den er tett knyttet opp mot politi og påtalemyndighet og er lovregulert gjennom styringsdokumenter som setter rammer for ordningens straffesakstilfang, saksgang og organisatorisk tilrettelegging. På samme tid kan ordningen ses på som uformell ut fra at den har en tilsynelatende løs tilnærming til håndtering av lovbrudd: Ordningen er frivillig, partene skal selv ha regien i meglingsmøtet og gjennom dialog og samhandling skal de *selv* finne ut av hvordan situasjonen best kan håndteres. «Det er deres konflikt» som en av meglerne påpekte. Ordningen tilrettelegger for at partene skal håndtere den.

I tillegg skal konfliktrådet også tilrettelegge for gjenoppretting. Gjennom å se på konfliktrådsordningen som fenomen har denne oppgaven vist at ordningen har noen forutsettende elementer for å holde seg innenfor den gjenopprettende retningen. For eksempel bør partene påta seg ansvar, erkjenne sine handlinger, ha evne og vilje til å reflektere rundt handlingen og dens konsekvenser. Innenfor ordningen gjøres det noen grep for at denne håndteringen av lovbrudd skal være innenfor en gjenopprettende ramme. Eksempler på disse grepene har vært forsamlingen de har med partene på forhånd, begrepene de bruker i prosessen og meglerens rolle som fasilitator og veileder. Alle kan ses på som viktige ledd i en prosess for å omstille fra en eventuell straffetenkning, og heller bidra til at partene kan ha fokus på gjenoppretting, reparasjon og ansvar. Gjennom en eventuell "omorganisering internt" hos partene kan man si at det i konfliktrådsordningen tilrettelegges for gjenoppretting. Min informant i konfliktrådssekretariatet mente at hovedoppgaven til konfliktrådet var "å lage et ok møtested hvor folk føler de kan komme til orde". Dette indikerer en uformell og fri ordning, hvor partene har regien. Slik sett kan ordningen ses på som en tilrettelegger for selvstyring; de skal være deltagende individer i meglingsmøtet, der partene tar en aktiv del i

deres egen konflikt, og hvordan denne videre skal håndteres. Konfliktrådet kan således ses på som et uttrykk for en ”mektiggjørelsesteknologi” Borch (2005: 141), hvor partene hjelpes på vei til å bli aktive og ansvarlige subjekter gjennom etisk selvarbeid. Ordningen tilrettelegger for at individene skal styre seg selv gjennom selvteknologier;

”Techniques that permit individuals to effect, by their own means, a certain number of operations on their own bodies, their own souls, their own thoughts, their own conduct, and this in a manner so as to transform themselves, modify themselves, and to attain a certain state of perfection, happiness, purity, supernatural power” (Foucault 1997: 177).

Den governmentale makt utøves altså ved å lede individer til å utøve aktive selvforhold, ved å initiere deres selvteknologiske engasjement (Borch 2005: 23).

Dette er sentralt i konfliktrådsordningen; gjennom en erkjennelse om at endring hos partene kommer innenfra, bygger ordningen på tilrettelegging for selvstyring. Ordningen skal altså fremme internt arbeid hos det enkelte individ. Arbeid som gjennom interne prosesser kan skape erkjennelse og ansvarsinnrømmelse.

Konfliktrådsordningen kan således ses på som et uttrykk for at governmentality er i spill i det norske samfunn. Rose (1999 og 2000) bygger på Foucaults governmentalitybegrep og bruker betegnelsen avansert liberal styringsteknologi om nåtidens maktutøvelse i vestlige samfunn, og knytter dette opp mot inkludering og ekskludering. Ifølge Rose (2000: 334) er målet med disse styringsteknologiene ansvarliggjøring (responsibilization); ”to reconstruct self-reliance in those who are excluded”. De som ikke behersker selvstyringen blir ekskludert, og selvstyringsteknologier som konfliktrådsordningen skal tilrettelegge for å rekonstruere individenes mulighet til å bli ansvarlige subjekter.

Denne aktive medvirkningen i myndiggjørelsesarbeidet i konfliktrådsordningen ser ut til å forutsette refleksive individer, som behersker selvstyring også innad i ordningen. Meglerne jeg intervjuet la konfliktrådsmedling frem som en ”mulighet” partene fikk til å håndtere sin egen konflikt. Men hva med dem som ikke behersker denne muligheten? Hva med de som ikke er så flinke til å prate for seg, eller til å meddele sine behov og ønsker? Hva med dem som ikke evner de refleksive forutsetningene og det etiske selvarbeidet som ordningen ser ut til å forutsette? Her kan vi se at governmentality ikke er den eneste maktformen som er fremtredende i konfliktrådsordningen; også den ekskluderende maktformen *disiplin* eksisterer parallelt. Og man kan her snakke om en type dobbeltekklusjon; der hvor gjerningspersonen

kan betegnes som ekskludert for ikke å beherske selvstyringen i tråd med samfunnets normer, kan han eller hun også bli ekskludert fra den alternative lovbruddshåndteringen dersom personen ikke behersker selvstyringen som konfliktrådsordningen forutsetter. Sistnevnte ekskludering kan enten føre til at saken blir oversendt tilbake til det tradisjonelle straffeapparatet, eller at sjansen øker for at meglingsmøtet dras mot en gjengjeldende retning.

Når konfliktrådet som en indirekte styringsteknologi skal tilrettelegge for selvstyring samtidig som den skal tilrettelegge for gjenoppretting, blir ordningen sårbar. Selvstyringen krever ressurser, engasjement, evne og vilje hos partene, og det er ikke nødvendigvis slik at man oppnår ideologiske målsetninger selv om man tilrettelegger for dem. Legger man opp til at det er partenes konflikt, er det til syvende og sist også partene som må gjøre jobben. Dette kan medføre at noen stiller svakere enn andre, og at de som ikke behersker denne selvstyringen som ordningen tilsynelatende forutsetter, blir ekskludert.

8 Avslutning

Gjenopprettende rett kan sies å være en måte å respondere på lovbrudd, som søker å adressere noen av manglene og begrensningene ved gjengjeldende rett. Der hvor gjengjeldende rett håndterer lovbrudd gjennom at staten er ansvarlig for lovbruddshåndteringen, innebærer gjenopprettende rett av partene i større grad selv skal være aktive i håndteringen. Forskjellen kan ses på bakgrunn av ulike kriminalitetssyn. Mye av den gjenopprettende retts argumentasjon for å involvere partene, er at disse da bedre ivaretas. Men når prinsippene innenfor gjenopprettende rett settes ut i praksis, risikerer de sentrale ideologiske målsetningene å vike for pragmatiske interesser og det strafferettslige doxa. Og intensjonen om å sette partenes deltagelse, behov og ønsker i fokus, kan bli utfordret.

Konfliktrådsordningen har tidligere blitt kritisert for å være "samfunnets moralske pekefinger til de unge" (Ericsson 1996: 65), "en privat bøteleggingsinstans" (Dullum 1996: 108), straff uten rettsikkerhet (Høigård 2007: 293) og for å være en reaksjon "i tillegg til" heller enn "i stedet for", som dermed bidrar til økt formell kontroll (jfr. Cohen 1994).

Hvordan konfliktrådsordningen utspiller seg i dag, har vært et hovedtema som er blitt belyst i denne oppgaven. Dette er gjort ved å se på ordningen fra tre ulike ståsteder; først gjennom konfliktrådsordningens fremvekst, utvikling og ordningens styringsdokumenter, deretter gjennom meglernes perspektiver og til sist gjennom parters opplevelser.

Som denne oppgaven har vist, gjennom å drøfte disse tre perspektivene opp mot en dikotomisk fremstilling av gjenopprettende og gjengjeldende rett, ser konfliktrådsordningen ut til å ha fått et bedre fotfeste innenfor gjenopprettende rett. Ordningen fremstår i stor grad som *noe annet* enn det tradisjonelle straffeapparat.

Ordningens lovreguleringer taler for et gjenopprettende fokus gjennom at ordningen skal være frivillig, meglerne skal være legfolk og partene må treffes personlig. Sakstyper som behandles og hva slags parter som er involvert i konfliktrådsmedling ser ut til å ha endret seg siden ordningens første år. Det er nå færre tyveri- og naskerisaker, og flere vold og trusselsaker. Det er færre profesjonelle ofre og det inngås flere forsoningsavtaler. Gjennomsnittsalderen på gjerningspersoner som har møtt til medling har økt. Disse endringene tyder på et bredere

saks- og partstilfang, flere mellommenneskelige og relasjonelle saker, hvor møtet og dialogen kan være i fokus.

Meglerne fokuserte på å skape et rom hvor partene kunne ha en dialog. En dialog som kunne føre til at partene får økt forståelse og ser hverandre som mennesker heller enn som gjerningsperson og offer.

Partene mente at meglingsmøtet fremmet en økt forståelse hos den enkelte. De mente at ordningen kunne fremme en læringsprosess, gjennom å samtale med motparten i konfliktrådets tilrettelagte møte.

Men, som det fremgår i oppgaven, er det momenter innenfor alle tre perspektivene som utfordrer en gjenopprettende forankring. Det at ordningen er en del av det strafferettslige systemet, som ordningen søker å være et alternativ til, kan ses på som en slik utfordring. Det samme med den tilsynelatende forutsetningen om at dialogen mellom partene skal fremme forståelse og innsikt, erkjennelse og ansvarsinnrømmelse. I og med at dette er momenter som ikke kan plasseres, men som partene selv må arbeide frem, *innenfra*, ser det ut til å betinge at partene både har evne og vilje til å handle i tråd med gjenopprettende prinsipper.

Meglerne hadde stor tro på at når partene traff hverandre i meglingsmøtet ville mye gå av seg selv. Som en av meglerne sa: "det å treffe den andre, det gjør noe med deg". Men likevel vedkjente de at ordningen måtte *tilrettelegge* for at møte skulle "gjøre noe med deg", utover det at partene traff hverandre ansikt til ansikt.

Gjennom å bruke andre begreper enn i strafferetten, ha formøter med partene i forkant av meglingsmøtet, og at megleren har en tilretteleggende rolle, kan ordningen bidra til en «omorganisering internt» hvor strafferettens paradigmer og kategorier gjør seg mindre gjeldende. Den gjenopprettende forankringen kommer altså ikke av seg selv, men betinger at også partene har gjenopprettende intensjoner.

Men som vist i oppgaven kan ordningen sies å kreve litt av partene. Når konflikten blir gitt tilbake til dem som *eier* dem (jfr. Christie 1977), er det også partene selv som må gjøre en innsats for å finne løsninger som begge parter kan enes om. Konfliktrådet legger således til rette for selvstyring. Det kan se ut til at å eie, krever egenkapital.

På tross av at sakers egnethet blir i stor grad vurdert ut fra lovbruddets alvorlighetsgrad, jfr. Rundskriv nr. 4/2008, kan det argumenteres for at partenes innstilling og evne til selvstyring har vel så mye å si for egnetheten. På samme tid som dette ekskluderer saker som i utgangspunktet anses som egnede ut fra dagens vurderinger, inkluderer det saker som kan sies å ligge utenfor dagens rammer. Selv om noen saker kan anses som uegnet ut fra vurderingshensyn av saker som oversendes etter straffeprosessloven § 71a, finnes det, som nevnt innledningsvis, også andre veier inn i konfliktrådet. Et eksempel er konfliktrådsbehandling som vilkår for betinget dom. Her gjelder ikke begrensningene i anvendelsesområdet, som det gjør hvor saker blir overført ut fra påtalebeslutning. Det at saken da behandles i domstolene, kan sies å gjøre utfordringene i forhold til rettssikkerhet mindre.

Nok en ny, og nokså annerledes vei inn i konfliktrådsordningen er nå i fremvekst; ungdomsstraffen. Også her endres konfliktrådsordningens anvendelsesområde; ungdomsstraffen skal fungere som alternativ til ubetinget fengselsstraff for unge lovbrystere under 18 år. Hvordan ungdomsstraffen kommer til å påvirke konfliktrådsordningens gjenopprettende element, er det tidlig å si. Kanskje vil gjenopprettningen bli underordnet straffegjennomføringen, men det kan også tenkes at dette vil bli et nytt område for konfliktrådsordningen å tilrettelegge for gjenopprettning.

Slik konfliktrådsordningen står i dag med sin endring i sakstyper og parter, ser ordningen ut til å ha styrket sitt gjenopprettende element. På bakgrunn av mine informanternes synspunkter og opplevelser med ordningen, virker det gjenopprettende elementet å være nokså fremtredende i ordningens praksis. Mitt kvalitative datamateriale er samtidig for begrenset til å si noe om dette er tilfellet i alle meglingsmøtene, men i og med at saks- og partstilfanget i ordningen har blitt bredere, kan det tenkes at dette har befestet seg i resten av dens praksis. Ordningens arbeid med å legge til rette for gjenopprettning ser imidlertid ut til å føre best frem der partene identifiserer seg med de gjenopprettende prinsippene.

Antall ord i oppgaven: 48 906

Litteraturliste

Alver, Bente Gullveig og Ørjar Øyen (1997): *Forskningsetikk i forskerhverdag: vurderinger og praksis*. Oslo: Tano Aschehoug.

Aubert, Vilhelm (1982): *Retts sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bay, Torbjørg og Per Stangeland (1982): "Konfliktråd. Et forslag om alternativ konfliktløsning i barnevernsnemndas regi". I: *Notat/Alternativ til fengsling av ungdom. Utrednings- og forsøksprosjekt om den kriminelle lavalder*. Oslo: Sosialdepartementet.

Bedau, Hugo Adam og Erin Kelly (2010): «Punishment». I: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2010 Edition), Edward N. Zalta (red.).

Borch, Christian (2005): *Kriminalitet og magt. Kriminalitetsoppfattelser i det 20. århundrede*. København: Forlaget politisk revy.

Bourdieu, Pierre (1977 [1972]): *Outline of a Theory of Practice. Volume 16*. Cambridge: Cambridge University Press

Braithwaite, John (1999): "Restorative justice: Assessing optimistic and pessimistic accounts". I: *Crime and justice: A review research*. Tonry (red.). Chicago: University of Chicago Press.

Brunk, Conrad (2001): "Restorative justice and the Philosophical Theories of Criminal Punishment". I: *The Spiritual Roots of Restorative Justice*. Hadley (red.). New York: State University of New York Press.

Bryman, Alan (2012): *Social research methods*. 4. utg. Oxford: Oxford University Press.

Christie, Nils (1977): "Konflikt som eiendom." I: *Tidsskrift for rettsvitenskap*.

Christie, Nils (1996): "Forslag til videreføring av ordningen". I: *Konfliktrådene*. Jane Dullum (med enkelte bidrag fra Nils Christie). Stensil. Oslo: Institutt for kriminologi.

Christie, Nils (2007): "Restorative justice – answers to deficits in modernity?" I: *Crime, Social Control and Human Rights*. Davis Downes, Paul Rock, Chirstine Chinkin og Conor Gearty (red.). Cullompton: Willan Publishing.

Cohen, Stanley (1994): *Den sociale kontrolls nye former: kriminalitet, straf og klassifkation*. København: Hans Reitzels forlag.

Daly, Kathleen (2002): "Restorative justice: The real story". I: *Punishment and society*. 4 (1), 54-79. Sage.

Daly, Kathleen (2003): "Making variation a virtue: evaluating the potential and limits of restorative justice" I: *Restorative justice in context: international practice and directions*. Weitekamp og Kerner (red.). Cullompton: Willan Publishing.

Duff, Antony (2003): "Restoration and Retribution". I: *Restorative Justice & Criminal Justice. Competing or Reconcilable Paradigms?* Andrew von Hirsch, Julian Roberts, Anthony E Bottoms, Kent Roach og Mara Schiff (red.). Oregon: Hart Publishing.

Duff, Antony (2008): "Legal Punishment". I: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2008 Edition), Edward N. Zalta (red.).

Dullum, Jane (med enkelte bidrag fra Nils Christie (1996): *Konfliktrådene*. Stensil. Oslo: Institutt for kriminologi.

Egeland, Hanne, Kaj Ståle Tollerud og Kari Aasen (2008): *Et innblikk i brukernes opplevelse av konfliktrådet. En kvalitativ brukerundersøkelse på oppdrag fra Sekretariatet for konfliktrådene. Humanistisk prosjektsemester Oslo: Universitetet i Oslo.*

Eide og Gjertsen (2009): *Med! Eller? Virkninger av, og utfordringer ved, gjenopprettende rett som alternativ eller supplement til straff*. NF-rapport nr.14/2009. Bodø: Nordlandsforskning.

Ericsson, Kjersti (1990): *Alternativ konfliktløsning*. KS-serien nr. 2. Oslo: Institutt for kriminologi og strafferett.

Ericsson, Kjersti (1996): *Forsømte eller forbryterske. Barnevern og kriminalitetskontroll i etterkrigstida*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Eskeland, Ståle (2006): *Strafferett*. 2. Utgave. Oslo: Cappelen Akademiske Forlag.

Falck, Sturla (1992): "Konfliktråd – alternativet som blir stjålet?". Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskap nr.2.

Fangen, Katrine (2010): *Deltagende observasjon*. Bergen: Fagbokforlaget.

Finstad, Liv (1996): "Rettsapparatet som erkjennelsessystem". I: *Materialisten. Tidsskrift for forskning, fagkritikk og teoretisk debatt*. Nr 1/2-1996.

Foucault, Michel (1982): "The subject and power". I: *Critical inquiry*. 8 (4), 777-795.

Foucault, Michel (1997 [1982]): "Sexuality and Solitude". I: *Ethics subjectivity and truth. The essential works of Michel Foucault. Vol.1*. New York: New York Press.

Foucault, Michel (1999): *Overvåkning og straff: det moderne fengsels historie*. 3. utg. Oslo: Gyldendal.

Foucault, Michel (2002): "Regjering". I: *Forelesninger om regjering og styringskunst*, oversatt av Iver B. Neumann. Oslo: Cappelen akademiske forlag.

Foucault, Michel (2007 [1978]): "Security, Territory, Population". I: *Security, Territory, Population. Lectures at the Collège de France 1977-1978*. Michel Senellart (red.). New York: Palgrave.

Gröning, Linda og Jørn Jacobsen (2012): "Introduction: Restorative justice and the criminal justice system" I: *Restorative justice and Criminal Justice. Exploring the relation*. Linda Gröning og Jørn Jacobsen (red.). Stockholm: Santèrus Academic Press.

Halvorsen, Knut (2008): *Å forske på samfunnet*. Oslo: Cappelen akademiske forlag.

Haslund, Ingrid Kristine og Ida Hydle (2007): *Ansikt til ansikt: konfliktrådsmedling mellom gjerningsperson og offer i voldssaker*. Oslo: Cappelen.

Hauge, Ragnar (1996): *Straffens begrunnelser*. Oslo: Universitetsforlaget.

Holmboe, Morten (1993): *Konfliktrådsloven. Kommentartutgave*. Oslo Universitetsforlaget.

Holmboe, Morten (2002): *Konfliktrådsloven. Kommentartutgave*. 4. utg. Oslo: Universitetsforlaget.

Holter, Harriet (1996): "Fra kvalitative metoder til kvalitativ samfunnsforskning". I: *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Red. av Harriet Holter og Ragnvald Kalleberg. Oslo: Universitetsforlaget.

Honderich, Ted (2006): *Punishment. The Supposed Justifications Revisited*. London: Pluto Press.

Høigård, Cecilie (2007): *Gategallerier*. Oslo: Pax Forlag

Høringsuttalelse Politihøgskolen (2012): Høring – Økt bruk av konfliktråd. 22.3.2012. Politihøgskolen.

Høringsuttalelse Sekretariatet for konfliktrådene (2012): Høringsuttalelse – Økt bruk av konfliktråd. 23.3.2012. Sekretariatet for konfliktrådene.

Johannessen, Asbjørn, Per Arne Tufte og Line Kristoffersen (2010): *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 4. utgave. Oslo: Abstrakt forlag.

Johnstone, Gerry (2002): *Restorative Justice. Ideas, values, debates*. Cullompton: Willan Publishing.

Kèmeny, Siri Iona (1998): *Nærbilde av saker meglet i konfliktråd*. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for kriminologi.

Kinander, Morten (2005): *Rettsfilosofi – en innføring*. Bergen: Fagbokforlaget.

Konfliktrådets brukerundersøkelse (2012):
<http://www.konfliktraadet.no/no/info/Felles/om/Resultater-brukerundersokelse/>

Konfliktrådets statistikk (2012): <http://konfliktraadet.no/info/Felles/om/statistikk>.

Konfliktrådsloven: *Lov om meglings i konfliktråd (konfliktrådsloven)* (1991-03-15).

Leer-Salvesen, Paul (1998): *Tilgivelse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Leer-Salvesen, Paul (2009): *Forsoning etter krenkelse*. Bergen: Bokforlaget.

Minow, Martha (1998): *Between Vengeance and Forgiveness*. Boston: Beacon Press books.

Mørland, Liv (1995): *Megling i konfliktråd: hva skjer?* Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Neumann, Iver (2002): «Innledning» I: *Forelesninger om regjering og styringskunst – Michel Foucault*, oversatt av Iver B. Neumann. Oslo: Cappelens akademiske forlag.

Neumann, Iver (2003): «Innledning: regjeringsbegrepet og regjeringens historiske fremvekst». I: *Regjeringen i Norge*. Iver Neumann og Ole Jacob Sending (red.) Oslo: Pax forlag.

Neumann, Iver (2011): *Tilbake til Durkheim: staten og antropologien*. Oslo: Universitetsforlaget.

Nielsen, Beth Grothe (2008): "Forord" I: "Genoprettende ret – en lille bog om ret, uret og retfærdighed". København : Akademisk Forlag.

Nordberg, Tanja (2007): *Megling i voldssaker – ideologi møter praksis i konfliktrådet*.

NOU 1985: 3 (1985): *Tiltak for ungdom med adferdsvansker*. Oslo: Universitetsforlaget.

NOU 2002: 4 (2002): *Ny straffelov. Straffelovkommisjonens delutredning VII*. Justis- og politidepartementet.

NOU 2003: 21 (2003): *Kriminalitetsbekjempelse og personvern – politiets og påtalemyndighetens behandling av opplysninger*. Justis- og politidepartementet.

Ot.prp. nr 90 (2003-2004): *Om lov om straff (straffeloven)*. Justis – og politidepartementet.

Papsdorff, Mari-Louise (2010): *Rom for dialog. Om konflikthåndtering og gjenopprettende rett*. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for kriminologi og rettssosiologi.

Paus, Karen (2005): "Victim-offender mediation in Norway". I: *Crime and Justice in Scandinavia*. Red. Bondeson U.V. København: Forlaget Thomson.

Politiregisterloven. Lov av 28. Mai 2010 nr. 16 – Lov om behandling av opplysninger i politiet og påtalemyndigheten.

Prop. 135 L (2010-2011): *Endringer i straffeloven, straffeprosessloven, straffegjennomføringsloven, konfliktrådsloven m.fl (barn og straff)*. Justis- og politidepartementet

Repstad, Pål (2007): *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag*. 4. utg. Oslo: Universitetsforlaget.

Roche, Declan (2003): *Accountability in restorative justice*. Oxford: Oxford University Press.

Rose, Nikolas (1999): *Powers of freedom*. Cambridge: Cambridge university press.

Rundskriv nr. 1/1983: *Unge lovbyggere, saksbehandling, og reaksjon samt prosjekt for konfliktbehandling*. Riksadvokaten.

Rundskriv nr. 4/2008: *Konfliktråd*. Riksadvokaten.

St.meld. nr 104 (1977-1978): *Om kriminalpolitikk*. Justis- og politidepartementet.

St. meld. nr. 20 (2005-2006): *Alternative straffereaksjonar overfor unge lovbyggjarar*. Justis- og politidepartementet.

St. meld nr. 37 (2007-2008): *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn (kriminalomsorgsmelding)*. Justis– og politidepartementet.

Seikkula, Jaakko (2000): *Åpne samtaler*. Helsingfors: Tano Aschehoug.

Shapland, Joanna (2003): "Restorative justice and criminal justice: just responses to crime?" I: *Restorative justice and criminal justice: competing or reconcilable paradigms?* A. von Hirsch, J. Roberts, A.E. Bottoms, K. Roach and M. Schiff (red.) Oxford: Hart Publishing,

Slettan, Svein og Toril M. Øie (2001): *Forbrytelse og straff. Bind 1: Innføring i strafferetten*. Oslo: Universitetsforlaget.

Stangeland, Per (1980): "Alternativ konfliktløsning. Forslag til oppretting av et "konfliktråd" i Lier kommune". I: *Notat/Alternativ til fengsling av ungdom. Utrednings- og forsøksprosjekt om den kriminelle lavalder*. Oslo: Sosialdepartementet.

Storberget, Knut (2012): "Det er dine øyne jeg ser. Om forbrytelse, straff og forsoning". Oslo: Aschehoug & Co.

Straffeloven. Lov av 22. mai 1902 nr. 10 - Almindelig borgerlig straffelov.

Straffeloven. Lov av 20. mai 2005 nr. 28 - Lov om straff.

Straffeprosessloven. Lov av 22. Mai 1981 nr. 25 - Lov om rettergang i straffesaker.

Strandfjord, K., Steinbakk, J., Hallgren, S., Lereim, E., Rezaee, R., Gjølén, K. og Berg Sand, K. (2011): *Økt bruk av konfliktråd - Rapport fra arbeidsgruppe som har vurdert rettslige og praktiske tiltak for mer bruk av gjenopprettende prosess*. Oslo: Arbeidsgruppe nedsatt av justis- og politidepartementet.

Thagaard, Tove (2009): *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

Van Ness, Daniel W (2002): «Creating restorative systems». I: *Restorative Justice and the Law*. Lode Walgrave (red.). Cullompton: Willan Publishing

Van Ness, Daniel W. og Karen Heetderks Strong (2010): *Restoring Justice. An introduction to restorative justice*. 4. utg. New Providence, NJ: LexisNexis/Anderson Publishing.

Vogt, David. C. (2012): "The aims of restorative justice: some philosophical remarks on the challenges of integrating restorative justice into the criminal justice system. Reconciling or Irreconcilable?". I: *Restorative justice and Criminal Justice. Exploring the relation*. Linda Gröning og Jørn Jacobsen (red.). Stockholm: Santèrus Academic Press.

Walgrave, Lode (2003): *Repositioning Restorative Justice*. Cullompton: Willan Publishing.

Weitekamp, Elmar (1999): "The history of restorative justice". I: *Restorative juvenile justice: Repairing the harm of youth crime*. Bazemore og Walgrave (red.). New York: Criminal Justice Press.

Zehr, Howard (2002): *The little book of Restorative Justice*. Pa: Good books.

Zehr, Howard (2005): *Changing lenses. A new focus for crime and justice*. Scottdale: Herald Press.

Zehr, Howard (2008): Genoprettende ret – en lille bog om ret, uret og retfærdighed.
København: Akademisk Forlag.

Vedlegg

Vedlegg 1: Informert samtykkeskjema

Vedlegg 2: Infoskriv til meglere

Vedlegg 3: Intervjuguide – meglere

Vedlegg 4: Infoskriv til parter

Vedlegg 5: Intervjuguide – parter

Vedlegg 6: Intervjuguide - sekretariatsrepresentant

Vedlegg 7: Intervjuguide - tidligere påtalejurist

Vedlegg 8: Observasjonsguide

Vedlegg 1

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt informasjon om studiet om konfliktrådssaker og ønsker å stille til intervju. All tilstrekkelig informasjon har blitt gitt, og jeg vet hva det samtykkes til. Når som helst kan jeg trekke meg fra samtykket jeg gir.

Dato:..... Signatur:.....

Telefonnummer:.....

Vedlegg 2

Informasjon til meglerne

Mitt navn er Cecilie Løberg og jeg studerer master i kriminologi ved Universitetet i Oslo. Jeg skal skrive masteroppgave om konfliktrådssaker, og ønsker i den forbindelse å intervju parter som har vært til megling hos konfliktrådet. Jeg vil fokusere på straffesaker, og håper å komme i kontakt med både gjerningspersoner og fornærmede. Derfor er det fint om dere etter meglingsmøtet kan dele ut det vedlagte skrivet til partene i saken, slik at de kan kontakte meg dersom de ønsker å stille til intervju.

Er det noe du lurer på kan du ringe meg på [REDACTED] eller sende en mail til c.m.loberg@student.jus.uio.no. Du kan også kontakte min veileder Jane Dullum på tlf. [REDACTED] eller på mail til [REDACTED]

På forhånd takk for samarbeidet!

Vennlig hilsen

Cecilie Løberg
Masterstudent i kriminologi
Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Postboks 6706, St Olavs plass
0130 OSLO
Tlf: [REDACTED]
Mail: c.m.loberg@student.jus.uio.no

Vedlegg 3

Kunne du tenke deg å dele dine erfaringer fra meglingsmøtet?

Mitt navn er Cecilie Løberg og jeg studerer master i kriminologi ved Universitetet i Oslo. Jeg skal skrive en oppgave om konfliktrådssaker, og ønsker derfor å intervju noen som har vært på meglingsmøte hos konfliktrådet. Spørsmålene vil i hovedsak dreie seg om din opplevelse av meglingsmøtet og saksgangen.

Intervjuet vil vare i ca en time. Du vil bli anonymisert og ikke noe informasjon du gir vil kunne knyttes opp til deg. Alle data vil bli behandlet konfidensielt, og ingen personidentifiserende opplysninger (som for eksempel navn) vil bli registrert.

Deltakelse er frivillig og du kan når som helst trekke deg uten å måtte begrunne dette nærmere. Når og hvor intervjuet skal finne sted avtaler vi ut fra hva som passer best for deg. Samtykkeerklæringen tar jeg med når vi treffes.

Kan du tenke deg være med på dette, eller har noen spørsmål, kan du ringe meg på [REDACTED] eller sende en mail til c.m.loberg@student.jus.uio.no.

Vennlig hilsen

Cecilie Løberg
Masterstudent i kriminologi
Institutt for kriminologi og retts sosiologi
Postboks 6706, St Olavs plass
0130 OSLO
Tlf: [REDACTED]
Mail: c.m.loberg@student.jus.uio.no

Vedlegg 4

Intervjuguide - meglere

Meglerrollen:

- Skiller dere mellom straffesaker og sivile saker? (fokus på straffesaker her).
- Har du jobbet lenge som megler? Trives?
- Hva ser du på som meglers viktigste oppgaver i prosessen rundt meglingsmøter?
- Hva ser du på som særlig utfordrende i rollen som megler?
- Skjer det ofte at meglingsmøter blir helt annerledes enn det du hadde sett for deg (med tanke på prosessen, dialogen mellom partene, avtalen).
- Har du noen grep for hvordan utjevne (makt)forskjeller mellom partene? Brukes disse mye?

Målet med møtet (prosessen):

- Hva mener du er målet med møtet?
- Hva gjøres for å nå målet med møtet? Hvordan tilrettelegges det for nå målet?
- Har du et fokus i sakene du blir tildelt, enten på personene (relasjonen), saken, prosessen eller avtalen som skal inngås?
- Har du inntrykk av at partene ofte har andre mål enn dette? Hva avgjør eventuelt hva slags mål de har?

9

Relasjonen mellom partene:

- Hva er ofte viktig for partene å få frem i et meglingsmøte?
- Hvor erfarer du at fokuset hos partene ligger? Er det på avtalen, å unngå straff, ordne opp i situasjonen, ordne opp i relasjoner, si det de har å si osv?
- Kan du si noe generelt om relasjonen mellom partene før møtet kontra etter møtet?

10

11 Avtalen:

- Hvor viktig er det at det blir inngått en avtale?
- Kan du ofte forutsi typen avtale på forhånd, ut fra hva slags type sak det er? Er typen avtalen ofte selvsagt ut fra hva slags type sak det er (økonomi/erstatning osv)?

12

13 Gjennoppretting og forsoning:

- Hva legger du i begrepet gjennoppretting?
- Hva mener du er sentrale faktorer når en skade skal gjenoprettes?
- Mener du at det har skjedd en gjennoppretting når en avtale blir inngått etter endt meglingsprosess?
- Hva legger du i begrepet forsoning?
- Har forsoning en plass i meglingsprosessen?
- Har tilgivelse en plass i meglingsprosessen? I hvilke situasjoner er den sentral? (Kan fokuset i noen tilfeller flyttes fra endring hos gjerningspersonen til forsoning og tilgivelse hos offer?)

Vedlegg 5

Intervjuguide - parter

Om saken?

- Hva dreier saken seg om? (trenger ikke dele veldig mye om den om det ikke er ønskelig)
- Hvordan havnet saken i konfliktrådet?
- Hva synes du om at saken havnet i konfliktrådet?
- Hva tror du hadde skjedd om den ikke hadde havnet i konfliktrådet? (henleggelse, rettssak?)
- Hvordan var relasjonen din med den andre parten før møtet?
- Hvordan var forholdet mellom deg og den andre parten før møtet?
- Hva var målet ditt med møtet?
- Hva slags forventninger hadde du til møtet?
- Hva slags ønsker hadde du til møtet?

Under møtet:

- Hva var viktig for deg å vektlegge under møte?
- Hvordan var prosessen rundt møtet? (formøte? Et meglingsmøte?)
- Hvordan var stemningen i rommet? Hvor mange meglere var det?
- Hvem tok ordet mest?
- Følte du at du fikk sagt det du ville?
- Var møtet preget av konsensus og enighet?
- Var det fokus på at dere som parter skulle bli enige?
- Hvordan opplevdes settingen?
- Hvordan kom dere frem til avtalen?
- Hva avgjorde at dere kom frem til den typen avtale? Var avtalen avhengig av typen sak? Hadde meglerne andre forslag?

Etter møtet:

- Hva slags tanker har du rundt avtalen som ble inngått?
- Har forholdet mellom deg og den andre parten endret seg etter møtet?

Gjenoppretting/forsoning:

- Har du noe forhold til ordet gjenoppretting? (fortell om dette)
- Skaden gjenopprettes/problem løses så bra som mulig: følte du det var tilfellet i saken du var involvert i?
- Ble forventningene du hadde til møtet innfridd?
- Konfliktrådets statistikker deler inn i forsoningsavtaler, arbeids- og erstatningsavtaler. Hva slags tanker har du rundt ordet forsoning? Vidt/bredt?
- Synes du forsoningselementet var sentralt i avtalen som ble inngått?
- Hva synes du om en slik håndtering av saken (konfliktrådsbehandling?)
- Hva er negativt/positivt med en slik reaksjonsform?
- Tror du at konfliktrådsbehandlingen var bedre egnet her enn en rettslig behandling av saken?

Hva er gjenopprettingen betinget av? Hva skyldes den? Forsoningens plass?

Vedlegg 6

Intervju med en representant fra Sekretariatet for konfliktrådene.

Om ordningen:

Fokus og syn på den ene ordningen kontra den andre:

- *Hva går den ut på?* Sentrale elementer i prosessen.
- *Hva forutsetter den?* Hva må ligge til grunn for at det skal foreligge en gjenopprettende prosess?
- *Hvordan ivaretas dette?* Hjelpes det frem? Rettssikkerhetsmessige hensyn.
Hvordan påvirker det ordningen - "en skade, et tap eller en annen krenkelse".

Konfliktrådets utvikling

Hva er konfliktrådets utfordringer nå og fremover?

Sakstyper - Alder

Konfliktrådsbehandling som alternativ.

Konfliktrådsbehandling som en hovedleverandør for restorative justice.

Hvordan ivareta kvalitet?

Gjenopprettende kontra gjengjeldende rett;

Hvor står konfliktrådet? Om gjenopprettende rett i konfliktrådets straffesaker, hvordan oppleves denne av de involverte?

Dikotomi: Gjenopprettende og gjengjeldende rett. Prinsipielle forskjeller og grunnlagstenkninger. Hva er det? Hva består det av?

Er konfliktråd gjenopprettende rett og gjenopprettende rett konfliktråd?

Om gjenopprettende rett på idealplan/teoretisk plan

Endringer i syn på:

Handling (lovbrudd), Offer, Gjerningsperson, Målet med en reaksjon (nyttetenking?), Rettferdighet, Straff.

Politikkutforming på feltet.

Disse elementers plass i ordningen: Forebygging, økonomisk besparende, minske bruk av straff?

Megleres rett til å ikke gå god for en avtale. Opplæring her. Mye skjønn?

Allmennpreventive/individualpreventive hensyn, kriminalitetsforebygging – hvor kommer det inn? Hva slags hensyn vektlegges?

Enighet hos dere og påtalemyndighet?

Formøter: modus for megling.

Vedlegg 7:

Intervju med tidligere påtalejurist

Intervjuets hovedtema: Utviklingen av konfliktrådet som et alternativ til tradisjonell straffeforfølgning. Gjengjeldende og gjenopprettende rett på hver sin side. Grunnprinsipper i hver av disse retningene/modellene, med ulike syn og fokus (linser jfr. Zehr).

☒ Prinsipielle forskjeller: Gjenopprettende rett kontra gjengjeldende rett (Restorative Justice som et alternativ til Retributive Justice eller Criminal Justice?)

☒ Ordningens egnethet (sett i forhold til grunnlagstenkningen bak den) --}

- Er reaksjonen streng eller ikke? (Riksadvokatens rundskriv: Konfliktråd ikke et alternativ til samfunnsstraff. Samfunnsstraff er en streng straff og bør derfor fremmes for retten) ”Easy way out”? Fordi den er relativt kortvarig? Fordi den ikke blir blivende på rullebladet? Fordi den er mer uformell? Kan man si at den er mindre streng; er den kanskje bare annerledes? (en annen etikk?)
- ”Konfliktråd egnet når individualpreventive hensyn taler for, og allmennpreventive hensyn ikke taler imot (ikke taler for strengere straff)” – fra Riksadvokatens rundskriv. Ivaretar gjenopprettende rett mer de individualpreventive hensyn, og gjengjeldende rett ivaretar mer de allmennpreventive hensyn? Omvendt (ivaretar ikke)? Hvordan?
- Allmenn rettsfølelse: Strider konfliktrådsbehandling mot vår allmenne rettsfølelse (hva som oppleves rett og galt i juridisk sammenheng/rådende oppfatning). Hvordan preger/påvirker dette ordningen?
- Sakers egnethet: relasjon viktig?
- Ordningens potensial? Hvor alvorlige saker? Supplement til?

☒ Sentrale elementer i ordningen:

- Uformell: Gir folk en mulighet til å vise godhet/beklage/unnskyldte seg osv, men gir også mulighet for motsatt; forutsetter ordningen at offer er storsinnet/tilgivende/vender det andre kinnene til? (”forum for sound thinking”). Maktforskjeller.

☒ Rettssikkerhet:

- Hvordan ivaretas kvaliteten? Hvor viktig og til stede er innebygde rettssikkerhetsgarantier? Utdringer her?
- ”relativt enig om saksforhold”: fakta eller skyld/ansvar?

☒ Konfliktråd som alternativ til annen straffeforfølgning: er det et alternativ til rettssak eller til en bot (forelegg som ilegges fra påtalemyndigheten).

- Reelt alternativ?
- Net-widening (Choen)?

Vedlegg 8

Observasjonsguide

Generelt er hovedfokus **gjenopprettingens plass** og hvordan møtet oppleves for partene.

Gjenoppretting og forsoning:

Ønsker partene en gjenoppretting? Hva legges i dette for den enkelte og hva er denne eventuelt betinget av? Har forsoning en plass her?

Intern gjenoppretting/forsoning eller ekstern gjenoppretting/forsoning?

Målet med møtet:

Målet og motivasjonen for meglingen. Er den tradisjonelle håndteringen i fokus?

Meglernes mål for møtet.

Har partene og megler ulike mål og ønsker for møtet?

Dialogen:

Relasjonen mellom partene.

Hvordan aktøren posisjonerer/fremstiller seg selv i forklaringen av saken (sterk/svak, offer/gjerningsperson, myk/hard, angrende/anklagende, ydmyk/bastant, usikker/bestemt, The bigger person osv?)

Aktørens fremstilling av den andre personen.

Hva er viktig for partene å få frem? Hvorfor?

Fokus på personene (relasjonen), saken, prosessen i ettertid eller avtalen som skal inngås?

Hvordan megleren forholder seg til de ulike partene: hvordan han/hun gjennom dette fremstiller de (svak/sterk, med hvilke behov osv). Kjønn?

Legges det føringer? Press til å tilgi?

Avtalen:

Hvordan fremstilles alternativene av megler?

Er avtalen selvsagt ut ifra typen sak?

Forsoningsavtaler: Hva kjennetegner disse sakene? Hva er betingende faktorer i en forsoningsavtale?